Ljubiša, Stjepan Mitrov

67 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 67

ПРИЧАЊА
ВУКА ДОЈЧЕВИЋА

СКУПИО И СЛОЖИО
Стјепан Митров Љубиша

ПРВА КЊИГА

БЕОГРАД
ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1902.

ЧИТАОЦИМА

Уз другу књигу овога дела штампаће се предговор о животу, раду и списима Ст. М. Љубише, а посебице о „Причањима Вука Дојчевића“ и о језику у њима. Ту ће се казати и како је ово издање приређено.

За сад се напомиње да је у својим објашњењима, штампаним испод текста ситнијим словима, уредник употребио, колико је год могао, објашњења пишчева и да је ова свуда обележио знацима навођења. Понегде је уредник сматрао да му међу те пишчеве речи треба додати штогод, и то је штампано међу угласте заграде; а понегде је сматрао да му од тих пишчевих речи треба неке протумачити, и та су тумачења штампана положеним словима у обичним заградама.

Кад читалац прочита ову књигу, видеће да је Љубиша у овом спису, сем причања која народ прича о Вуку Дојчевићу, изнео и неке друге народне приповетке па је и њих испричао као Дојчевићеве. У све те приче унео је Љубиша врло много свога приказивања народнога живота у оним крајевима, а у неким је „причањима“ сасвим самостално, без обзира на икаке народве приповетке, приказивао савремепи

народни живот и прилике у којима он живи. Често је довољно нпр. место Млетака ставити име политичке силе која је у оним крајевима заменила Млетке, па да сине пуни смисао многе Љубишине мисли, иначе неисказане сасвим. Тако исто он, без сумње, прича чешће и неке догађаје који се десише у његово време. Приказујући народни живот, он је нарочито сликао старинске обичаје, а највише казивао како народ мисли о разним појавама у животу и о различитим правним питањима: како он у таким случајевима поступа, какву правду тражи, како је брани и како му је деле његове изабране судије. Још је писац изнео — као год Његош у „Горском вијенцу“ у одељку кад војвода Драшко долази из Млетака — шта народ мисли о разним појавама у туђем свету око себе и о својим везама с тим светом. Често је врло тешко разликовати где Љубиша износи чисто народно мишљење а где своје лично (они су се у осталом веома слагали), али се на много места види да Дојчевић говори сасвим у име пишчево (нп. о позоришту и његовој реформи у причању „Некоме тону плута а некоме плутају олова“). У неким причањима употребио је писац чак и нешто туђе књижевне грађе, па је прелио у народни калуп. А сву ту разноврсну садржину обрадио је мајсторски, с највећом пажњом. На стил и језик пазио је, пишући ово дело, толико, колико није, може бити, ниједан други српски писац. Има доста целих реченица, а и неколико читавих страна, написаних једино да се сачува и покаже бескрајна обилатост и богатство српскога народнога говора. Тај се језик излије у праву речитост, која је с Љубишом увек друговала на народним зборовима и државним саборима, онда кад

Дојчевић или поједини парничари у његовим причама држе коју од оних правих судских или политичких беседа. А све је то проткано, како у једној прилици Дојчевић вели, „људском шалом“, и мало је страна, у целом спису, које не кипте једром народном и Љубишином духовитошћу. Та је духовитост једна од главних црта ових причања.

О свему томе разложиће се читаоцима опширније на другом месту.

Љ. Јовановић

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА

		СТРАНА
Вук Дојчевић		3
I.	Ако лаже коза, не лаже рог	7
II.	Свуда пођи, дома дођи	20
III.	При муци триста, по муци ништа	26
IV.	Тешко ногама под махнитом главом	34
V.	Или каменом о лонац, или лонцем о камену, тешко лонцу	38
VI.	Да јој треба наше слоге, не би никад кише нашло	42
VII.	Ако немаш злотвора, мати ти га је родила	45
VIII.	Ријеч из уста, а кам из рука	50
IX.	Каква јеђа, таква међа	55
X.	Женски донос — празни понос	64
XI.	Нешто нешта изјело, па од нешта нешто остало	75
XII.	Ко се виси он се низи, а ко се низи он се виси	86
XIII.	Бог се брине сиротама	93
XIV.	Некому тону плута, а некому плутају олова	116
XV.	Нити се у добру узнеси, ни у злу понизи	123
XVI.	Имасмо те, не знасмо те; изгубисмо те, познасмо те	134
XVII.	С туђа коња насред поља	143
XVIII.	Сједи криво, ал' суди право	151
XIX.	Нити га добру стеци, ни злу остави	157

ПРИЧАЊА

ВУКА ДОЈЧЕВИЋА

„Нека родољубиви Мушицки „лети за Пиндаром и за Хорацијем... нека дубоко замишљени Соларић истражује и доказује какијем су језиком говорили земљаци и врсници Рема и Ромула; „коме Србину српски језик не „ваља нека га поправља по своме „*вкусу* и нови нека гради; „„не „завидим, на част сваком своје"“. „А ја ћу само готово да скупљам „оно што је народ српски већ „измислио“.

В. С. Караџић, предговор „Ср. нар. приповијеткама“.

Вук Дојчевић

дворио је добар дио свог вијека Ивана Црнојевића господара над Зетом и Црном гором, позната у народу под именом Иванбега. По Ивановој смрти живио Вук већ стар и грохнуо у дворима Ђурђа Црнојевића, сина и нашљедника Иванова, а преминуо у дубокој старости на годину дана прије нег' је Ђурађ дигао из Зете, што се прилучило при самому крају петнаестог стољећа.

Уз дуге зимње вечери Вук је причао младом господару све што му се знаменитијега десило за Иванбега, и та су причања до данашњега дана доживјела у народу. Ја сам их слушао у различнијем пригодама од Махина и Побора, па како које чуј, онако

Иван Црнојевић (Иванбег) — владалац зетски (1465—90). *Зета и Црна гора* — обе су те земље чиниле, по Љубишину замишљању, *зетску бановину,* којој он простор обележава у почетку XVI причања; он под *Црном гором* разуме праву Црну гору, то јест четири нахије: катунску, речку („ријечку“), црмничку и лешанску, а под *Зетом* осталу област Црнојевића државе, то јест равну Зету и оно што се после назвало Брдима. *грохнути* — ослабити. *Ђурађ Црнојевић* — син и наследник Иванбегов (1490—96), који је 1496 године оставио Црну гору и преселио се с породицом у Млетке. *дићи* — одселити се. *Махине* и *Побори* — две мале кнежинице (општине) у брдима близу Будве, које су заједно с трећом, Бра-

га на брзу руку и запиши, да не заборавим, ако и не на саму ствар, а 'но на начин причања и на облике говора. Да сам знао стенографију, не само што ћах себе поштеђјети неколико труда, него и ова причања била би живља и језгровитија. Зато и молим читаоца да мени, а не моме повједачу, замјери, ако ми се гдје нехотице, и уз пркос сваког настојања, поткрала каква ријеч или облик што нијесу по свем народни; јер и ако ја нијесам у свом вијеку изнитио ни једне јединцате ријечи, не бих се могао зарећи да ми није којагод оприонула од онијех што су учени људи изњедрили; који учени људи (а то се не да тајити), ако су знању и умјетности дар божји припомогли, доста су језику одмогли. Ја не нијекам да је језик, као којемудраго друго знање, напретку и свршености вриједан; али сам увјерен да је чинитељ тога напретка они дијелак народа нашег који живи гдје се другог језика осим нашега не зна ни чује, па га невоља гони

ињима, од старина делиле добро и зло са суседним црногорским племенима, док их 1718 године не уступи на пожаревачком миру султан млетачкој републици, на што и Црногорци присташе, па после тај крај („три комуна", како су их често зивали) оста од Млетака Аустрији; истим се именом зову и људи из тих кнежина. *стенографија* — вештина да се нарочитим знацима пише брзо као кад се говори. *себе поштеђјети* — себи уштедети. *повједач* — човек који повиједа (казује, прича). *изнитити* — начинити (што ново), као што се изводи из нити. *оприонути* — прионути, залепити се. *изњедрити* — извадити из недара, измислити. *припомоћи дар божји* — доста помоћи, лепо допринети. *нијекати (нијекам* или *нијечем)* — одрицати, говорити *није*. *да је напретку и свршености вриједан* — да може напредовати и усавршавати се *(свршеност* — савршеност, усавршавање). *они дијелак* — онај делак.

да изнаходи и начиња имена новијем стварима; а не знајућ' како се те ствари зову у туђем језику, присиљен им је ковати имена како га нарав учи, пак се сковане ријечи иза хода удоме и укоријене у народу. А док народ изнађе ил' изнити новијема стварима подобна имена а новијем мислима народне облике, требало би да учени људи држе стране изреке, док год из народа не протеку наше влаште, јер ће бити нашим потомцима свакако лакше те туђице истријебити него ли удомљену копилад[1].

Ја и не сумњам да су се многа Дојчевића причања иструнила у толико дуго вријеме, као што је чисто да до мене нијесу ни допрла сва она што су до данас доживјела; а и од онијех што сам чуо, изоставио сам све што ми се свиђало сићашно или сухопарно.

О Дојчевића животу не знам више од онолико што он сам повиједа, осим да је био гаман на варена јаја и да их је чудо могао изјести, па за њима дивље роткве, да им жуце

начињати — градити, правити. *нарав* — природа. *иза хода* — поступно („постепено"), лагано. *подобан* (застарела реч) — приличан. *страна изрека* — туђински назив, туђа реч. *влашти* — властити, свој. *иструнити се* — изгубити се, нестати. *гаман* — похлепан (на какво јело), који гамни. *жуце* — жуманце.

[1] „Међу осталијем ријечима: *самокрес, пероерез, шпагарица* и *бановица* (новац од десет новчића, који се просуо за времена бана Јелачића [1848—49])". Али *самокрес* и *шпагарица* нису нове и сковане речи, него народне; обе имају и у Вукову речнику (за *самокрес* има и пример из народних песама). Љубиша зове речи које књижевници сами скују и одомаће у говору „удомљеном копилади", поредећи их с децом незаконито рођеном, која се у дому наместе.

лакше пробави[1]. Нô под старост ротква му није помагала слабу желуцу, тер с многа јаја напрасно отегне. Био је ћуди весељасте и шаљиве, ума остра и бистра, памети здраве и досјетљиве, говора пуна и отресна[2].

Не знам како ће се кому чинити, нô се мени учинило да, и не пазећи сасма на повиједане ствари, они начин причања вриједи да се дајбуди неки дијелак забораву отме, данас кад се, богу хвала, не само не брани, нô јошт прописује наук нашега језика у јавним учионицама.

пробавити (јело) — сварити. *отегнути* — „умријети". *остар* — оштар. *отресан* — отресит. *сасма* — веома, много. *они* — онај. *дајбуди* — дај, барем.

[1] „Прича се да [је] једном у Млецима питао Иванбег Вука Дојчевића: „С чим је јаје најслађе изјести?" а он да му је одговорио: „Са сољу, господару". Након неколике године подрани Иванбег на Ускрс у зору, и с прозора своје куле призове Вука, који је јошт спавао, па га разбуди и упита: „С чим?" А Вук, сањив и траповијесан *(бунован)*, сјетивши се о чему се говори, рече: „Са сољу, господару"".

[2] „Слушао сам од слијепаца пјевати неколике народне пјесме о Дојчевићу, а једну сам читао у другој књизи Српскијех народнијех пјесама В. С. Караџића, В[иди пјесму] 90 *(то је у садашњем државном издању 89 песма: „Женидба Ђурђа Чарнојевића")*".

I.

Ако лаже коза, не лаже рог.

Ја сам се повргао у Горњијем Поборима оне исте године, а по каживању попову и оног истог дана, кад се Будва отела Ђурђу Смедеревцу а предала дужду млетачкому[1]. Мати ми је била препунила дом породом; шест синова и пет ћерију, хћаше рећи да смо једногодишњици. Био сам у дјетинству врагуљаст, жив као крем, сво је село од мене на чудо било, пак нешто с тога а нешто с домаће тјесноће, смјести ме покојни отац у манастир Крушево у Херцеговини, да тамо дјачим и калуђере дворим. Нô се заран видјело да ме бог није за књигу створио, јер у цијелој години дјачења не бјах примио ни да сричем то ли да читам, него утуио часове и псалме, па би' их среда наизуст изрекао кâ из воде.

поврћи се — родити се. *једногодишњици* — вршњаци. *крем* — кремен. *Крушево* — манастир, доцније порушен, у пљеваљској нахији, који су, по предању, подигли Немањићи. *дјачити* — бити ђак. *заран* — за рана, „рано, на вријеме“. *часови* — молитве разређене по времену у које се преко дана читају. *утуити* — утувити, утубити, упамтити.

[1] „1422, на 4 априла“. Али овај податак о предаји Будве Млецима није тачан, него су Будву добили Млечићи нешто раније, ратујући с последњим Баошићем, Баошом II (после су је они 1423 године вратили деспоту Стевану Лазаревићу и његову сестрићу Ђурђу Вуковићу, па су је истом доцније, 1442, опет добили).

Један дан уз Петрове пости помузли чобани стоку козју и овчју, пак донијели игумну пун кутао у ћелију, да смиче скоруп. Кад било доба вечерње, покрије игуман суд буковијем кругом, да се што не утруни или да не би ко млијеко облизнуо, док се он не поврати. Ја, жељан мрса (јер ми бјаше боб из пупка проникнуо)[1], уљегнем у ћелију, удробим суха хљеба у варевину, погостим се и посркам је, док видјех кутлу дно. Гријех ме обезуми да поклопим кругом празни кутао, да оставим зли срок. Кад игуман дође да напуња мјешчић скорупом, открене круг, — а у пусту кутлу ни капи једне.

Ево га на мене у обор; претворио се весео и шаљив, што његово не бјеше. Кад ми се примаче, упита ме: „Ил' ти је милија погача ил' млијеко?"

А ја њему: „Мени, ваистину, да удробим".

„А посрка ли ти оно јамуже у ћелији?"

„Не ја, ни судио бог, него мачке, што си их припитомио, да ти по ћелији скакућу".

„А буди ли мачке отклопише кутао, како га празна приклопише? *Ако лаже коза, не лаже рог!*"

кутао — самотвор велики суд као каблица. *смицати скоруп* — скидати кајмак. *круг* — колут, котур. *варевина* — вареника, варено млеко. *гријех* — нечастиви, враг, ђаво. *срок* — „знак, доказ". *мјешчић* — мали мех. *откренути* — одигнути. *пуст* — као клет или црн (кад се куне). *обор* — двориште. *његово не бјеше* — „не бјеше му обично". *јамужа* — јомужа, истом измузено и још неварено млеко, али се рече и за млеко уопште. *буди ли отклопише* — ако (као што ти велиш) отклопише.

[1] „Уз посте јели у манастиру сваки дан боба".

А кад ме видје преображена, а пале очи у земљу, викну: „Очисти ногу од манастира без твога ненадна чуда! Вуци се од куда си дошао, пак се тамо жири маслом и скорупом уз часни пост“.

Тер ти ја, зли и гори, побјегни и шљези у приморје, да се превезем под Будву, како ћу лакше кући стићи. Чекајући под Новијем да искрсне који бродић, један старац, што се беспослицом бавио а хранила га мртва глава[1], упита ме и распита, танко потанко, ко сам и чиговић. Кад му казах, рече ми: „Док си млад и здрав, да те не би почем питала старост гдје ти је била младост, најљепше ти се уписати у туждеву мрнарицу; нико лакше хљеба не једе што та војска“. Тер ти ја с оне стопе на галију што под Новијем пландоваше. Приме ме на годину за храну и обућу, а потле године, ако ме нађу вриједна и јаке кости, да ће ми пружати по ишно платице мјесечно. Ошишају ме, умију, промијене и нареку „малијем“.

Мали је на броду право ропче док не постане „младићем“[2]: ћушкају га с ноге на ногу као криво течење.

очистити ногу — чистити се, чистити пете, побећи. *шљези* — сиђи, сиђох. *Нови* — Херцег-Нови, град према самом уласку у Боку; онда је био у власти херцега Степана (1435—1466). *чиговић* — чији син. *почем* — „случајно“. *мрнарица* — војници и послуга на лађама. *галија* — „велики брод на весла“. *потле* — после. *нађу ме вриједна* — нађу ме да заслужујем. *ишно* — малко. *промијенити* — преоденути. *криво течење* — неправедна тековина (коју нико не штеди).

[1] „За убијена сина примио благо *(крвнину)* па се каматом *(од тога новца)* хранио“.

[2] „Броду *(мрнарима)* је *мали* послужитељ, а *младић* капетану“.

Мислим у себе: Да ми се, јадноме, упознати с вођом од брода, не би ме већ нико смио руком таћи, а могла би ми и прије рока која пара канути.

Једно јутро пошто кренемо с Бојане, ведријем небом а вјетром усред крме (лети брод као тица!), таман се војска окупила око ручка, пуче глас да је вођа на умору, јер је прождро јегуљицу у води од Бојане, пак му рибица шеврда по дробу, да нађе себи проласка. Реци ја младићу што вођу двори да бих га муке избавио, кад бих се краја дохватио и нашао томе лијека. Вођа нареди да се брод к обали окрене и да ме на сухо избаце под Леш. Набери штира, тушта чучега, српуље и буразине; улови малог угора кâ шиоце и стави га у цијев од трске, а цијев напуни глиба из блата, да не би почем гад од сухоте цркао. Кад дођем на брод, скухам зелен на сланину, уље и масло, пак је принесем бȍнику, онако масну и млаку, да поједе. Кад било пред зору, почну вођи курљати цријева, кâ да се међе ваљају, проструже га трава, а три масти режу по трбуху као бритве бријаће. Пошто се добро и добро измучи, удари из њега, да опростиш, лијавица, а ја не бих лијен, нȏ му подметни у гриз

вјетром усред крме — с најповољнијим вјетром. *Леш* — „град на арбанашком приморју, гдје увире ријека Дрин“ у море, [тал.] „Alessio“. *штир, чучег, српуља* и *буразина* — „дивље траве што се једу скухане“. *угор* — „јегуља“, мужјак јегуљин. *шиоце* — „мало шило“. *гад* — животиња која гамиже. *курљати* — бурљати. *кâ да се међе ваљају* — као да се међе руше (*међа* — камење наслагано као зид). *гриз* — „нечистоћа из дроба“.

јегуљицу из трске. Кад видје гдје копрца ка̂ змијица, стаде чоек да од радости плаче! Омиљех му као да ме бјаше родио, пак ме узе да га дворим и дарује ми жут дукат.

Прислуживах му око трпезе, и вазда ми препоручиваше да пазим гамиже ли што живо по води. Они који ме прије бијаху и прогоњаху, кад ме виде у милости вођиној, почну ми се удварати: промијенили ћуд од јутра до вечера.

Мрнари на галији, пуни новаца а беспослени, бјаху пронашли неку слијепу игру, да се забаве и гуле. Стави свако од њих по дукат наоко, пак на чији пани муха, покупи и однесе све коло. Они што изгубе, дохвате муху, пак је раскубу, да јој се освете. Враг ме учи да уложим у игру они једикти дукат што ми бјеше вођа даровао. Зебах од страха да га не изгубим и прах не сушим[1], а онамо ми зја срце да инокосни дукат ујатим. Мислим: што ћу?... Служећ' вођу око трпезе, видим гдје је пала муха на коре од јабуке што је гулио и ио. Узми ја кору и омажи њом дукат, пак брже боље у коло, да играм. Паде муха као мртва на мој дукат, пак и другом и трећом, док напуним шпаг цекинима. Кадгод ћах поставити сух дукат, како бих једном изгубио, да не одбијем мрнаре

*слијеп*ı *игра* — коцка. *гулити* — дерати. *наоко* — наоколо. *раскупсти* — рашчупати. *инокосан* — који је сам, који је без друштва. *ујатити* — „начинити јато, чету, скуп“. *гулити* — љуштити. *ио* (по јужн.) — јео. *шпаг* — џеп (тур.).

[1] „За мање преступке судили би мрнара да гладан суши прах (*пушчани*) влажни на сунцу“.

од игре. Нô муха свакако пани на њега, или по срећи или што оно мјесто јошт заудараше соком. Ова ме игра обогати, а вођа, као да га бјах ја научио, забрани русвај у војсци, јер многи остану на чисту пак се свађају и бију: *кад нестани новац, настани бојац*.

Ту ме нађе шеста година.

Бјасмо усидрени под Крфом, кад на сами велики петак пукне по галији глас да је турска сила опсјела Цариград. Сто и шесет хиљада јаничара са осамсто топова и четиристо лађа шљегло се око грчке престолнице, да је приме јали подараче: На ускрсни понедјељник ево наредба да дижемо испод Крфа и пођемо под Цариград. Кад негдје о Спасову приспијемо тамо, придружи се наш вођа Захарија другијем бродима, да пођемо мраком изгорети турске ђемије. Обложимо око брода, с краја на крај, вреће пуне вуне и кострети, како нас не би тобож пробило турско зрње, а укрцамо сијасет праха, пакла, ѐмоле и свакојака смуда. Видим ја погибију очима, и бјах жив умр̏о од страха. Није шала ни ствар мала ући су шест бродова међу четиристо ђемија, збијених као чарна гора!

заударати соком — „мирисати од (онога) сока (од јабуке)“. *русвај* — као какво ружно чудо (Љ. тумачи: „*русварити* — гулити“). *Крф* — град на острву Крфу, међу јонским острвима, у оно време у млетачкој власти, сад у грчкој. *примити* (град) — освојити. *подарачити кога* — наметнути коме *харач* (тур. — данак). *Захарија* — Захарија „Грион“. *ђемија* (тур.) — лађа. *врећа* — џак (тур.). *кострет* — козја длака. *тобож* — божем, бајаги (тур.), корсем (тур.). *зрње* — зрневље, ђулад (тур). *сијасет* (тур.) — мноштво. *пакао* — врста смоле којом премазују лађе. *смуд* — оно чим се смуди (пали). *чарна гора* — Љ. тумачи да је то исто „што и чаровна гора“, додајући:

Дружина се соколи, оружје свијетли и пуни, а мени се осјекле ноге, пресахло грло а срце умрло. Кад паде тама на земљу, да се не види прста пред око, дигни ми једра, а вјетра ка̂ из устију, јер се бојасмо завести, да не би Турци на оној нотњој тишини чули весла гдје у паоцима шкрипоћу а по води млате. Тек се приближимо турскоме броду[1], стаде иска и треска, поклич и уришање, — имах од страха пасти наврх главе. Најпрви турски топ преби гњате једноме ми рођаку назлобрзовићу. Ја се, несрећан, забиј у нешто овса под крму, врх саме вођине клијети, и ту се згучи и потаји ка̂ спуж у кори, док устраја крвави бој.

Некако по дивноме чуду извучемо се на пространо море, бијени и грдни, прије нег' је обданило. Изађи ти ја из овса, отреси хаљине и умијешај се у војску. Побацимо у море мртве телесине; рањене прекрцамо на једну мању лађу, да се видају; искрпечамо једра и довежемо конопље, пак

„Чудим се Вуку Караџићу где је помео у свом рјечнику *чарну гору* са *црном гором*". Али ће ипак Вуково тумачење бити правилно, а не Љубишино. *свијетлити оружје* — чистити оружје. *вјетра ка̂ из устију* — ветар је био тако повољан као да је ко нарочито удешавао. *завести* — завеслати. *палац* — на лађи направа (клин) или место „на ком су углобљена или привезана весла". *иска* (ономатопејска реч) — фиска, вриска. *уришање* — јуришање. *имах пасти* — хтедох пасти, о мало да не паднем, мало те не падох. *најпрви* — први. *гњат* — голен, голеница, голењача. *назлобрзовић* — човек „који је на зло брз" или коме се зло брзо деси. *забиј* (забити) — сакриј, сакрих. *под крму* — у лађи на стражњем делу ње. *клијет* — собица. *згучити се* — згрчити се, шћућурити се. *потајати се* — притајати се. *спуж* — пуж. *док устраја* — док је трајао. *грдни* — побеђени, срамни. *искрпечати* — искрпити. *конопље* — ужарија, ужа.

[1] „Бродовљу."

зли и гори побјегнемо у једну малу луку, да броде поступамо и поправимо, јер бјаху, мање више, сви шест изрешетани. Кад се окупили око ручка, виде ми другови овас у перчину, гдје су ми се зрна у коси уплела, пак почну да се са мном брукају, ругају и коре, и да већ нѐће са мном дружити, кад сам срамотно запуштио мегдан. Да бјаше други вођа, хћах зло проћи, а тако ме о најмањој дадоше баилу, да га дворим. Са зла на горе! Залуду се брањах и отимах, — овас у коси не даваше лагати. Сви реку из једнога грла: „*Ако лаже коза, не лаже рог!*“

Надах се да ћу у баилову двору проживјети. Чеса? Баиле се помамио као младо момче, на сваки дан по двору викаше: „Наступи вријеме да крв пролијемо за вјеру хришћанску!“

— Леле јутрос и за довијека, реци ја у себи, гдје ме несрећа своја наведа на јунаке! —

Султан Мехмед, и он крвави јунак (ђаволи му душину раскубли, кâ и хоће свакако!), раздијелио војску на троје. Једна ју-

---

да броде поступамо — да кучином („ступом“) запушимо рупе („процијепи“) између „паузница“ (жиока, спољашњих дасака којима је обложена лађа) па да смолом („паклом“) та места премажемо, да не би на њих улазило море (цео се тај рад зове *поступавање* а по североисточним крајевима српским каже се *шиперовање).* *брукати се* — као бруку набијати. *дружити* — друговати. *о најмањој* — за казну најмање мере. *баиле* — стални млетачки посланик у Цариграду (у то је време био посланик Миното). *чеса?* — шта? ни по што. *наведати* — наводити. *султан Мехмед* — син Мурата II, завладао је 1451 године, освојио Цариград, српску деспотовину, краљевину (Босну) и друге српске и многе остале земље у Јевропи и Азији, умро је 1481 године.

рише на град у праскозорје, нô је Грци сломију низ бедеме. Удри друга око подна једнаком злом срећом. Кад дође ред на трећу, загрухају на град осамсто топова, бубњи, накараде, а изнутра звона и вика, — хћаше се богом заклети да паде небо на земљу. Каживаху да се у Натолији чула јуначка вриска! Пред вече оборе Турци врата светога Романа и, тлачећи стогове мртвијех, провале у град кâ гладни вукови. Цар Костадин рвао се по уским улицама кâ лав, док га Турци осамљена опколе, а он да се не преда жив,... на комаде изасијеку[1]. Покољ, пљачка, безаконе и звјерске пакости трајали три дни без престанка! Погибе баиле са сином, а уза њ неколика млетачка витеза који прегнуше мријети за вјеру! Благо им души! Што дужде не могао откупити, то пожње вражји палош.

Колико је по граду трајало крвопролиће и грабеж, ја се сакриј у једној изби у баилову двору, и под једну плочу уложи благо што сам дјелимице уштедио од плате, а дјелимице донијела ми муха. Ту бјах сабрао заран нешто хране, и чамах кâ у тамници.

праскозорје — прасак зоре, прозорје, почетак зоре. *сломију* — сломе. *накараде* — војне свирке у Турака. *Натолија* — Анадолија, Мала Азија, која је према Цариграду с ону страну Босфора и Мраморнога мора. *врата светога Романа* — једна од главних врата цариградских. *тлачити* — газити. *Цар Костадин* — Константин XI Драгаш Палеолог, последњи цар византински (1448—53). *пакост* — зло дело. *што дужде не могао...* — заробљенике које Млеци нису могли откупити посекоше Турци. *палош* — врста мача. *колико* — докле год. *изба* — подрум (тур.), иначе значи: клет, соба. *уложити* — наместити.

[1] То је било 29 маја 1453 године.

Петнаести дан ево војска, да преобиде избу. Мислим: Турци су, пак се згучих у једноме куту, да ме не виде; док један од њих укреса ватру и упали свијећу. Кад ли на бога наши људи! Дохвате ме и поведу у драгомана, који ме упита ко сам и од куд, и колико је да сам под затвором. Ја се кажи и реци, на мој зли пут, да сам у изби од прекјуче. А драгоман: „То није истина, јер се двор затворио они влашти дан кад су Турци примили град, и до јутрос није у њ нико улазио: *Ако лаже коза, не лаже рог!*“ Баце ме опет у избу, и ту ме на ново испитиваше барем десет пута. Видим лијепо да ћу погинути прав, јер збиља и не бјах више крив него што ме мати плашљива повргла. Бјаше ми жалије оно закопано благо нô свој живот! Што ми хоће голи живот?

Стражио ме неки Вишанин, чоек на благу, којега бољаше моје жалосно стање и неправда. Хоћу ли, нећу ли, изух се и казах му како ми остаде благо закопано у крај града: „Дао бих ти — рекох му — половину кâ ортаку, да ме хоћеш ослободити, да бјежим главом по свијету“. Чоек ме повјерује, и рекне да је и њему присјела млетачка храна, и да хћаше пôдавно омаћи, да је имао

преобиде (преобисти) — претражи, претресе. *на бога* — на срећу, срећом. *драгоман* (тур.) — тумач језикâ (у дипломатским посланствима нарочити чиновник). *на зли пут* — на несрећу. *влашти* — исти. *повргла* — родила. *стражити* — стражарити, чувати. *Вишанин* — човек с острва Виса. *на благу* — благе нарави, те на све пристаје (све му је право). *изути се* — изрећи се нехотице. *присјела млетачка храна* — дотужио млетачки хлеб, дојадила млетачка служба. *омаћи* — умаћи, побећи.

чим и с ким. На томе мјесту ухватимо вјеру да ћемо побјећи на Малту, и тамо у трговини и слози живјети спокојно као два брата од мајке[1]. Откопам благо, и напунимо шпаге дукатима, пак димове! — док дођи у Јањићуле и ту се укрцај на једнога дубровчанина за Малту.

Петнаест година борависмо на Малти мирно и поштено. Нијесмо много добили трговином, али ни изгуба имали. Ту хћах свој вијек провести, нô хтје несрећа да ми друг оболи и умре од срчане, тер ми омрзне та витешки бод, и пођем на Вис, да предам покојникову оцу што му је синовљега остало при мени. С Виса пôх дома, да видим је ли ми ко од својте жив: — родитељи преминули, сестре поудаване, а браћа распршала се, ко тамо ко амо, трбухом за крух[ом]. Жуђах се дома станити на оној старини, да мирно живукам; нô треће године помами се земља да војшти на Турке, тер ти ја дигох с Побора и пôх у Млетке; мислим: тамо ме неће нико

димове! — бежи! *Јањићуле* — Јенићеј, варошица на Босфору близу Цариграда. *на једнога дубровчанина* — на један дубровачки брод. *изгуб* — губитак, штета. *срчана* — срдобоља. *та* (тај) *витешки бод* — то витешко острво (Даничић у Rječniku мисли да је Љубиша сам начинио реч „бод“); Љ. зове Малту витешким острвом по витештву које су показали Јовановци (1530—1798), бранећи га од напада турских. *Вис* — острво далматинско. *пôх* — пођох, одох. *трбухом за крухом* — тражећи зараде ради исхране (*крух* — хлеб). *старина* — старинско породично имање, оно што је некоме остало од његових старих.

[1] У XV веку није Малта била оно што је после, од кад је (1530 године) цар Карло V поклони Јовановцима, витешко-калуђерском реду хришћанском. Малта је од краја XVIII века у инглиским рукама.

познати. Нô у Млецима изневјерио се пук; чоек чоека припрежује и ухаће му стопе и ријечи; свој своме јаму дубе, док обоје у њу суноврате; облагали дужда, пак га раскрунили и потурили, стара и слаба, да му од јада срце пукне, а сина му мучили и прогонили од нèмила до недрага, јер му се свијест дјела за једном момицом шпањолскога поклисара[1]. Једно вече притисну ме жбири у постељи, спутају у гвоздива и баце у некакву ступицу гдје би пас цркао, као да бјах убио дужда ил' упалио Светога Марка. Сутра дан изведу ме пред суд, који ме распита ко сам и од куд. Ја кажи да сам чоек Иванбегов, дошао, у зли час за себе, по трговину. А један од суда, покле видје на мене мрнарску кабаницу: „*Ако лаже коза, не лаже рог:* ти си мрнар бјегунац". — Забију ме опет под затвор, докле љепше пропитају чији сам.

У те дневи налазио се у Млецима Иванбег, гдје се женио млетачком владиком. Чу од некога да му је једно чељаде допало сужањства. Избави ме пакла вјечнога и узме

изневјерити се — изгубити међу собом поверење. *припрежује* — вреба. *потурити* — одбацити, одгурнути. *свијест му се дјела за једном...* — свест му отишла за једном..., памет му нестала због једне... *момица* — слушкиња. *жбир* — полициски агенат, од прилике данашњи жандарм. *гвоздива* — гвожђа. *ступица* — као мишоловка. *Свети Марко* — црква светога Марка (најлепша у Млецима). *чоек* — државлэанин, подложник. *покле* — пошто, кад. *забију* (забити) — стрпају. *владика* — властеока.

[1] Мисли на дужда „Франциска Фоскари којега су Млечићи збацили с дуждеве части а сина му Јакова мучили и прогнали". Фрања Фоскари, један од најзнаменитијих млетачких дуждева, владао је 1423—1457, а умрo неколика дана пошто је збачен.

за дјетића, да му дворим и драгоманим. Скрших педесет дуката да направим споредно рухо, и вјерно сам му послужио, докле га својим рукама положих у црну земљу. Покој му бог дао!

дјетић — „момак, послужитељ“. *драгоманити* — служити као драгоман (тумач језикâ). *скршити* — потрошити. *споредан* — прикладан, који је према стању.

II.

Свуда пођи, дома дођи.

Господар бјаше подуго зачамао у Млецима, чекајућ' вријеме да путује са женом на Жабљак. Становао у тазбини, у пространом двору на три пода, сазидану великијем стијенама, са два мраморна уласка, један од мора а други од суха. Први под бјаше пуст, притворен и порушен с неке домаће несреће, а на другоме сједијаху бан и баница. Насред пода у нашем стану раствора се широка дворана на четири краја, а у сваком крају врата, на која улазиш у велике одвојене собе. Све покућство позлатом украшено, а столи и поставе урешене свилом и кадифом, као да је царевина!

У Млецима не рани нико осим мрнара и пећара, већ ако се ко намјери из нашијех крајева, приморац ил' горштак, учен да га зора види и да се насрка јутрња зрака;

Жабљак — град у Зети више утока реке Мораче у Скадарско језеро, престоница Иванбегова. *под* — спрат. *порушен* — запуштен у жалости. *дворана* (начињена реч) — дворница. *крај* (дворнице) — страна. *постава* — простирка или навлака на намештају. *пећар* — пекар, човек који држи пећ (пекарницу) за хлеб и друго пециво. *учен* — научен, навикнут. *зрак* — ваздух.

него свак лежи до подне, пак устану жути и надути, без капи крви у образима. А и невоља им је, кад већи дио ноћи проведају у игри и забави.

Иванбег излази свако божје јутро у праскозорје, а ја по за њ, да шетамо по граду и покрај мора, и тако чувасмо здравље у оној запари и тјесноти. Прва улица, кроз коју пролазасмо кад из куће изађи, бјаше пуна пећарскијех дућана, гдје људи пецијаху и продаваху свакојаке прислачке, граду ручак, пак их онако јошт вреле пореде по вратима, да се охладе и истиштају. Мирис онијех посластица ударио би по оној тијесној улици као да пролазиш кроз перивој ружа и љубица. Иванбег би се у мимогред често заустављао и обазирао на оне слаткарије, да их љепше разгледа, а ја се у то ситан насркај онијем мирисом. Друго и треће јутро изнијеше пећари гомилу свакојаких приганица, а око њих се окупили, да гледају мене гдје носом смрчкам. Кад се у пожње сјетим да се они милобруковићи са мном спрдају, купим једно мало звонце, пак сутрадан, кад наиђи у улицу, почнем звонити и подвикивати: „*Звек за мирис!*“ Зачуде се пећари звону и звуку, а ради знати гдје ћу и што

и невоља им је — и морају (таки бити). ***проведати*** — проводити. ***по за њ*** — по за њим, издаље за њим. ***тјеснота*** — тескоба. ***пролазасмо*** — пролажасмо. ***прислачак*** — слаткиш, сладак колач. ***ручак*** — доручак. ***истиштати се*** — допећи се (пошто се пециво извади из пећи или дигне с ватре). ***перивој*** (грч.) — врт, градина. ***ситан*** — сит. ***приганица*** — уштипак, колачић (у Дубровнику). ***смрчкати*** — шмркутати. ***у пожње*** — позно, доцкан. ***милобруковић*** — шаљивчина.

говорим, позатварају махом врата, и ево их на чопоре за мном, а с њима се удружи кога срети путом, док се напуни улица пука кâ тушта. Тако их измотам око града тамо и амо један добар сâт пута, а они вазда за мном кâ стока за звонаром[1], док се у пожње сјетише да их навлаш мотам, — постиде ће и побјегу бестрва. Кад сутрадан подраним с господаром на шетњу, кад ли није по вратима од дућана ни циглога комада сласти. С тога и остаде ријеч у народу, кад се ко коме освети и врати жалост за срамоту или спрдњу за шалу: *Звек за мирис!*

Један дан иза тога, Иванбеговица пресукивала свилену пређу на сребрно вретено, а ја јој донио пехар хладне воде на златној стопи. У хитњи да се прије напије, омакне јој се клупко из руке, пани, покотурај се и размотај низ они глатки таван до крај пода. Ја се заиграм да дохватим клупко, да га омотам и њој у руку додам, да се она не прегиба. Злога мога часа! Тек се прегнем, да дохватим клупко, пуче ми пусти гатњик на крсти, а широке гаће пану на тле око мене

махом — одмах, с места. *тушта* — мноштво, без броја. *навлаш* — нахвалице, хотимице. *бестрва* — без стрва, без трага, у бестрв. *сласт* — слаткиш. *пресукивати* — препредати. *стопа* — као послужавник. *покотурати се* — откотрљати се. *таван* (тур.) — даске постављене по поду. *заиграти се* — (ситно) потрчати. *прегибати се* — превијати се. *гатњик* — учкур (тур.). *широке гаће* — чакшире какве наш народ обично носи (*уске* су оне које су по француској моди), по Црној гори и околини обично су од плавог или од белог сукна. *на тле* — на земљу, на под.

[1] „Свако крдо ситне марве има звонара *(овна или јарца)* који пред њом иде и носи звоно о врату“.

као ринчак. Не могу да се у дубак дигнем, јер на мој зли пут доњијех гаћа немах, а кошуљу носах краташну. Ах да се хтје под пода мном просјести! Тер ти ја остани баш онако згучен, и чучећи окупљам ојађеле гаће око себе; а кад видјех да им не могу ништа, зажи очима а сакриј образе у шаке. Видје госпе моју муку — господска процијеђена крв! — пак некуд омаче, бог јој платио! А ја привежи злосретњи свитњак, обуј гаће и побјези некуд по граду кâ опарен. — Не даде ми бијес да мирујем, него се препаши да ме господарица не просочи мужу, па казах Иванбегу што ми се узбне десило: „Волио бих, рекох му, да сам саломио руку на таполе! Нô што ћу сад?“ — Обручи ме бег и осамари на пасји опанак. Што тражио то и нашао! *Срамота спаваше, а мати јој не даваше!*[1]

ринчак — сортме (у Крушевцу: алов), мала округла мрежа опточена зрнима од олова коју, сакупљену, баци рибар с рамена у море, тако да се она у округ рашири, падне мору на дно и покрије рибу (Љ. тумачи да је од „ринути далеко“ постало „рини чак, ринчак“; али није тако, јер је ово реч туђега порекла). *дићи се у дубак* — усправити се. *на мој зли пут* — на моју несрећу. *носах* — ношах. *краташан* — покраћи. *просјести се* — провалити се. *зажи* (зажети) — зажми (зажети), зажмури. *госпе* — госпа, госпођа. *омаче* — нестаде. *свитњак* — гатњик (Љ. тумачи: „гаетан савити *(савијени гајтан)*“). *обуј* — обуци. *просочити* — проказати. *узбне* — „у зао час“. *таполе* — полутине (?) *обручити* — обружити, изгрдити. *осамарити* — као осрамотити грдњом. *на пасји опанак* — на пасје име, као пса, веома ружно. *срамота спаваше...* — за његову се бруку није знало, али он, кривац, није умео ћутати.

[1] Овде Љ. додаје у напомени: „Има у *Дики црногорској* Сима Милутиновића ова иста прича“. То у почетку VII појаве IV чина (стр. 195 -199) Мрђен, тип простога Црногорца, прича господару, Ђурђу Црнојевићу, како му се пред госпођом десило у главном оно што и Дојчевићу, само је у Дојчевића при-

Негдје о Ускрсу зовне ме господар и рече ми: „Иде вријеме на вријеме, присукао се земан да дома идемо, а ти Млетке ни обишао нијеси. Питаће те земљаци каква је ова млетачка престолница, какве су цркве, двори, зграде, творнице и остале дивоте, што их у свијету нема, а ти не умијеш казати ништа, пак ће ти разлогом рећи: *Тиква пошла, тиква дошла*. Него знаш која је? нашао сам ти вођу, да с њиме обађеш град и његову љепоту, да умијеш причати“. — Подуже сам се омицао и оговарао; али ме не мога проћи да се не покорим. Надах се да је бег заборавио, кад ево га једно јутро с вођом, зовну ме и рече: „Јеси ли чуо што сам ти наредио?“ — А ја: „Јесам, господару!“ — А он: „*Једно је ушати, а друго је слушати*; но хајде, ево ти пратиоца, пак упамти све што чујеш и видиш“. — Крени ја с вођом, да прегледам млетачку дику. Свијем сам путом дјељао брит-

---

иде вријеме на вријеме — брзо пролази време. *присукати се* — привући се, примаћи се. *земан* (арап.) — време, доба. *творница* — фабрика. *разлогом* — с разлогом, с правом. *омицати се* — извлачити се, миговити се. *оговарати се* — одговарати се, изговарати се. *ушати* — слушати само ушима.

чање лепше. Како су Мрђен и госпођа Амфитрита идеална лица која је сам Сима створио, Љ. с правом вели да Симин „Мрђен није јамачно друго до наш Дојчевић“. Али, као што су често књижевници неправедни један према другоме, тако је и Љубиша према Милутиновићу, кад пише: „Куд та срећа, да су он и многи други писаоци, што су били сретњи живјети у Црној гори, купили просуто благо народнијех умотворина, мјести што су *драматизовали*“. Сима је у Црној гори много урадио купећи народно благо: сведок је његова „Пјеванија црногорска и херцеговачка“, његова „Историја Црне горе“, његова „Дика црногорска“ и друга дела у којима су записане и прерађене тамошње народне умотворине.

вицом једну љуску јелову. Пошто сам се ситан нагледао цркава и дворова, слика и прилика, а наслушао вођина причања, који знадијаше свакој најмањој стварци вијенац оплести: „Ја сам — рекох му — огладнио, а гладни чоек не може ни да се богу моли. Ово је све лијепо и красно, и мило ми је да сам га видио за једно оружје; него свратимо у коју крчму, да се поткријепимо, јер *празна врећа не може стати на узгорицу*". Пошто се подмирисмо јелом, рече вођа: „Мучи ме вода; него ме ти причекај ту, док се повратим; ево ме натраг у очни трен". — Чек, чек, два дебела сата. Пошто ме заведе у дно града, међу гроздом кућа а сплетом улица, остави ме сама, да види умијем ли дома доћи. Тер ти ја у траг по онијех сјекотина што сам путом резао, полако и полако допри конаку здраво и весело. — Кад ме бег видје сама: „А гдје ти је они лацман?" упита ме, кâ да не зна, а били договорни да се са мном шале. А ја њему: „Мислио сам при поласку на повратак; *свуда пођи, дома дођи!*" Би му мила моја досјетљивост, пак ме дарује дукатом.

за једно оружје — колико вреди једно оружје. *на узгорицу* — усправо. *грозд* — хрпа, гомила. *у траг* — на траг. *конак* (тур.) — стан. *лацман* — у Црној гори и околини „овако зову онога што носи уске гаће" дакле човека који не носи народно одело него јевропско.

III.

При муци триста, по муци ништа.

Једно јутро почетком прољећа шетах се по нашему пазару у Млецима[1], гдје бјах уранио да се с киме нашки поразговорим и нагледам како ми земљаци продавају на размијерке сухо месо, смокве, укљеве и слани сир. Био дан царев: сунце обасјало град ка̑ усред љета, тихо море зарудјело, прољетно вјетарце обидује прозукле кости, а ластовица се на јата враћа са зимовника. Пошто сам се нашетао и науживао те диvоте, таман да се кући враћам, а ево ти к мени чоека, који изгледаше као мртво неодрто.

„Помоз' бог!"

продавати на размијерке — крчмити, продавати „подробно *(на ситно)*". *укљева* — врста ситне рибе у Скадарском језеру коју у Србији зову *сарага*. *царев дан* (или: царски дан) — врло леп дан. *зарудјети* (о мору) — ситно се набрати (по површини). *обидовати* — као освежавати (ветрењем). *прозукле* — Љ. тумачи: „узвиштале" па додаје талијански: „in fermentazione *(у врењу)*", а *узвиштати се* рече се кад се нешто квари киселећи се само (о вину, млеку), па се и *прозукнути се* каже нп. о млеку кад ускисне или о воћу кад остане без сока, па тако и о костима. *ластовица* — ластавица. *са зимовника* — Љ. тумачи: „са зимнице", додајући да је Мисир земља „гдје зимују". *мртво неодрто* — „мрцина неодрта, несвучени мртвац".

[1] То је био „Словински трг (Riva degli Schiavoni)", знатни трг и пристаниште млетачко.

„Добра му срећа!“

„Јеси ли ти Иванбегов дјетић?“

„Јесам; а ти?“

„Ја Бокијељ, како ме видиш, у злој кожи! Желијах се с тобом поразговорити, него хајдемо, ако ћеш, у једну крчму, да штогод очебрснемо“. Ја једва и чеках, јер ми конак бјаше подалеко, објед позно а на празној ожичици наврнула се пљуцкавица.

Кад били при ручку, заче Бокијељ да се жали на злу срећу: „Негдје о Божићу забоље ме под лијевом сисом, а одговараше под лопатицом, пак ми њеко пô љекара вадио крв, што пијавицом, што рогом. Сад су ми разагњеле прси, пак ме она гњиладина подадријева, док је кашљем не избацим. Невоља на невољу! Имах нешто брода који ме жива држаше, нô је и он охвечао, и ето се у тој луци распада: неће нико да га од страха ћирија. Ударио црв у љемез, а жиоке и паузнице одвају се од розгве и врљике; хоће

очебрснути — чалабрснути, брцнути (јело), појести малко (који залогај). *објед* — главни дневни оброк. *на празној ожичици* — на празан желудац, наштину (*ожичица* — лажичица, место у телу подно ребара). *пљуцкавица* — често пљуцкање, много лучење пљувачке. *одговарати* — одјекивати, осећати се (бол). *лопатица* — плећка. *њеко пô љекара* — некакав полулекар. *рогом* — „бербери прорежу болесноме кожу, пак му из те ране сисају крв розима“. *гњиладина* — трулеж. *подадријевати* — подривати, поткопавати. *невоља на невољу* — преко те прве невоље (болести) стигла и друга. *охвечати* — остарати. *лука* — пристаниште. *ћиријати* — узети да за плату (под „ћирију“, кирију) преноси трговину. *љемез, жиока, паузница, розгве, врљике* — ове речи тумачи Љ.: „По Далмацији и Истрији ова се дрва зову италијанскијем ријечима: колумба, мадијер, корба итд.“; све су то засебни дрвени делови на трупу лађину (*корбе* — јегније [тур.] или ребра).

ми се даном дукат црепања, или би га вода подушила. Једра су му и конопље залуду здрави; постава мједена на пô вијека; пун кâ око свега што је броду за потребе; врх њега до јутрос, богу хвала, дуга није; а једарца га нема колико их плове сиње море. Да имам једно сто цекина да га покрпим и поступам, јошт би ме двадесет година хранио, а тако неће, него поћи без паре. Пак сам се проумио на тебе наставити и молити, да ми извадиш у господара који дукат у већину: вратићу му их с добићом од прве бродарине, а нек' му је брод у застави до откупа. Ако ти пођe посао за руком, неће ни теби бити наште руке“.

„Прођи се зајма и зле среће — реци му ја; — *ко старо крпи, конац троши; изједе трава коња!* Благо оному ко умије својом памећу и прометом избити новац из камена, да никому не дугује ни робује! Ако ми обе-

---

даном дукат црепања — сваки дан дукат за црпење („црепање“) воде из брода (јер му се, у овој причи, разлабавила грађа, па пропушта воду). ***подушити*** — потопити. ***конопље*** — ужа. ***постава мједена*** — неке лађе обложене су свуда колико под море допиру плочама меденим (бакарним). ***на пô вијека*** — трајаће још колико је до сад трајала. ***једарац*** (о броду) — брод (лађа) на једрењу, брод с погледом на брзину једрења („Нема га једарца“ Љ. тумачи: нема брода „да боље једри“). ***поступати*** — кучином („ступом“) испунити празнине на саставцима дрвене облоге на лађи (види тумачење на стр. 14 ове књиге). ***поћи*** — нестати, пропасти. ***проумити се*** — смислити. ***наставити се на кога*** — обратити се коме (као посреднику). ***у већину*** — на добит, под интерес (Љ. тумачи: „На добит се глав[н]ица повећаје, од куд је ријеч *дати новац у већину*“). ***у застави*** — „у залогу“. ***наште руке*** — на празно, бесплатно. ***изједе трава коња*** — више вреди трава него коњ који је поједе (кад је коњ рђав или храна скупа). ***промет*** — окретност, протурање.

ћаш половину добитка, ја ћу те научити како ће ти се брод преко ноћи претворити пепелом а из пепела нићи новији и љепши“.

Обећа Бокијељ два дијела, нô се ја не хтјех погодити до у половину.

„Чуо си — наставих ја — како ће сутра Млечићи крунити дужда кога је јуче скупштина нарекла, пак се приправљају на то весеље чуда и знамења, којих није́ бивало од кад су Млеци Млеци. Међу осталијем дивотама кажу да ће расвијетлити град и обале, да се види кâ усред бијела дана. Да сам с тобом, ја бих ноћас изнио из брода све боље и боље преносиво, и сахранио у каквој магази, а кад буде сутра вече, довукао бродину насред те локве међу двије обале, па је заждио са три стране: нека гори на славу новога дужда“.

Бокијељ ме послуша и учини што му рекох.

Кад сутра у првом мраку — била по срећи ноћ тиха и тамна, — расвијетле Млетке с краја на крај: као да живијем огњем горијаху. Не оста прозора, не вратâ, ни окна, гдје хрпа жижака не пламћаше. Цркве, звонике, дворе и скромне кућице нанизао знатни Млечић свијетњацима и зубљама, наресио сваку видионицу и лужу златотканијем ил'

нарећи — наименовати (изабрати). *од кад су Млеци Млеци* — од кад су Млеци ово што су сад (Љ. тумачи: „Од кад су Млеци постали државна престолница и почели се у свијету помињати“). *да сам с тобом* — да сам на твом месту. *преносиво* — оно што се може преносити, „покретно“. *заждити* — запалити. *знатан* — онај који зна. *видионица* — „велики прозор (да се боље види)“. *лужу* — ложу (тал. „loggia“).

свиленијем одорама, сваки угао барјацима и трепетљикама, а окитио улице куда ће дужде проћи зеленијем лишћем и мириснијем цвијећем. Обије обале обасјале од сто огњева; а вози се у миће по води, ко узго, ко низдо̑, хиљада чуњева — и они нагрињани феңерима, бакљадама и жегом, — откле мрнари дублијерима у руци пјевају и свире, да ти се не би од милине задријемало за недјељу дана. Млетачка мајсторија претворила ноћ у дан: видјело се збиља ка̑ усред бијела подна.

Мало пред што ће дужда изнијети из царскијех дворова у златној носиљки, да гледа пошту и градско весеље, запали се брод насред жапља, с прва на два краја пак усред сриједе. По̑ сата бљувао је тмуше и мрчаве, као димњак какве творнице, док му лој и пакленица изгоре; а кад се ватра дохвати масна и трула дрва, хћаше се богом заклети да је клачина прогорела. Диже се крвави плам до под облака̑, који у води осијеваше до сама краја ка̑ у зрцалу, а вреле варовнице роне се низ брдо и у мору гасе. Расвијетлила обала и споредне улице, да би

одора — тканина. *обасјати* — засјати се. *у миће* — наизменце, тамо и амо. *узго* — на више. *чуњ* — лађица, бродица, чамац. *нагрињани* — нанизани, с низовима (*гриња* — гривна, низ). *бакљада* — бакља, зубља, луча. *жег* — луч упаљен на чуну (обично кад се ноћу иде у лов на рибу). *дублијерима* — с великим воштаним свећама. *царски дворови* — двор (владалачки). *пошта* — почаст, одавање почасти. *жапље* — затон, „golfo“ (тал.). *тмуша* — тама. *мрчава* — мрк облак. *пакленица* — смола (којом је брод намазан). *клачина* — кречана (тур.). *зрцало* — огледало. *варовница* — искра. *низ брдо* — на ниже. *расвијетлила* — расветлила се.

видио иглу шиватицу насред пута; заблијешту се јуначке очи као кад се убече у сунчани заход. Јадни ти млетачки огњеви според ове горуће пучине! изништају као звијезде кад сунцѐ гране. А ја и они Бокијељ намјерили се при обали на мосту, лијепо според брода, и викамо у урнебес: „На част и славу дуждеву! Viva san Marco!“ У очни трен окупе се око нас чопори свјетине, једно друго тура и гњави, да види ко смо и чему нас вика стоји. Исти дужде, кад га довели спрам брода, обустави носце, да боље разгледа ону огњену страхоћу, која онда бјаше баш у највећем жару и мијењаше бојом и обликом на махове. У то дођи забит и раждени пук, да једно друго не згази, а нас два упита ко смо, и запише имена и гдје коначимо.

Сутрадан, таман пошли да купимо главње и кладе што по води плове огореле, кад ево чоек, да нас води у суд. „Пропадосмо — рече Бокијељ од страха; — ја ћу сву кривицу бацити на тебе“.

А ја: „Ако нас дарују?“

А он: „Твоја половина, како смо везали“.

заблијешту се — заблеште се. *убечити се* — силно се загледати. *огњеви* — осветљење. *според* — поред, према. *изништати* — постати ништа, уништити се. *намјерити се* — десити се. *viva san Marco!* — живео свети Марко (управо: живели Млеци! јер је свети Марко заштитник млетачки, па се често каже „свети Марко“ место „Млеци“). *чему* — зашто. *исти* — сам. *забит* — полициски агенат, пандур (Љ. тумачи: „редарствени *(полициски)* чоек: звали га некад именом Кристофоло де Кристофоли; страшило млетачко“). *раждени* — разагнај, растерај. *главња* — поташено дрво. *везати* — уговорити.

Пита суд: је ли брод наш и чему га изгоресмо. А Бокијељ (како га бјах научио): „Немах, господо, мојега ништа до оно брода; он ме храњаше самоседмога. Пуче ми срце од радости на оно народно весеље, пак у оној узрујаности изгорех свога храњеника. Помоћу светога Марка и у луждево здравље нећу жељети хљеба“.

Након трећи дан дарује дужде Бокијељу нови брод, једнаке величине, али другче кости и кроја. Прође Бокијељу кашаљ једанак, а кад били у амине, одмиче и муцка, како ми неће дати ништа. Поче да хвали оно расуло корито а куди луждев дар: да му је брод усак, узетијех бокова, пљосне крме, једарац као доњи млин; да већ неће никад имати онаква сива сокола ка̂ онога што зларад изгоре... А ја се почео гристи и жестити, и чисто би се у ружне растали, да смијах кому казати како дадосмо дужду бабу за невјесту. Него се укротим и станем око Бокијеља на лијепе, еда му штогод извучем, да ме са свијем не подбије. „Не срди бога — рекох му лагано, — него му захвали што је

самоседми — шесторо и ја седми. *једанак* — одмах. *у амине* — Љ. тумачи: „Кад по Херцеговини дијеле плијен или га цијене, свак се куне да није скрио ништа, ни цијену умалио. Ово зову *у амине*, јер док се један куне, други викају (*вичу) амин* или аминишу“. *одмицати* — одлагати. *муцкати* — „говорити на по ријечи“, неодређено говорити. *расуло* — расуто. *усак* — узак. *брод пљосне крме* — брод коме је крма (стражњи део) на дну више плосната, а не оштра колико би требало. *једарац као доњи млин* — брод на једрењу спор као доња воденица. *зларад* — злорадице, позлопце, злонамерно. *дати бабу за невјесту* — подметнути старо место новога. *подбити некога* — подвалити некоме.

обезумио дужда да не пропита какву си бечалину изгорио на његовом весељу. *Даровну се коњу зуби не гледају*. Даде крње за здраво, пак ти се јошт криво чини. А да је мјести дара била смртна чаша, ја бих је попио. Него се прођи закучицâ, јер ћу ја сад у суд, да кажем како је било, ако ће са мном о коноп. *При муци триста, по муци ништа!*«

Препаде се Бокијељ да га суду не просочим, пак ми баци сто дуката, што му неко врх брода позајми.

бечалина — стара грађевина (може бити лађа, кућа, црква итд. Љ. тумачи на овоме месту: „стари брод као чатра, [тал.] caracassa«). *мјести* — место. *закучица* — зачкољица. *о коноп* — на „вјешала«. *при муци* итд. — Љ. тумачи: „Кад је мука, обећаје триста; а по муци не дава ништа«. *врх брода* — на брод дан у залогу.

IV.

Тешко ногама под махнитом главом.

Једне године о Бадњему дневу сједијасмо по вечери око ватре уз ниско огњиште. Господар и господа воде свакојаке разговоре, тек да ноћ прекрате, да се кому не задријеми док бадњаци не прегоре[1]. Стану у потоње да разгађу којему је створу најтрудније и кому је на свијету најтежа мука. Неко рече: коњу, неко волу, неко тежаку, неко мрнару; а мене спопала климавица и дријемеж а уз њих и мук, јер се бјах угарио од оне ватрене омарине; док све од једном викне господар: „О Вуче, гдје си? што си се потајио, али ти је на језик изашла јаштерица?“

А ја баш онако траповијесан: „Није од вас ниједан погодио: *најтеже је ногама под*

задријеми — задрема. *прегорети* (о бадњацима) — изгорети на средини тако да се одвоје обе полутине бадњака, превеселити се, развеселити се. *у потоње* — на послетку. *разгађати* — различито погађати (?). *најтрудније* — најмучније, најтеже. *климавица* — климање главом (од сна). *мук* — ћутање. *угарити се* — постати дремован и зловољан (?). *омарина* — припека. *али* — или. *јаштерица* — „бољетица што изађе и пали језик“, приштић на језику. *траповијесан* — „нерасвијештен“, бунован.

[1] „У Црној гори и Приморју о Бадњему дневу домаћа чељад не иде лијегати, док бадњаци не прегоре. Те се ноћи огањ не запријеца (запреће) пепелом“.

махнитом главом!« — Ударе свиколици у смијех и моју бесједу баце у ништа.

Ја испанем скрај њих кâ опарен, и пођем да легнем у постељу. Кад дôх пред манастир[1], али ти је крупни снијег прекрио сво цетињско поље чоеку до гњатâ. Пôх да легнем у крпе[2]; нô чеса? од колика, ту га није! Заврти ми се усред мозга оно што ми бацише ријеч у сметиште, пак ломијах главу: како да им се осветим!

С једне на другу — ова је добра, а ова боља, — обуставим се памећу на најмудрију. Кад свако у манастиру полијега, а око њега уђуткају пушке и гусле, изађи ти ја крадом из подрума и од нешто лучендровине смотај пруће и њим оплети крпље на лик медједове

испанути — брзо изаћи. *дôх* — дођох. *бацити коме ријеч у сметиште* — не осврнути се на чије мишљење као да је сасвим без вредности (*сметиште* — сметлиште, буниште). *од колика, ту га није!* — Љ. тумачи: „Кад дјеца играју у орасима, једно од њих уклони се с игре и затвори очи с рукама, да не види, а друга изреде своје орахе на хрпице по земљи, ко два, ко три, ко четири и тако даље. Једно од њих покрије шаком једну од тију хрпица, пак пита онога што жми (*жмури*): *Од колика?* — Ако они што жми погоди колико је ораха под покритом хрпицом, добије све изложене орахе. Ако ли не погоди, ваља да намири (*плати*) онолико ораха колико их је бивало под покритом хрпицом. Нô се догоди да онај што пита покрије шаком празно мјесто, гдје ораха није, а пита једнако: *Од колика?* Ако они што жми погоди и рече: *Ту га није*, онда добија све хрпице; ако не погоди, не плаћа ништа, јер је питање било пријеварно. Тако и Вуко пита себе: *Од колика* (то јест *сна*) *?* — пак одговара: *Ту га није* (да *сна* није и да спавати не може). — У овоме пренешеноме (*преносном*) смислу чује се ова ријеч често по Црној гори и Приморју“. *лучендровина* — лучевина (?). *крпље* (*крпаља*) — као обручи што се испречају („искрпе“) дретвом или опутом, те чобани и ловци по Херцеговини и Црној гори обувају на ноге, да се може ићи поврх снега.

[1] Манастир Богородичин на Цетињу.

[2] У постељу.

стопе, па га обуј врх опанака, а навлачи гаће од клашања на бедра, дохвати пушку, а баци о раме далаган и удари пољем, да га прегазим, ка̂ да ћу пут пропртивати. Тако се ломи и скачи два дебела сата, све на завијутке, док се дохватим Пашине главе поврх Стањевског манастира. Ту ти избркам и извртим тражину, као зец пре што ће да скочи у ложник. Припнем се на једну букву самицу, сједнем јој у крсти на нешто угњела лишћа, и скупим се ка̂ у клупко, да ми вилице тичу кољена, а омотам око себе далаган, да не ухврем.

Кад било пред зору, почне да брије вјетрић с Ловћена, они наш пријатељ што леди росу о Илину дневу. Отепали прсти а уха и нос промрзли и очеличили, да би од њих комад по комад кршио као од цакла. Стани ти ја да пухам у шаке и да се бијем рукама по бедрима, да ми се тобож крв у жилама не смрзне. Да ме ко од вас онако немило бијаше, Христа ми спаситеља, хћах га убити!

Кад се разданило и већ готово да уљегне божја летурђија, видјети ће неко од ђакова

гаће од клашања — чакшире од некога грубога сукна. *бедро* — бутина. *далаган* — талаган (тур.), „кратки гуњати огрњач“ (у овом је објашњењу можда „гуњати“ штампарска грешка место: „руњати“: рутави). *пропртивати* — чинити пртину, пртити. *Стањевски манастир* — црногорски манастир на Стањевићима близу Будве у Приморју. *тражина* — траг. *ложник* — легло, лежај. *ухвријети* — „укораћити се и умријети од студени“. *отепати* — озепсти (тако да прсти не могу ништа прихватити). *уљегне* (о летурђији) — почне. *ђакова* — ђака.

тлаке по снијегу. Ови каза другому, а други трећему, док глас допаде господара да је тобож некакво звијере као лав (прости, боже!) прегазило ноћу поље и оставило по снијегу тражину: свака стопа кâ од слона. Дохватиће ти господар оружје, обути чизме и покликнути перјанике, да он час иду с њим звјерету у поточ. Тако ти њих једанаестеро на Божић без ручка ударе да млитају по оној тражини; газе, падају, јади се од њих жене — хвала Богу, на чудо ли нам Божић дође! — док једва живи допру гдје се стопе пресумитиле. „А да — рекну, — овдје је негдје ложник звјерету. Натегните пушке, а јатагани нек су вам наредни; сад ће рис искочити“. У тому омакну им се очи у вис, — кад ли Вуко лежи, укочен као ћускија, у буковијем гранама. Од јада и једа хћаху да ме баце под огањ, нô ја подухвати слабијем духом и викни: „Немојте ме бити; нијесам вам ја крив, нô луда памет: *Тешко ногама под махнитом главом!*“

Моја бесједа оста у првијема, да се међу људима спонаша док је свијета; а господар, пошто се смлачи, разједи и окријепи, дарује ме дукатом.

тлака — траг од ногу. *у поточ* — у потеру. *без ручка* — без доручка. *млитати* — ићи без разлога. *јади се од њих жене* — јади се с њима збивају. *пресумитити се* — пресамитити се, испрекрштати се. *натегнути пушку* — запети пушку. *ћускија* (тур.) — озиб, полуга. *бацити под огањ* — „убити огњем из пушака“. *међу првијема* — као једна од најпризнатијих и најусвојенијих. *спонашати се* — понављати се, спомињати се. *смлачити се* — огрејати се. *разједити се* — одљутити се. *окријепити се* — прихватити се (јелом).

V.

Или каменом о лонац, или лонцем о камен, тешко лонцу.

Негдје о Ускрсу одједни ти се ја као да ћу у свате, и шетај као господар човјек низ поље[1], да ми се људи зору и руху диве. Кад дођи подно поља, ал' ето ти чета Брђана гдје иду да се суде. Пошто ме оком омјере сврх главе додно пете, помисле да сам од суда или барем при суду, па почну да ме богораде да им нешто развидим, да се у завади не покољу о Ускрсу, кад се тобож људи целивају и праштају[2]? „Шта је, Брђани, зла ви срећа била? Ко вас закла?" питам ја.

Посиједамо наоко по једној ливади, док један од постаријех поче да прича: „Зло — рече, — да горе бит' не може! Пошао ми несретњи брат (не била му душа[3]!) да риба крапе на удици при самој обали ријеке Мо-

---

зор (тур.) — сила, наочитост. *Брђани* — људи из Брдâ (онога дела старе Зете који је између праве Црне горе, Херцеговине, Старе Србије и Арбанаске). *зла ви срећа била* — несрећа вас задесила. *ко вас закла?* — ко вас завади? због чега се кољете? *постаријех* — постаријих. *рибати* — ловити рибу (*рибати на удицу* — пецати рибу). *крап* — шаран.

[1] Поље цетињско.

[2] Народни је обичај да се људи по летурђији на Ускрс љубе („целивају") и један другом праштају увреде и штете.

[3] Додај: несрећна.

раче под дрвенијем мостом, гдје је риби најугоднија паша, јер с моста пада вазда по која мрва пиће. Скочиће с моста чоек враг, којега не могу од крви помињати, онакви бор на ону лоћику. Прсне дроб злосретњему ми брату, цријева рикну а ребра се пресумите; трећи дан изједемо му кољиво. Пак док ми крвник превије шију а прегиби главу, да му је посијечем за онога брата, или да му га опростим и да се с њиме поцеливам, не хоће (бог му живу судио!) ни да ми се с пута уклања, него се лактима косимо, кад се злом срећом наженемо у уској улици".

Питам ја сад Новака: чему је с моста скакао, — или да му омјери висину? или да хотимице притисне рибара?

„Не ја, ни дао бог — рече Новак, — при чистој памети скакао хотимице с моста, нити сам се никад скоком играо као остала момчад, него ми бјаше хитња, а преко пустога моста наринуо да пријеђе никшићски карван. Мост усак а, на зао пут, гô, без држалице и патарице, а ни пријебојем на окрај-

---

пића — храна. *од крви* — због убиства (братова). *бор на лоћику* — силна људина на нежно чељаде (*лоћика* — „трава што се једе осмочена уљем *(зејтином)*, сољу и оцтем *(квасином, сирћетом)*", врста салате). *прсне дроб* — пукне утроба. *рикнути* — покуљати. *пресумитити се* — превити се, предвојити. *изјести коме кољиво* — сахранити кога (*кољиво* — „варена шеница којом се мртвијема опјело служи"). *док ми превије* итд. — место да ми итд. *крвник* — човек који је дужан крв (мртву главу), човек који је некоме убио кога рођенога. *прегибити* — преклонити, сагнути. *наженемо се* — нагнамо се, десимо се. *наринути* — јурнути, нагрнути. *никшићски карван* — карван (коња) из Никшића. *на зао пут* — на несрећу, несрећом. *држалица, патарица* и *пријебој* — врсте ограде на мосту.

цима. Тисне ме у мимогред један паздух, а ја, колико сам дуг и широк, низ мост као врећа вуне врх чоека рибара, који ме је својом смрћу замијенио[1], бог му души самоседмом намирио. Волио бих, браћо, тако ми што ведри и облачи[2], да сам пао на турска ценгела! Е ма што ћу сад? Да стрмоглавим низ Орју луку, њега већ не бих из гроба дигао! А свакако није ми било на штe руке, нô ме и данас кости болијевају од слома, као да ме је ко шибацима изврхô. — Те ти ми у манастир калуђеру, да нас суди. Скупе се свештеници и старјешине сеоске, и нађу ме залуду права као воштани дублијер пред иконом. Сви реку из једнога гласа да ја нијесам кривљи, што сам својијем послом преко моста прелазио, од онога што је под мостом шићарио: у незнањи пао и убио“.

„Зло си, крво, урадио да притиснеш права чоека — осудих ја: — *Ко сломом убија под сломом и гине!*“ А свиколици из гласа:

паздух — „непретучени коњ, [тур.] хат“, пастух, (тур.) ајгир. *самоседмом* — по седам пута. *ценгела* — Љ. тумачи: „Турци муче кршћане овако: побију велике чавле *(клинце)* на једној даски, па на њих баце с висине мученика, да се набоде, и тако га држе изложена, док скапље; та се оруђија зову *ценгела*“ *(ченгел* [тур.] — кука). *Орја лука* — „високи камени врх у Црној гори“. *на штe руке* — на лихо, на празно, „као *на штe срце:* без ништа“. *шибак* — цеп, дебели штап којим се врше жито. *изврхô* — истукао као што се жито бије на вршидби. *из једнога гласа* — једногласно. *шићарити* — тећи, бавити се о шићару (тековини). *у незнањи* — у незнању, нехотице. *крво* — крвниче.

[1] Да није Новак у паду наишао на рибара, сам би главом платио.

[2] „Подругљиво се куне ведром *(ведрином)* и облаком, а не оном силом што ведри и облачи, то јест богом.“

„Сребром ти се ковала, а медом примала!“ Нô одмах припитају: хоће ли Новаком низ Ожиње хриди, да од слома погине.

„Не, ни дао бог — викнух, — нијесам ја осудио, ни судио бог, да Новак умре од слома нô под сломом!“

„А како?“ припитају Брђани.

„Ваистину, лако! Сутра по причешћу, нека Новак пође да риба под мост, на оном истом мјесту гдје је падâ, а ви, својта убијенога, турите с моста брата му врх Новака, и викните у три пут: *Ко сломом убија под сломом и гине!*“

Кад чу брат убијенога да ће га низ мост турати, викне иза свега гласа: „Не би Новаку било ништа — пала муха на међеда! — нô бих ја влашти погинуо, да присветим, док осветим“.

А остали рекну: „*Или лонцем о камен, или каменом о лонац, тешко лонцу!*“ и тако оста та ријеч у народу, кад се побије јачи са слабијем.

Брђани се дадну у смијех, пак и поцеливају, а Новак плати пиће пред душом мртвога а остатку на здравље.

Ожиње хриди — „камените брдо“ у Црној гори (Брђани су питали: хоће ли Новака бацити низ те литице). *својта* — рођаци. *падâ* — падао, пао. *турити* и *турати* — гурнути и гурати. *влашти* — сам, исти. *присветити* — дати (својом погибијом) нов повод (својима) за освету. *слабијем* — слабијим. *пред душом мртвога* — покојнику за душу. *остатак* — живи, они који су у животу.

VI.

Да јој треба наше слоге, не би никад кише нашло.

Зеђанима умро поп од старости, пак се окупила хинорија, да се договори кога ће узети да јој попује. Неко би хтио попа домаћа, неко странца, неко удовца на сирочади, а неко ђака што јошт није летурђије пропојао ни петрахиља вјешао; док у потоње један зловарни старац проговори: „Ми гинемо највише са суше: земље — мршаве, а воде љети ни да ручник скваснш, пак нас сваке друге године мори глад. Него хајте да тражимо попа који је при богу, да испроси дажда, кад се небо затвори а облаци прорједе. Ако ли не умоли кише, да му те године не дамо бира ни зрна, а друге — да прекинемо погодбу“.

кише нашло — кише пало. *Зеђани* — становници зетски, а Зетом се сад зове онај део старе зетске државе који је у равници око доњег тока реке Зете и Мораче. *хинорија* — нурија, „жупа *[у католика]*, парохија“. *на сирочади* — који има своје сирочади. *зловаран* — злослутан, злогук. *ручник* — рубац, марама. *при богу* — близу бога, у милости код бога. *дажд* — киша. *бир* — жито које сваки домаћин даје попу сваке године.

На ту старчеву пристану свиколици. Боже помови, кад се сложише барем једном! Одвоје се тројица, тобож мудрији, да иду по попа. Нô не нађу ни у Зети ни око ње свештеника каквога желијаху. Дођу ти они, зли и гори, у нас.

Намијераше се међу нама млади попић — ваистину, доста прикладан — који, не имавши своје хинорије, живукаше о петраиљу и рожденику[1]. Научих га ја како да се прими зетске хинорије и како да послужи онијем људима. Кад дошла тројица у попа, кажу му колико дава годином црква осијека, колико ли пук бира, подушја и петраиљске, а он да им се потхвати испросити с неба кише, кад присуши. — „Хоћу — одговори поп — дићи крсте, кад год хинорија пошаље дванаест домаћина, да ме помоле".

Ту се у брзо погоде, и поп пође у Зету, да попује.

Кад дође земан суши, скупи се хинорија на Ћурлика и Урлика, да одаберу по уговору дванаест домаћина да похитају у попа: нека диже крсте, еда би проросило.

намијерати се — случајно се налазити. *прикладан* — леп, наочит. *рожденик* — рожданик, „књига суђења". *осијека* — одсеком. *пук* — народ. *Ћурлик и Урлик* — Ћирик и Улита, који се празнују 15 јула (Љ. тумачи: „Ћиликије и Уликије, светитељи, што долазе у пучину *(усред)* љета").

[1] Немајући парохије, млади поп није имао сталне зараде ни обезбеђена живота, те живљаше како тако („живукаше") од онога што би зарадио којом случајном службом свештеничком (крштењем, венчањем, опелом, поменом, на слави, итд.) и отварањем књига (проридао би из рожданика шта је коме писано).

Одабраници пођу у попа и донесу му зетску поруку. А поп, као што га бјах ја научио, упита их: кад жељкују да киша нађе.

Један рече: „Ваистину сутра: није већ чекања ни одмака“.

А други: „Не сутра, за ране божје: ја сутра женим сина, пак ће ми окиснути свати и невјеста“.

Трећи рече: „А 'но прекосутра!“

А четврти: „Не, ако бога знате: главио сам за прексутра мобу, да ми жње рану шеницу, што је пала по земљи“.

Пети рече: „А да у сриједу“.

А шести: „То би ме до краја ископало, јер ће ми тај дан озим бити на гувну, и доћи умолници да је вршу“.

Никад се сложити кад да запљушти, пак реку попу: „А ти баш и не дижи крсте, док се љепше не договоримо кад ћеш“.

Они се не договоре никад, а киша нађе и напоји земљу без крста и молитве, кад јој хора дође и кад сама хтје. А поп остаде међу њима мирно и поштено до своје дубоке старости, да им попује и побира бирове и давања. С тога и остаде у народу ријеч: *Да јој треба наше слоге, не би никад кише нашло.*

жељковати — желети. *одмак* — одлагање. *главити* — углављивати, уговарати. *озим* — озимо жито, жито које је у јесен посејано. *умолници* — моба. *вршу* — врху. *хора* — време.

VII.

Ако немаш злотвора, мати ти га је родила.

Бјаше се једном закрвавила Барска држава, пак се људи данимице озлеђиваху бојем, плијеном и преузимом.

У једноме од тију несретњих бојева, уби шестанска пушка кнеза Туђемилима. Бјаше кнез горостасан, крупан а висок за чоека и пô.

Кад приспјесмо ми с пријека у развађу, чујемо гдје туђемилски четовођа дозивље из гласа шестанскога; а кад му се овај одазове, викне му: „А̨ јадан чоече, убио те бог: што не гађа кôга мањега; нећемо ову љешину никад изнијети, то ли пренијети“.

Чујућ' ту муку, ми добродошлице ухватимо међу убојницима вјеру док сунце зађе

Барска држава — област града Бара у зетском приморју, која је у време Иванбегово била под млетачком влашћу. *преузим* — насилно повраћање онога што је коме заплењено. *шестански* — који је из Шестанâ (крај с неколико села у барској области). *кнез* — сеоски или племенски главар. *Туђемили* — село у барској области. *горостасан* — као гора. *с пријека* — испрека, испреко границе. *у разваћу* — да развадимо, да раставимо завађене, да прекинемо борбу.

за Румијом, како би обије стране изнијеле с лазине своје комаде без више погибије. — — — — — — — — — — — — — — —

О Ђурђеву дневу окупе се Туђемили на збор, да нареку кнеза. Бјаше у њих зли обичај без лијека: да не може сјести селу кнез до онога кôга свако жели. Ко ће свести свијет на једно име?! Пуче вика и граја, да се не чује ко што говори, и већ се примакли покољу и тргли стотину ножева из корица, док ми један причасни побратим доуши: „Ево зло, ако га ти не претечеш“. Скочих ти ја (не било премијењено, кâ јелен[1]) на један износити камен и слимих капу, да ме прије радознанци послушају.

Кад се ишно утишмају[2], као вјетрушина пред што ће да заснијежи, свиколици обрате на ме очи. Почех да им кудим зли обичај и да их наговарам да одаберу три четири старца, људе од мира што су се кнештву опознили, нека ови пронађу лијека овоме

Румија — висока планина близу Бара. *лазина* — место где је пало много посечене шуме или изгинулих људи. *комад* — мртвац. *причасни побратим* — причесни побратим, човек с којим се на причешћу побратими („Кад се Срби у цркви братиме, пију вино из једне исте чаше и заложе у три пут од истога хљеба, тер тако постану причасни побратими“). *доушити* — дошаптати. *претећи* — преухитрити, препречити. *премијенити* — применити, речима наслутити коме оно што се каже. *износит* — уздигнут, узвишен. *слимити* — снимити, скинути. *ишно* — малко. *људи од мира* — људи мирни, људи који воле мир. *опознити се кнештву* — не бити више за кнезовање.

[1] Народ неће никад без ограде („не било примијењено“) упоредити кога свога или милога с каком дивљом животињом.

[2] Погрешно место: *утишају*.

злу, јер је тешко скупити у једну капицу сву челу, камо ли осу!

На бога се скроте на овој мојој. Једанак одаберу четири старешине из села, да се са мном одвоје и сједну. Нô што ћеш да видиш: ни двојица од њих не могаху се сложити о једному начину! Један не даваше никад да се старинска навада порече, него да свако буде вољан од нова кнеза. Други бјаше доста чудно попустио: да закнеже онога којега нареку два дијела села. Трећи не, него да се баце коцке на ону двојицу на коју пане највиши број, тер му тако господство донесе слијепа срећа. А четврти обезуми и рече: „Ја бих да и жене бирукају". — „Гдје жене да бирају кнеза, ако се вјерује бог?!" — Скоче на њ, да га прождеру, као тобож да се хтио селом подругивати. На јаду сам био док ђавола умукнем, да се с нама не набије виша брука. У потоње сложе се: да ја сам размрсим ову заплетену гљуку.

А ја њима: „Да се слушам, ја бих лако тај сплет расплео, нô сте ви опака војска, да ме од вас бог уклони! Ставио бих, рекох, на ови камен кнешко обиљежје: штит, капу и печат. Пак бих сељане одвојио до

капица — капа. *сву челу, осу* — све пчеле, осице. *сјести* — „судити". *навада* — обичај. *бити вољан од...* — пристајати на новога кнеза, давати пристанак за новога кнеза. *бирукати* — по мало бирати. *брука се набије* — брука (срамота) се догоди. *гљука* — гука. *штит* — штит од сунца и од кише (? — канда је у неким приморским местима то знак старешински, као у осталим крајевима штап).

[illegible] је [illegible]

[illegible] збор [illegible].

[illegible] каме-[illegible], [illegible] стане их [illegible] на [illegible].

Кад бирачи дохвате камење а подигну руке у вис, од оне тројице двијема се превину жиле под кољенима, од страха да не остану под гомилом, пак не кроче ни стопе једине; а они трећи лагано и без страха крене и дотре до обиљежја. Нико се на њ не мани осим кривнога му брата, али га по срећи не [illegible].

Они који је знао да га село љуби и жељкује, није се бојао да ће га сељани камењем [illegible], него је ходио мирно да покупи кне-

међа — камени вид озидан без креча и [illegible] земљ[illegible] и поређан у ред. — [illegible] — начинит[illegible] мила[illegible] [illegible] се. — онога што не во[illegible] који није у пољи. — сва пет — сва петорица. [illegible] право. — [illegible] — озлиједити, ранити. — наврћ[illegible] цити на кога што, насути или засути ко[illegible]

шке знакове; а они који су ће хтјели селу наметати и село мутити, кад виде да ће остати под камењем, клону духом а озебу срцем, пак се скамене прије туче[1].

Да му не би рођена брата, не паде камена на новог кнеза! Зато и остаде у народу ријеч: *Ако немаш злотвора, мати ти га је родила.*

[1] „Оваквијем обичајем бирали су великог кнеза Пољичани у Далмацији, кад су уживали влашту самоуправу".

VIII.

Ријеч из уста, а кам из рука.

У једној пиперској кући састао се пород од три утробе. У њој је бивало бркатијех момака и дјетића што се нијесу јошт пасали, цура осједјелица под капом[1] и дјевојчица у повојама.

Сву је ову обилату породицу хранио на десет прста стари отац, који је за своје младо доба два пута обудовио.

Једне исте године удоми двије кћери, једну од другијех, а другу од трећијех вијенаца.

Остане му једно застарче од прве жене, што изгуби нарок тек јој се, преко ње живе, поудаду полусестре којима је могла мати бити[2].

пиперски — који припада Пиперима (знатном племену у црногорским Брдима). *пород од три утробе* — деца од три мајке. *нијесу се пасали* — Љ. тумачи: „јошт нијесу гаћа обукли ни појасом се пасали“. *повојама* — повојима. *вијенац* и *вијенци* — „вјенчање“, женидба. *застарче* — застарело дете. *нарок* — „срећа“. *полусестре* — сестра по оцу али од друге мајке илп по мајци а од другога оца.

[1] У Црној гори, Брдима, Херцеговини и једном делу Приморја све „дјевојке, док се удају, носе капу“.

[2] Љ. тумачи: „Кад се млађа дјевојка уда прије старије, ова заостане цуром“.

Бјаше приспјела удаји јошт једна одива од трећега паса, пак је отац преко пријатеља заручи ћак с ону страну Кома, да му је од мање потеге.

У тој несретњој кући по вас дан задјевице међу младом маћехом и заосталом пасторком: тешко ти дому гдје застара кокот ил' дјевојче, ту ти није ручка ни вечере без карежа!

Домаћица, тек да се прође биједе, наговори мужа да какогод подметне новоме зету осједјелу кћер мјесто оне вјерене. „А то је — рече — ствар лака, јер из те добросретње зетовштине није јошт нико видио испрошено чељаде, нô је знају по каживању“.

Хоћемо ли? — хоћемо! Утврде да увале новоме зету бабу за невјесту.

Била свадба негдје о светој Петки биоградској, а киша лијевала, да носи дрвље и камење. Свати, окисли а огладњели, тек дођу у дјевојке, сједну за пунијем столом, и сваки се забави својом поставом и чутуром. А кад стари сват од дома изведе младу, да је преручи дјеверима, нико од сватâ не подиже главе с здјеле, да види каква је невјеста у лицу. — Бјаше збиља у кући доста

одива — девојка, кад се удȁ, одива је кући и укућанима одакле се удала. *пâс* (појас) — женидба. *Ком* — позната планина у Брдима („у Васојевићима“), на граници према Арбаноској. *потега* — „тегоба“, досада. *кокот* — петао. *карež* — карање, свађа речима. *увалити* — утрапити, подметнути. *негдје о светој Петки биоградској* — око 14 октобра. *постава* — јело. *стари сват од дома* — „глава сватова у дјевојке (девојачких)“. *преручити* — предати у руке.

мрачно, а везена марама покрила дјевојци лице до усница.

У први мрак врате се свати у младожење и ту поп вјенча младенце по закону у кући, јер је црква била веома далеко. У три пут припита свештеник невјесту хоће ли узети за мужа онога момка што је за руку држаше, а она занијемила као кам станац, док јој дјевери викну да рече: *хоћу*. У неко зло доба проговори козијем веком: „А да рашта сам окисла, него да за њ пођем!" — Многима се учини чудан и за дјевојку престамен они одговор.

Сутрадан у живој зори пуче по кући граја. Напала домаћица старога свата од пута: „А, брајо, на јаде ти Божић, а није њему нô њој[1] преварили те Пипери: подметли ти охвечано чељаде које се није надало зелену вијенцу. Што ми кућу затвори[2], бог му судио!"

Скупе се свати око невјесте, да је привире, кад ли њој збиља цвјетале косе на

козијем веком — „кад се ко нијецка, то јест говори да неће оно што једва чека, каже се да се нијецка козијем веком". *престамен* (у шали) — сувише прикладан, сувише пристојан. *стари сват од пута* — „глава сватова који иду по дјевојку". *брајо* — брате. *охвечан* — остарао. *зелени вијенац* — венчање (на венчању се младенцима међу венци од младих лозових гранчица и зато се зову *зеленим)*.

[1] „Премда онај што прича говори на име туђе, опет, кад је до клетве, употребљује треће лице, да себе [или онога коме говори] не укуне или прокуне". Зато ни овде Дојчевић не казује како је домаћица морала рећи: „а није *теби* нô *мени*". Исто тако и мало даље: „Бог *му* судио!" место „Бог *ти* судио!"

[2] Жена се боји да ће снаха, стара, остати нероткиња и да ће им се тако породица истражити.

махове, чело помрштено, нос црвен као паприка у сјемену, ударио пришт на оба образа, а кад говори — шушка, јер језиком ваља по обезубљенијем вилицама. Од ока јој дадоше, од најмање руке, четири крста, а младожењу топрв гарио мах на усници! А сад шта да се ради? Жена вјенчана, а што је теже — преноћила са секрвом[1]. Распитују свате, куну главације, али нико не каза да је невјесту прије гледао, нô сви посвједоче да су погађали мачку у врећи. Зовну попа да прекине пâс, нô се поп не чини чуо, а село не хоће рати с Пиперима рад једне жене.

Дошао ја у то село, да тргујем у воловеораће, и бјех погодио једно бравче баш у младожењина оца, они исти дан кад му свати пошли по невјесту. Говедо изгледаше као бик, а продаоц се кунијаше да му нема више од пет година, а и по розима и зубима не хћаше му дати више од шест. Погоди и плати. Сутрадан спрегнух вола у јарам, да га обидем у једној прљази, а он ти заприје прије изора. Подигнем му ноге, да му видим папке, кад ли је, тамо он, босјак и ме-

цвјетале јој косе на махове — оседела је местимице. *пришт* — „брадавица". *четири крста* — четрдесет година. *мах* — „прије бркова изађе момку *мах* или *луда длака*". *главацција* — онај који је уговарао („главио" прошевину и свадбу). *прекинути па[illegible]* — развести. *не чинити се чуо* — чинити се [illegible] — рата. *обидем* (обисти) — огледам (огле[illegible] — запе, застаде. *прљага* — прљуша, „зе[illegible] *прије изора* — пре него што је изорао колико [illegible]*јак* — бос во (слабих папака).

[1] [illegible]ба траје, невјеста лежи са секрвом *(свекрвом)*"

копутаст у све четири. — Једна жена из села такне се душе, и каже ми на тајно да је минуло петнаест љета да га зна орању навикла.

Нас два превареника пôсмо у сеоскога кнеза, да расуди што ћемо, он невјестом, а ја храњеником. Пошто кнез чу разлоге, прекиде овако: „Није вам нико метао плочу на трбух да тргујете у старо месо. Сад држ'те што сте ухватили; ти, секре, невјестом на пепељак, а ти, трговче, волом у сô[1]: *ријеч из устâ, а кам из рукâ*".

мекопутаст — мекопут, који је тако слаб да му мали убој (јачи притисак) начини рану. *таћи се душе* — смиловати се. *пôсмо* — пођосмо. *храњеник* — „вô што орањем храни свијет". *прекинути* — „осудити". *метати коме плочу на трбух* — мучити кога, нагонити мукама кога да што уради. *секар* — свекар. *пепељак* — место „код огњишта гдје се купи пепео". *ријеч из уста...* — изговорена реч и испуштени камен не могу се повратити.

[1] Кнез саветује превареног свекра да стару снаху намести код огњишта где обично седе стара чељад, а трговца да вола закоље и посоли, за пастрму.

IX.

Каква јеђа, таква међа.

Негдје у Приморју живио стари неки даскале, самоук и простак, који је писао свете прилике на липовијем даскама, пак их народу продавао за готовину или у причек.

Дође му једна пиперска баба, да купи икону светога Николе зимњега, а даскале — или се помео у радости да прије пару стисне, или није имао готове онакве прилике какву је баба жељела — узме једну среда с настожене хрпе, пак објесив о нос наочаре напише, гребуљама и потпирачама, орловијем пером: **Свети Николае Архиепископ и мирликиски чудотворац.** Баба му преброји десет млетачкијех перпера, цијену коју је сам усјекао, јер о икони није погодбе.

Кад баба дома, окупе се око ње домаћа чељад, да икону бегенишу и целе, но дома-

---

даскале (грч.) — „иконописац“, сликар икона *у причек* — на почек, на веру. *свети Никола зимњи* — празник светога Николе „долази 6 децембра, кад се преставио, а [9] маја у прољеће, кад му се тијело у Бар [талијански] пренијело“. *стиснути пару* — „новац прикупити“, добити новац у руке. *настожити* — нагомилати. *гребуље и потпираче* — „старинска писмена као гребуље и потпираче, ружни рукопис“. *перпера* — стари византински, српски, млетачки и дубровачки новац. *усјећи* — одсећи, одредити. *целити* — пољубити.

ћин, који је у својој младости дворио калуђере, опази да није просто целивати прилику коју поп не благослови и која није висила о црковном иконостасу дајбуди четрдесет дана и ноћију, да је тамијан обиде, како би у кући благоухала и сваку здуху и утвару разгонила. Тер ти баба с оне стопе у попа с иконом у ликовој торби. Кад поп угледа прилику, а прочита натпис, упита бабу: чији је лик жудјела добавити? — „Ја, ваистину, светога Николе зимњега, што ми је дому крсница“. — А поп: „То те неко преварио, и увалио ти у име светога Николе неко младунче што наличи светоме Стевану“.

Кад то баба чу, од јада пренемогне; дај богу душу, а бог је неће! Кад се малко расвијести, и ријеч јој се поврати, викне: „Гдје светога Стевана, бог му кидисао прије рока! што ме чоек ископа ни криву ни дужну! Него те молим попе — ти си иконама вјешт, — дану боље припогледај, да се нијеси по срећи повео. Ја сам чисто и бистро тражила свога свеца, а он ме, ћору и не-

иконостас — „ријеч грчка, значи онај пријебој што дијели олтар од остале цркве у којему су поређене иконе. *дајбуди* — дај, (тур.) барем. *обиде* (обисти) — окади. *благоухати* (цркв. словенски) — мирисати. *здуха* — „нечисти дух“. *утвара* — „што се по ноћи призире“, (арап.) авет. *ликова торба* — торба „од лика, од личине“ (*личина* — оно што „се сљушти с коре липове, тек се кора с липе скине, [тал.] alburno“). *крсница* — крсно име, слава. *пренемоћи* — — онесвеснути, онесвестити се. *дај богу душу, а бог је неће* „мучи се да умре а не може“. *кидисати коме* — ударити на кога, убити кога. *ископати* — упропастити. *дану* — деде. *повести се* — помести се, забунити се.

зналу, превари на тешкој божјој вјери, помамила га! Ја се не лучим, ни дао бог, ни од светога Стевана, што ми је роду прислужба; нô је ближа кошуља од кореца[1]«.

Баба полетје он час у суд, кâ да јој се бјаху ноге повратиле, и учини даскалу позов: да је сутрадан пред судом без његова ненадна чуда.

Кад било обоје у суду, поче баба да прича: „Сву сам драгу ноћ мишљела, кукавица без дома, како да оплачем своју напаст, а да вама не досадим! Од кад су се Срби прекрстили, мој дом слави светога Николу зимњега. А кад су ме у њ свати довели из Прогоновића, затекох старинску кутњу икону, која хћаше пред каквијем домаћијем чудом пући као орах под зубе. Некад освани орошена, (не било премијењено) као лист љубице у прољетно јутро, а сузило низ њу миро, свака кап кâ зрно бисера. Пре што ми умрије на пријечац једно унуче, рече неко да је чуо гдје је икона пропојала као ластавица, баш у оно доба кад се мијенили сунце и мјесец, пак ми каза једна тетка по

лучити се — одвајати се. *род* — одакле се девојка уда. *прислужба* — преслава („свака српска кућа слави, осим крснице, и *прислужбицу* или *прислужбу*“). *коретац* — врста горњег одела до појаса с дугим тесним рукавима (у Црној гори и околини). *повратити се* — „помладити се“. *позов* — позив. *мишљела* — мислила. *Прогоновићи* — село у љешанској нахији у Црној гори. *пред какијем домаћијем чудом* — пре него што ће се догодити кака несрећа у кући. *љубица* — љубичица.

[1] Као што је кошуља ближа телу него хаљина, тако је и свети Никола, кућно крсно име, ближи жени него свети Стеван, преслава њена родитељскога дома.

матери да је та прилика сјеновита и да ју није пристојно у кући држати, тер ми домаћи договорно приложи је манастиру, а завјетуј се добавити нову од првијех пара. Бјаше ми необично ноћити без иконе, као да лежах у спили! Кад чух да се објавио у Приморју нашки даскале, опишам двадесет оваца и удавим три челе, пак пођем два конака хода с вуном и с медом, да пазарим пред Котором, а одатле у даскала по прилику. Дадох му, псу лише крста, што ми сам запита; а он ми, бездушник, подметну светога Стевана, младунче и дјаче, што га је једва гарила мрка на усници, мјести светога Николе, којему је сребрна брада до појаса и владичине златоткане одоре до црне земље, а по њима крсти и звијезде, као по ведру небу. Пак сам га ево призвала к вама, да ми промијени икону јал' поврати перпере, да се с нама брука не набије; а за грехоту и пријевару, што је урадио, о њему се питало: ја ту свога прста не улажем. Мени је нешто штукнуло, тек сам видјела гдје даскале, покле је паре узео, приписа неко-

---

тетка по матери — „материна сестра". *сјеновит* — „надахнут ([тал.] inspirato)". *завјетовати се* — обећати пред богом или којим светитељем. *спила* — пећина. *нашки* — овде: православни. *удавим три челе* — удавим три кошнице пчела (ради меда; Љ. тумачи: „Несмотрени људи, с лености [*а чешће с незнања*] неће да поткиђују медени сат, већ удаве челу кадом или опаре врелом водом«). *пазарити* — продати. *пас лише крста* — пас по свему осем по крсту који је на њему и који ја издвајам. *запитати* — заискати. *одора* — одећа, одежда. *о њему се питало: ја ту свога прста не улажем* — нека он одговара: ја се у то не мешам (не тужим га за то). *мени је нешто штукнуло* — мени се нешто слутило („Кад кога напане штукавица, кажу да му слути зло«).

лика словца на икону; нô се тобож разабирах мислећи да су иконописци људи при цркви, богобојазни и златнијех руку, а не Цигани, ни гоге, ни шегрти, који се простијем пуком шале и ругају. Сад ја немам пута, да дома идем, што ми га ви не отворите, него ће ме домаћа чељад раскупсти: гдје је светац јал' паре!?«

Дође ред даскала, да заспе[1]: „Свети Никола — што грешна уста нијесу достојна ни помињати то ли се о њему судити — није могао остарати ни владичити, да није момковао и дјачио; а међу мном и бабом није било погодбе у које ћу га године писати, него само толико: да пође прилика у његово свето име. Нико од нас живијех није га гледао очи у очи, да зна каквога је зрака и облика, него га ми даскали својом грешном руком пишемо по казивању, и пренашамо му лик из стародревнијех икона; само на то пазимо — да изађе благообразан и да му је боја шеничнова зрна. Нô ко ће бабама угодити, што би нашле ману светоме Николи живоме, да почне опет земљу чепати? Кад омарином попушти мастило, рекну да је при-

разабирати се — умиривати се. *златнијех руку* — „племенита заната". *гога* — зидар (али који не ради у свом месту, него се сељака за послом). *шегрт* (перс.) — дечак или „младић што се вјежба у занату". *пук* — народ. *што ми га ви не отворите* — ако ми га ви... *раскупсти* — рашчупати, растргнути. *владичити* — бити владика. *дјачити* — бити ђак. *земљу чепати* — по земљи ићи. *омарином* — на омарини. *мастило* — маст, (тур.) боја.

[1] „У млину се жито редом засипље у мучњак, тако се и у суду говори редом". Писац је у смислу тога тумачења употребио сликовито реч „заспе".

лика оросила ил' проплакала, пак проричу чуда и знамења. Дрво пуца и шкрипи, кад није сијечна мјесеца посјечено, ни сушило се три зиме над ватром. А миро не цури из иконе, већ из свечевијех моштију! а што је мезгала та бабина старинска икона, то је с тога што је дрво било труло и трешњево, пак му се јужином топила смола и цијєдио сок; а бабе преокренуле на своју руку: да је тобож прилика мироточна. Тијема баснама варају и маме село! На примјер иду ћак у Скадар, да наточе тиквицу прокапине што се цијеђи низа седро или пишти из онијех старијех зидина, гдје људи причају да су дјевери зазидали невјесту на чеду, да им се град тобож остани [1], пак залијевају прокапину ђодиљама сухијех или пресушенијех дојака, нë би ли им се тобож млијеко навратило . . .«

Хћаше даскале јошт причати, нô му један поп, што у суду сједијаше, прекиде бе-

сијечан — сечањ, јануар месец. *мезгати* — мезграти (о дрвету кад му се покаже мезгра, биљни сок, на површини, обично у пролеће). *јужином* — на јужини, на југовини. *прокапина* — вода или „капље што проточе кроз какав свод или спилу (*пећину*)". *седро* — »мозори (*мосури*) као од клака (*креча*), што висе у спилама и под сводовима ([грч.] stalactites)«. *невјеста на чеду* — млада с дететом. *останити се* — уставити се, задржати се, утврдити се.

[1] »Има о томе лијепа народна пјесма, кад су Мрњачевићи градили Скадар, а вила им об ноћ град ваљала, пак зазидали невјесту на чеду, да им грађа (*грађевина*) стане, а она молила Рада зидара да остави окно според њенијех прси, како би јој чедо долазило да се напита (*насиса*). Народ мисли и данас да оне прокапине, што пиште из зидина града, точе из дојке зазидане невјесте«. Споменуту народну пјесму види у другој књизи Вукове збирке под именом „Зидање Скадра«.

сједу: „Није то тако! Гдје си јутрос забраздио мимо раздјела? С говором на пут. Има црковни устав како да се иконе пишу, него си ти даскале као ја златар! Кажуј, море, чему си приписао име светитељу пошто си икону погодио и паре примио? Ту те чеках!“

Даскале се збиља препаде, пак поче да исправља: „Господо, ја сам божји и ваш! Човјек на нејачи и на старости, хоћу да прехраним осмęро грлâ ралом и мотиком, преврћућ' земљу од звијезде до звијезде, или гладан или жље ситан. Кад пане година, или благданом, бавим се занатом иконописца, којег сам понешто сам научио а понешто ме бог умудрио. Дам у Млецима преко године, из туђа тобоца на злој добити, капу сребрнијех новаца за злато, боје и липовину из осоја што мора не види, пак ми цијеле године лежи стог приликâ ни проданијех ни запачанијех. Позлата тамни, липовина гриња, боја лињȁ, а ја плаћам рукодавцу крваву камату, да ми вересија не погине. Од десет купаца, половина их плате што сами хоће,

---

забраздити говором мимо раздјела — говорити „изван предмета“. *на пут* — на предмет, на ствар. *ја сам божји и ваш* — ја сам у вашим рукама. *човјек на нејачи и на старости* — човек који има нејаку децу и стару чељад. *од звијезде до звијезде* — „од кад у јутру ишчезне посљедња звијезда, док у вече обасја прва“. *жље* — зло, мало. *година* — „олуја“. *из туђа тобоца на злој добити* — од новаца које сам узео на зајам по скупу камату (*тоболац* — [тур.] ћеса, кеса). *из осоја што мора не види* — „из таложине гдје сунце не грије“ (*таложина* — место где сунце не греје, јапад). *запачан* — заузет, „погођен“, поручен. *грињати* — гристи се, црвати се. *рукодавац* — поверилац, човек „који је новац позајмио“. *вересија* — вера, поверење, кредит.

а остали дигну икону у пričек до уља, до вуне, док бог промисли или путника пропути, а ја зјам на звијезде! Кад приспије зли рок, мјести парȃ, ево их гдје носе прилике на повратак. Један рече да му је сјеновита; други: да пред њом стијењ прцка, или му се угаљ напери кȃ гљива, пак свијећа плаче, и треба је обеселити; трећи: да му за једну ноћ посрка оку уља, кад јој намијени канђело пред очином душом, или о судњему дану или кад му у сан дође, и да је залуду угиње и смијера, а она исто гори кȃ луч. Ја им се куни да је то до уља или што им је кућа на вјетрну. Чеса? Не даду ни окусит', него ми оставе икону на ономе мјесту, а побјегну без обзира. Кад напишем прилику обична свеца, од онијех бајаги што Приморје слави, дође загорац да тражи некаква Лесендра, Ћурлика, Синију и Огњеницу, што се у маломе мјесецослову не находе; пак пошто ме измучи и потроши, не дође да је откупи, а Приморци не хоће свеца скитача, тер ми икона остане непродана, а

до уља — док маслине роде и уље приспе. *бог промисли или путника пропути* — бог се побрине или помогне да се врати путник [од кога очекују да ће донети новаца]. *стијењ* — стењак, (тур.) фитиљ. *прцкати* — пуцкати. *наперити се* — попети се, нарасти. *гљива* — „печурка ([тал.] fungo, [фран.] champignon)". *обеселити* (о свећи) — „угасити". *судњи дан* — „дан у који је умро ([тал.] anniversario)". *угиње је и смијера* — удешава (свећу) угибајући (нагињући) је и дотерујући је на меру. *на вјетрну* — на промахи, на месту куд ветар дува. *чеса?* — шта? *Лесендар* — „Александар". *Синија* — „Сенија". *Огњеница* — „Марина". *мјесецослов* — календар. *скитач* — „пучанин (plebe[o, тал.])", простак (даскал, заједно с Приморцима, разликује и одваја „крупне", одабране свеце од гомиле ситних светитеља).

дуг о врату. Нажене ме витешка невоља, да не пишем свецу име већ при продаји, пак и да не гледам потанко на правилу. Сад ми је дошло да бацим вас алат у море, да не пропанем до краја; а доста сам душе стекао просипајућ' своју муку да пишем хришћанлуку божје прилике, да се пред њима прекршћују. Него се такните душе, којом није ништа помијешано, и реците право: *Каква јеђа, таква и међа*".

Осудисмо да даскале напише баби другу икону у име светога Николе, по навади и црквеноме калупу, што му је лакше свакако нô да паре враће; и по данас да приликама не пише име од суме, него како је која кому свецу намијењена; и да о њима не буде већ вересије ни причека, нô здраво за готово; ни сутуке нô ухвања, ни сјени нô вјере, почем су иконе намијењене да својим благим лицем надахну хришћане да бога хвале, а светитеље моле.

нажене (нагнати) — нагна, натера. *мука* — мучна тековина. *хришћанлук* — хришћани. *којом није ништа помијешано* — с којом се ништа не може мерити. *каква јеђа, таква међа* — како се ко храни тако и ради, како се некоме плаћа тако он и ради. *од суме* — на памет, „по мишљењу ([тал.] a capricio)". *сутука* — „суевјера", слућење на зло. *ухвање* — надање (хришћанско). *сјен* — сјеновитост. *почем* — јер.

X.

Женски доное — празни поное.

У једноме селу, при самој обали Скадарскога језера, живјеле двије сусједе, доведене и удомљене истога дана и године, које се љубиле као игдје сестре, и по вас дан другариле шијући, везући и свијет на решето премећући; преметница им грло преметнула, јер с њихова језика било на чуду цијело село. Нешто по чувењу, а виши дио што би саме нанизале ил' довезале, оне су знале све и свашто: свачије после и живљење, сваку новину даљну и ближњу, све што се у селу об ноћ догађало и што се кому шњело или у лопижи варило. Доста би путâ саме из прста попосале читаву причу о кому или о чему, пак је кажи другарици на тајно, а ова другој, а друга трећој, и тако се измишљотина проспе од ушију до ушију, и прође кроз пук као истина, јер жали боже виши дио пука вјерује прије злȳ него дȍбрȳ! Свак се од те двије језичнице уклањао као од жива огња, да га не задједну, да му не

преметница — „нека опасна болијест у грлу". *шњело се* — снило се. *лопижа* — земљани суд у ком се јело готови (на облик котла). *попосати* — посисати. *задједну* (задјести) — дирну, закаче.

подметну што му није ни у сан дошло, да избјегне ријечима и карежу. Обије задјетиње у исто доба, и већ билѐ ношњом затрудиле до седмога мјесеца, а нико им знао није, нô су се као првацкиње стидјеле и криле.

Један дан навијајући на вратило сукнену пређу опазе једна другој пуне скуте, и пошто се насмијале и шалиле о свом послу — „Што ти то хтје? Могла си и без тога!“ — заруче пород: ако једна роди мушко, а друга женско, да младенци буду муж и жена, ако дâ бог да узаживе. Измијене дарове и прстене; и до деветога мјесеца оставе свијет на миру, бавећи се и разговарајућ' о новој својти, о новорођенима, и како ће унучад настављати и питомити, да наличу бабама. Свака каже нову везу своме мужу, и већ живјеле двије куће у братовштини, као да су се збиља вјенчала јошт нерођена дјеца. Често би у шали рекле, кад која од њих бреме носи или низа стубе слази: „Чувај ми ту невјесту!“ [1] и нагађале која ће родити мушко, пак се међу се и дражиле: „Мени је млијеко омрзло као да је отров!“ или „Ноћас сам у сну пасала оружје!“ или „Срела ме нека стара просјачица, пак ми рече: А ето си се преобразила, ружне мајке дјетиће рађају!“ [2]

задјетињити — затруднети. *ношња* — трудноћа. *првацкиња* — жена „која роди први пут“. *вратило* — „оно обло дрво око којег се купи пређа и сукно“. *настављати* — упућивати, учити. *питомити* — васпитавати. *наличу* — наличе, личе.

[1] „Да не побаци дијете под бременом или са слома“.

[2] „Проријечу да је под појасом мушко дијете жени којој у ношњи омрзне млијеко“. Тако исто: „Кад се дјетињој жени сније оружје или у лицу поружни, проричу да ће родити мушко“

Погоди удес да обије роде исте ноћи: једна мушко, а друга женско. Не треба да вам причам како је дошло од јада да пукне оној што је повргла цуру, ни како се силила и банила она што је Српству јунака придала (кажу да се завист прије нас родила, а међу познаницима да се најбоље гоји и развија).

Почеле се звати „свађо“ мјести „секо“[1], и једна другој питати и његовати чедо као своје влашто. Нијесу казале никому, ни од села, ни од својте, у које су име дјеца крштена, да им не би тобож вјештица кидисала, него их звали *Мрко* и *Златија*, да им под те надимке урок и зле душе не науде[2].

Треће године, кад почну дјеца наоколо ходати, опази секрва да јој добросретња невјеста храмње. Није хтјела вјеровати својим влаштим очима, нег' један дан, кад јој свађа пође у млин, свуче малу и примјери јој ногу при нози, — кад ли лијева краћа од десне два прста од руке! Стаде да плаче и да се под грлом замиче, гдје запача синовњу срећу

банити се — поносити се. *гојити се* — неговати се. *питати* — хранити. *у које су име дјеца крштена* — која су имена дана деци на крштењу. *храмње* — храмље. *примјерити* — мерити нешто према нечем. *замицати се* — дохватати се и стезати рукама под грлом као кад хоће да се замакне. *запачати срећу* — везати срећу (будућност).

(зато једна пријатељица задиркује другу хвалишући се знацима да ће родити мушкарца).

[1] „Матере мужа и жене зову једна другу: *свађо (у Србији: пријо)*, а пријатељице: *секо* (сестро)“.

[2] „Причају да вјештица не може дјетету наудити, ако му имена не зна. Зато се у нашим крајевима многи зову надимцима до смрти“.

једном хромицом. Што ће да ради? Пошто је многе ноћи о злу мислила, науми да ту домаћу несрећу мужу открије. — „Ја нијесам био рад тој трговини" рече јој муж; „то је твоје масло. До данас био сам сит и пресит тога пријатељства, а по данас ћу сваће. Превали и стисни, да се с нама не набије гора брука. То су Мркови посли; ако дâ бог да настане, кад види вјереницу, он је може и ћору вјенчати; нас је двоје то минуло[1]. Ако си га слијепа вјеривала, нећеш га освијесна женити!" [2]

Кад Мрко напуни петнаесту годину и већ је оружје припасао — лијеп као лабуд, жив као крем, — види да га је мати за хромицом утопила, зна да се није шалити јакијем браством Златије, пак не хтјећи се с њом оженити ни, од страха, развјерити, једно јутро омакне и обестрви, по свој прилици матерњим знањем и напутком. Гдје је? гдје није? — као да га земља прождрије!

Прођу три године данâ, а ни Мрка ни од Мрка гласа! — Отац Златијин зачe један дан разговор својим пријатељем, призову оба своје жене, и ту развјере дјецу сузама и

превали и стисни — прежали и ћути (?). *настати* (о човеку) — одрасти. *освијесан* — свестан. *крем* — кремен. *утопити кога* — убити коме срећу (будућност), упропастити. *хтјећи* — хтејући, хотећи. *омакнути* — побећи. *обестрвити* — нестати без трага *(стрва)*. *пријатељ* — Љ. тумачи: „отац мужевњи и отац женин зову један другога пријатељем".

[1] „Каже да је њих двоје минула *(прошла)* женидба и удадба".

[2] „Ако си га вјерила док је још био у утроби, слијеп, нећеш га барем женити без његове воље сад, кад је памет стекао *(управ: после, кад одрасте и памет стече)*".

лелеком, као да су чули Мрку пусти глас! При растанку мати Мркова пољуби своју несуђену невјесту, и закуне матер Златијину да не да̂ Златију за ким близу, да јој се јади не понављају гледајућ' је често.

Прилучи се за тијем да се истрачи један богати Зећанин, ујак Златијин, који, не имавши од срца порода, остави све његово сухо и сирово Златији, а она да му душу помиње. У мали рок навале од свукуд просиоци, кад чули за прћију; но̂ Златијини родитељи не хтјену је дати близу, него је заруче ћак у Груди у једној дичној кући; али свадбу одгоде на годину дана̂, јер је вјереник остао сираком без матере баш сутрадан пошто је Златију прстеновао.

Кад мати Мркова чу за мираз, и да се Златија заручила, поче да се каје и очи вади што развјери сина и тури га млада и невјешта у био свијет: „Тешко ономе ко бјежи од прве среће! — викаше она по кући као махнита, — полудјех да оставим Златију: ако је хрома, то јој је од бога; али у осталоме нема јој дру́ге, колико је Зете. Али је мало на свијету хромица̂ баница̂? Данас бих

пусти глас — глас о смрти нечијој. *прилучити се* — десити се. *истрачити се* — истражити се, умрети без мушког потомства. *сирово* — „стабла и воћке“. *душу помињати* — „предавати [цркви] пуње *(вино)* и проскуре, да се поју летурђије души“, чинити помен. *у мали рок* — у брзо, до мало времена. *прћија* (грч.) — женинство, мираз. *Груда* (обичније у множини: Груде, Груда̂) — племе арбанаско у Малесији, југоистично од Подгорице. *мираз* (арап.) — женинство, „прћија, нашљедство“. *сирак* — сироче. *али је мало* — или је мало. *баница* — велика госпођа.

сјела на стечено, а не да мислим има ли ми Мрко вечере и конака. Ко забавља шеничној погачи, жељети ће и хљеба сјерчанога!«

Не знам како бӣ: или је поручила Мрку да дома иде, или је Мрку додијао и онако туђ свијет, — ево га, бога ми, с пута, у цариградскијем хаљинама и под сребрнијем оружјем.

Кад чу Златија да је Мрко дошао, и кад га видје, прежући кроз једну мазгалу, настала и одјевена као Стамболџију, просу сузе низ бијело лице. А и невоља јој била: новога вјереника није никад ни оком видјела, него је родитељи тисли, да је иг не питају, а с Мрком је расла, провела дјетињство, слушала му матер гдје је невом зове, дијелила ручак и ужину, чедно доба и ране радости; а сад се отуђили и раздвојили без срџбе и мрзости, као да никад ни дружили нијесу. Леле, ваистину!

А и Мрку се ражали кад видје своју несуђеницу, пак нешто с тога, а нешто с наговора материна, којој је разбијало снове Златијино благо, поче да се по селу јадикује: како му се вјереница превјерила иза њега жива, и како му родитељи нијесу били власни примати натраг вјеровно обиљежје са

забављати — замерати. *шенична погача* — »хљеб од шенице«. *сјерчани* — »од сијерка« (о тој врсти жита види у 13 књизи С. Књ. Задруге: »Из природе«, мањи списи Ј. Панчића, стр. 170—172). *прежати* — вребати. *мазгала* (тур.) — »рупа [на зиду], окно, прозорчић«. *Стамболџија* — »Цариграђанин«. *тисли* (тиснути) — гурнули. *нева* — »невјеста«, снаха. *дружити* — друговати. *иза њега жива* — за њега жива, док је он жив.

дјевојке, док сину не чују смрти. Радио је на сваки начин да се са Златијом састане, да је какогод нажене да се с њим криомице вјенча; нô је мати Златију затварала под девет кључева, и бранила Мрку да привири.

Дође земан свадби. Ево барјак сватâ по дјевојку, а био дјевер уз невјесту неки Команин, младожењин рођак по танкој крви. Није могао Мрко наћи четникâ, да се усуди уграбити сватима невјесту, него, удружив се с једнијем братучедом његовијех година, пођу у Груду и ту преноће, да срећу кушају. Сутрадан подрани дјевер с младом на извор, да се по обичају напију хладне воде. Мрко је самдруги запао за кам врх точка, да убије дјевера а уграби Златију. Кад се несретњица посагне и прегиби, да пије — а за њом стоји дјевер дупке, — Мрко упали на дјевера дугу пушку. Нô мјести дјевера погоди злом срећом Златију, усред чела међу црне обрве, јер се била злосретњица на ноге исправила у оно што пушка плане. Дјевер, не имавши са собом велика оружја, побјегне — срам га било! — а црни Мрко пане и пренемогне се врх Златије, која, кад чу да је он, потхваћајућ' слабијем духом, рече му: »Да је просто, Мрко, кад си ме *ти* убио!«

бранити — забрањивати. *барјак сватâ* — Љ. тумачи: »кад је на броју двадесет и пет свата, онда је обичај да носе барјак«. *Команин* — човек од племена Команâ у катунској нахији у Црној гори. *по танкој крви* — по женској крви. *братучед* — брат од стрица. *самдруги* — он и још један. *точак* — студенац, (тур.) чесма. *прегиби* — превије. *дупке* — »на ногама право, у дубак«. *у оно* — »у оно вријеме, у онај час, у онај трен«. *велико оружје* — дуга пушка и велики нож.

Овакве зле и срамотне погибије није се јошт у Зети догађало. Куд среће да је Мрка на оном мјесту гром спржио, него што окаља образ и оружје на женску главу, која га је, залуду, љубила и жељковала мимо чоека! Просјела се она утроба која рађа такве људе!

Заваде се села и браства, и већ пријетило крвопролиће, кад се све од једном склоне два несретња оца да окупе крвно коло, да их мири и намирује. Златијин отац нарече двадесет и четири чоека, а Мрков позовне од њих половину, које је сам хтио, да сједну.

Кад се коло састало да цијени Златијину главу, један кмет Кастрат упаро да не дâ никад жив да се уцијени женска крв као јуначка: „Мрку је доста муке и невоље — рече Кастрат: — у незнањи га вјерили и развјерили; млитао три године од немила до недрага; однио му други жену и мираз; убио развјереницу нехотице, а изгубио душу и образ; оставио очевину и постојбину, да већ Зећанин није, нô да се по свијету скита, без имена и отаџбине, као Циганин. Убити женску страну! па коју? — ону што му се

просјела се! (клетва) — провалила се! *крвно коло* — суд од *добрих људи* или *кметова* изабраних да суде за проливену крв и мире крвника с родбином. *намиривати* — накнађавати, давати накнаду. *нарећи* — именовати. *сјести* (о добрим људима, кметовима, судијама) — „судити“, кметовати. *Кастрат* — човек из Кастратâ (неког „села *[и племена]* код Хотâ, што се сад поарнаутило“, а Хоти су, као и Груде и Кастрати, село и племе у Малесији). *упаро* — упро̏, запро̏, запео. *млитати* — тумарати. *женска страна* — Љ. тумачи: „Стари Срби нијесу говорили *женска глава*, као *мушка глава*, нô су говорили *женска страна*. Тако и стоји у најстаријим нар. пјесмама, на пр. у пјесми *Бан Страиинић*, што је једна од најстаријих“.

залуду осамнаест година надала, за њим вехла и уздисала; ту срамоту не може опрати никакав луг ни сапун; да да̂ за њу све царево благо, залуду га дава; образом није ништа помијешано! Нô пошто је уведен обичај, још за Душана, да жена пође у пô јуначке главе, и кад је ко хотимице гађе, не смијемо *ми* јутрос пресуђивати, ни законик ломити, што су мудрији мозгови усјекли и установили! Да дате Златијину оцу све оно Мрково, пак и да је десет пута више нег' је, не би му кћер ускрсли ни губитак измирили, него што ћете вишу мржњу међу закрвављеницима укоријенити. Ко је рађао па копао, он најљепше зна како те ране боле; зато покајница тужи: *Све су ране покрај срца, а синовње посред срца!*[1]"

Одговори му кмет Приморац: „У нас се суди лупешка глава у пô цијене, а женска според јуначке[2]. Да није жена̂, не би ни људи̂ бивало! Ваљана жена вриједи града; на њој је кућа и напредак. Које би благо платило мајку девет Југовића, а ви би је

вехла — венула. *луг* — цеђ. *образом није ништа помијешано* — с образом се ништа не може мерити или поредити (мешати). *поћи у пô јуначке главе* — рачунати се колико пола јуначке главе. *гађе* — гађа. *пресуђивати* — судити друкчије, мењати суд. *усјећи* — утврдити. *покајница* — тужбалица, нарикача, жена која иде на покајање, што се даје ком покојнику, и ту нариче *(тужи)* казујући из гласа јаде за њим. *според јуначке* — упоредо с јуначком, као и јуначка.

[1] „Тужбалица над мртвацем тужи: да губитак своје дјеце највише боли".

[2] „Чоеска *(човечја)* глава — 130 цекина. Ако је у крађи погинуо, половина да се плати као накнада *(роду убијенога)*"

сад цијенили у пô Рада Гринтавога![1] Има јутрос у вас нашијех сто одива; нећете већ ниједне повести, кад их не цијените сгоред себе и као своју главу! Моја је жена ваша одива; ово ми је стидно рећи пред оволико образа; али бих волији дочекати у комаде оба сина, што сам с њом по гријеху издворио[2] и која су ето оружју дорасла, него да ми њу бог раствори, камо ли пакосни чоек! Ја сам мислио судити Мрка у седам глава, кад нам земљу отрова, кад под вијенцем уби ону која је уз њега расла, да му буде стопањица, да с њом вијек проведе и пород изведе, коју је иста дојка питала, а мати му је осамнаест година невом звала. А што велиш, Кастрате, да је Мрко Златију нехотице погодио из пушке, ја ти се чудим гдје си збором застранио! Мрко је Златији очи извадио кад је кренуо да је вјенчану и удомљену с источника граби, пак је правда божја навела да се обручи мимо чоека[3]!«

Да на једну прекинемо и горе зло претечемо, рекох ја: »Није ниједан од вас два

гринтав — онај којему је гринта (»*гринта* — нека болијест по кожи као губа«). *у комаде* — исечена. *растворити* — рашчинити (о телу људском у земљи), усмртити. *судити у седам глава* — осудити да плати колико за седам глава. *стопањица* — домаћица (Љ. тумачи: да се тако зове »жена« зато што она »слиједи мужу у *стопе*«, али овако тумачење не може бити тачно). *источник* — студенац, точак. *обручити се* — обрукати се.

[1] »Овај Радо Гринтави морао је бити каква људска наказа, тек остаде да се помиње и дан данашњи« (Ја сам у детињству слушао да се говори: Шимун Гринтави).

[2] Место: изродио.

[3] »Да на њ паде срамота што је убио жену«.

говорџије угодио путом! Мрко је дужан земаљскоме суду и господару зло што је починио; то посао наш није. Да је Мрко кутњи домаћин, суд би му прекинуо шљеме на кући, као што га је протјерао, да већ Зеђанин није[1]. Наша је да намиримо од онога Мркова Златију оцу, који изгуби кћер на великој божјој правди. Да му дамо више од законске и обичне, чинило би се старцу као да је задужбина а не подмир, пак, док га скротимо и ублажимо, да прегори кћер, би му ране позлиједјели. Најбоља је држати се законика! Нове обичаје у стару земљу мука увести! Нека баш пође Златијина глава у пô јуначке, осим мита и части; а удовцу ништа, он ће наћи лако другу жену, ако буде и без мираза: *женски донос — празни понос!* нô се Златија неће већ никад оцу повратити! Стари су зловарници говорили: — Два је пут човјек весео у свом вијеку: једном кад се жени, а другом кад млад обудови!«

На тој мојој вежу осуду, а остане у бесједи ријеч: *Женски донос — празни понос!*

прекинути шљеме на кући — разорити кућу (кад се слеме пресече, падне цео кров те затрпа и поквари целу кућу). *од онога Мркова* — од Мркова имања (Љ. тумачи: „Иза жива оца *(за живота очева)* син је имао право на четвртину очевине“. *задужбина* — „милостиња“. *подмир* — накнада. *позлиједјети* — позледити. *мито* — оно „што се својти давало у новцу, тек да се на мир склони“ (ово се давало преко онога што се плаћало кући). *част* — „трпеза, ручак, дочек“. *зловарник* — злослутник, човек који о људима мисли рђаво, „[фран.] pessimiste“. *везати осуду* — осудити, утврдити пресуду.

[1] „Зликовцу који је чоека убио прекидали су у старо вријеме шљеме на кући, а њега изгонили из домовине“.

XI.

Нешто нешта изјело, пак од нешта нешто остало[1].

Морила куга сусједе Арбанасе цијеле године, а јесени се допримакла к нашој[2] граници, и по некому чуду нас уминула.

Каживаху да је та несретњи квасац унио један грчки брод, који је преносио пријоњиву трговину из Мисира у Млетке, пак од зла времена свратио у Солун, да ту чека проведрицу. Колико се вођа превезао на сухо у походе некоме соихљебнику, два мрнара с брода покраду бреме овчје вуне, и криомице продаду је некој градској тргарици у бесцијену. Трећи дан умру лупежи и купац од исте муке, као да их гром спржи,

уминути — минути, мимоћи. *та... квасац* — тај.. квасац (*квасац* — „квас, сјеме болијести пријоњиве"). *пријоњив* — прилепчив, заразан. *колико се вођа...* — само што се капетан (на лађи) итд. *соихљебници* — „пријатељи што су много пута јели скупа или дијелили сô и хљеб". *тргарица* — пиљарица.

[1] Вук у збирци „Српских народних пословица" уз ову пословицу пише: „Приповиједа се да је одговорио [тако] Херцеговац кад је први пут виђео лијес нерасклопљен у пољу, па га неко запитао шта је то"; а Љ. тумачи овако: „Кости што преостану од коња кад га вук изједе, или крсти од брода који се сломио или распао при обали, или лијес (орaћа справа) што лежи на земљи; [тал.] scheletro".

[2] Зетској.

пак се иза тога помор све више и више множио, док се град читав иструје и девет дијелова становника отпану. Око цркве нестало гробља, тер бацаху мртве телесине једну врх друге у дубоке јаме, а над јамом побиј црни крст, да се зна како их је зараза помела. Из Солуна болешчина се повукла у оближња села, пак, с колибе на кућу, с града на варош, опустоши многа мјеста, а у многим протањи људство до ископа.

Ко не умре тај на дуго крља, док се окријепи; а ко изболи и преболи, нађе се самохран и на ништа. Они што по срећи прекуже — или што им није врућа дошла, или с јаке кости — једва се вуцијаху пребијени и саврти као на туђе ноге: свако узело мртвачки образ, утекле очи у главу, а не би удица месо задјела. Што не могла куга, то опљачкају зли људи, којим ни старо кашље ни младо плаче[1]. Сто сам путâ протрнуо и длаке ми се јежиле гледећ' у Дибри половину опустјелијех домова: или зачављени клинцима, или заграђени навиљем драчâ, без жива духа. А по оној другој половини одјекује кâ из пећине јаук и лелек, да ти срце пара. Помрзјело једно на друго, лучи

зараза — „[лат. и тал.] epidemia“. *протањити* — проредити, свести на мали број. *ископ* — истрага, пропаст. *крљати* — „боловати“. *избољети* — преболети, прездравити. *самохран* — „самац“ (*нађе се самохран* — „остао да се сам храни“). *врућа* — јака, силна (болест). *саврт* — као узет, укочен. *зачавлити* — заковати чавлима (клинцима). *навиљ драча* — велики навиљак трња, „колико драче могу виле дићи“. *лучити се* — одвајати се, клонити се.

[1] Љ. тумачи да су то људи који „не хране старе ни младе нô свој живот“.

се и туђи свој од свога, сусјед од сусједа. По улицама леже бо̑ници у пријекрст као премићене лешине, раздрпани јал' голи, да им нема ко додати чашу воде што бога ради траже, да угасе жар. Неко се са смрћу бори, неко кроз огањ клапиња, а некому напупуљиле модре киле и на́црвени чири, неко огрезнуо и натекао као тијесто у квасцу. А дође здрави којему до живљења није, тер с бо̑ника обумрла, или већ преминула, смакне кужне прње, а остави га онако нага, да се мучи и премеће док душу пусти. А мртвац на том истом мјесту разагњије, пак га по смраду оптају кучки, и као мрцину разнесу, ко нешто ко нешто, амо и тамо по вароши, да се лакше свијет кужи. Женске стране, голорепе, а у огњу побијесниле, већ се од чоека не либе ни срам крију; а усахле им дојке спопала и зграбила туђа сирочад, пак их ожимљу и прште, да би пропиштила кап млијека, како би се тобож гладна завријела. Једва жив и здрав побјегох из тога пакла, да не гледам љуте ране, што бог не дао да ти се ни у сну призру. Иза помора наступи недаћа и глад:

премићен — пребачен. *клапињати* — бунцати. *напупуљити* — напупити, избити „као пупак (нпр. од руже)“. *кила* — гука или оток на телу. *нацрвен* — црвенкаст. *огрезнути* — набубрити, набујати. *натећи* — отећи. *којему до живљења није* — који не мари за живот. *душу пустити* — „умријети“. *разагњети* — раструлити се. *оптати* — нањушити. *либити се* — стидети се. *ожимати* — цедити. *прштити* — гњечити. *пропиштити* — оцедити се, канути. *завријети се* — „припитати се“, прихранити се. *призрети се* — привидети се.

јад врх јада; *што утече Јанку не побјеже Марку!*[1] Изништао народ, одебљали срчаници, умножила се просјадија, ајдучија и крађа. Не знадијаше бијени чоек је ли боље да је иза куге жив остао!

Кад почетком зимњега доба морија прекиде, пошаље ме господар у Куче, да прегледам и процијеним колико је чума квара почињела. У Кучима није задјела до једно само село, по срећи одвојено и заклоњено, па га Кучи заран опточили тврдом стражом, да се не мијеша с осталијем свијетом. Али то несретње село бјаше куга готово истријебила, мало ко жив остао, или стога што је уточено у осоју, или што је гнусно и збијено, пак на оној тоњи и запари куга бијеснила.

Наком десетак година намјерим се у тому истому селу својим послом, кад ли се пук листом поарнаутио: наступили на пусте темеље Арбанаси голопенде, и ту се удомазетили, а потисли и стијеснили ону шаку Срба̂ што су чуми преостали. Кад дође до

изништати — уништити се, постати ништа. *срчаник* — „она тљеница *(опна)* што је око срца, осрђај". *морија* — „помор" (тако Љ. тумачи, а Вук „куга"). *Кучи* — знатно племе у Брдима, у садашњој Црној гори, на граници арбанаској. *чума* (тур.) — куга. *опточити* — опколити. *уточен* (о селу, граду) — насељен на месту заклоњеном брдима готово са свих страна. *гнусан* — прљав. *тоња* — смрад. *запара* — „заударање" (тако Љ. тумачи, а Вук „припека"). *пусти темељи* — „непокретна добра (иметак, биће)" што су остала без господара. *голопенда* — голаћ, гоља. *удомазетити се* — наместити се као домазет у жениној кући (домазет — доходац, уљез, човек који дође у женину кућу да живи).

[1] Љ. тумачи: „Овдје су куга и глад уособљене *(персонификоване)* у два несмиљена *(немилостива)* јунака *(Марка и Јанка)*".

покоља, нејачица притече к суду, као кому је невоља.

„Који сте ви?“ упита их суд. А један од њих, којему летијаше језик као Вуку Дојчевићу[1], уложи да прича:

„Ми смо били прије куге Срби кучки, а иза ње копилићи што је извргао стари пањ. *Нешто нешта изјело, иак од нешта нешто остало!* то смо ево ми! Кад зараза истријеби људе, и многи се оџаци ископају и на дјевојци остану, а домаћи мушкићи изништају, удадбенице траже по свијету мужа. Не можеш цури ништа кад јој притужи рок; залуду викаш: „Чекај! не хитај! не улети у туђе јато!“ Мож' ли запријечити ноктима и косама да не расту? Слакоме се арбанашке скитнице на опустјеле миразе, пак се један по један мучке и без огласите свадбе привуку и сједну за готовом совром. Викамо им ми: „Добро дошли, са срећом! Нô платите цркви истраџбину, а селу натраџбину, или га већ нећете, божија ви вјера, међу

нејачица — „слабија страна по броју“. *уложити* — почети. *копилић што је извргао стари пањ* — „изданак или младика што избаци старо стабло кад се до земље посијече“. *оџак* [тур.] — „двор, могућа обитељ“, знатна породица. *остану на девојци* — девојке једине остану (у кућама као наследници). *мушкић* — мушкарац. *изништати* — уништити се, нестати. *удадбеница* — удавача, девојка која се удаје. *мучке* — мучки, ћутке. *огласит* — јаван, оглашен. *истраџбина* и *натраџбина* — „новонасељени људи кад дођу да живе на женино имуће (домазетство) плате цркви хиљаду асприх (четири талијера у сребру) истраџбине, за имати *(да би имали)* право у цркви, у укопалишту *(гробљу)*, у црквеној заједници, пак опет толико натраџбине селу за воду, за гору, за пашњаке, што је сеоска заједница“.

[1] „Вук се са собом шали“.

нама пирити". Док их бјаше мало, увијаху се и обећаваху: „Подмирићемо сутра, прексутра, ондан, ћандан, пандан, шандан". А сад, кад се ујатили и објачали, дивљи прегоне питоме, црна врана кљује бијелу, свуд хоће да су старији: у цркви, на води, у дрвима, на паши. Не зна им се гроба, у читули их није, границе нијесу крвљу облили, немају ни извора ни увора, а траже неко старешинство, те се поносе и туђе од нас Срба, што су нам жиле земљу прокопале до ребара. Док се прекршћују другијем крстом[1], тот га њима, просто им било; око тога нема свађе: бог један а вјера једна! Да међу људима нема до једног закона, одавна би на бога заборавили, а тако се натијецају и драже: ко ће га љепше славити! Али што нам језик и сој утријеше и што ни гнијездо отеше као врабац ластавици, пак у њ унијеше пљеву и очинке, да је од бога, много је! Кукавчићи што се од њих лежу неће да говоре српски, него на-

пирити (огањ) — ватру ложити, живети, становати (*„огањ пирити* — постојбина"). (данас), *сутра, прексутра, ондан, ћандан* (ћа ондан), *пандан* (па ондан), *шандан* — „седан (*седам*) дана од недјеље, бројећи од данас". *ујатити се* — постати јатом, умножити се. *читула* — „књига мртвијех што свака кућа држи, или код себе или код попа", поменик. *увор* — уток. *ребра* (земљина) — каменити слојеви у земљи, „крсти земне гдје већ нема плодне земље до (*осем саме*) клисуре (*хриди*), највиша дубина земна". *тот га њима* — нека им га. *дражити се* — подстицати се. *очинци* — кад се жито чини (тресе да испадне све друго што би било у њему а оно да само остане чисто) онда оно испод решета што остане.

[1] Арбанаси су у оним крајевима већином католици.

тукују и жвакају цинцарски, пак у сто ријечи помијешају коју нашку, изопачену и ископечену да ти уха оглође. Коримо залуду одиве које је куга за нашу бруку уштедјела; а оне се с нама подругивају: научиле туђ језик, пак надебљале ка̂ да су свеца за браду дохватиле. Стиде се језика којим им је матер говорила — та им је говеђарски и скитачки, — него им се чини нешто дичније и мудрије звокотати као класомуње! Од зла рода да није порода! — Да се утописмо у каквом пространом мору, да је просто; но̂ у купици воде; то не просто ни благословљено! Да нас прогута какво велико звијере, ни по̂ јада, но̂ пух кусорепасти: то нас осичија! Пак смо ево на једну смислили: да предижемо из Куча̂ прије нег' нам се име утре!«

Иза њега узе да говори најстарији Арбанас: »Кад се кому обије зла, неће да дужи несрећу и луду памет, већ куне полазника који му је најпрвији долазио дома да му Божић честити[1]. Ако куга мори пук а цр-

цинцарски — Љ. тумачи: »што и арбанашки«, јер је погрешно мислио да реч то значи (у Приморју нема нигде Цинцара) па је тако неумесно употребио. *ископечити* — искривити. *надебљати* — осилити се, понети се. *класомуње* — »нека соја људи као Циганија«. *од зла рода...* — од злога чељадета нека нема (не било) порода. *купица* — чашица. *пух кусорепасти* — пољски миш кратkoга репа. *осичијати* — учинити да се неко разболи сичијом (сичија — »суха болијест«, сушица). *предизати* — селити се. *кад се кому обије зла* — кад кога потера несрећа. *дужити* — кривити. *полазник* — полажајник. *честитити* — честитати.

[1] Помишљајући на туђински обичај који наста у његово време по градовима у Приморју, као и по неким другим српским крајевима, Љ. пише у напомени: »Сад се мјести Божића броји први дан новог љета за полазнике«.

кавица мете стоку, ако град потуче љетину, ако се челе неројȅ а у језеру нестане укљеве, — то је до пóлазника. Ко је од нас савјесан да је помор покосио у Арбанији дјевојке, а у Кучима дјетиће? Свијет не хоће назатка но напретка; не знаду одиве ко је какве соје и језика, већ питају носи ли просиоц гаће и је ли им по ћуди. Ми смо оставили питома поља и угојене градове, да напучимо дивљу и тужну кучку стијену[1], да ту јошт свијећа цкили. Налагамо бадњаке[2], шарамо јаја[3], предавамо пуње и проскуре, варимо кољиво и варице, славимо крсно име и прислужбу, испуњамо свадбе, покајања, повојнице[4] и жежемо свијеће[5], држимо као аманет шишано кумство и причасно побратимство; а оставили и обаталили дивно гнијездо при овој потиштеној и пораженој пећини. Не можемо платити истраџбину туђој[6]

мете (мести) — коси (косити). *савјесан да је...* — „сукривац“ што је..., крив што је... *угојен* — просвећен, културан. *напучити* — населити. *да свијећа цкили* — да се свећа не угаси, да (то село) сасвим не опусти. *предавати пуње и проскуре* — „предавати попу за мртвачку летурђију вино и хљеб“. *кољиво* — „варена шеница за прекаду мртвијех“. *варица* — „сочиво на свету Варвару“. *покајање* — свечани помен и оплакивање покојника. *шишано кумство* — „кад турчин кумује Србу, шиша му дијете“; тако бива и кад католик кумује православном, па и међу самим православним Србима. *причасно побратимство* — причесно побратимство (види и на стр. 46 ове књиге). *обаталити* — запустити. *пећина* — каменито место.

[1] Кучи су веома кршевити и дивљачни.
[2] „На Бадњи дан“.
[3] „О Ускрсу“.
[4] „Носе одивама повојнице кад роде“.
[5] „Жегу свијеће пред душом својих мртваца“.
[6] Православној.

цркви; а натрацбину, немамо је кому подмирити, кад су од десет димова девет нашијех. Ако међу се зборимо арбанашки, што то Србима пријечи? Боље знати два језика него ли једнога. Жене воле говорити арбанашки, јер је наш језик слађи и углађенији, а свакој људскоти дозрио! А што помињете гробље и стожере, свијет је за живе, а не за мртве: *кога није, да хљеба не иједе!* И прије Срба неко је у Кучима пирио, и за доба Дукљанова бивали царски двори[1], пак да почем ускрсну они људи, би ли ви њима упуштали вашу баштину да је опет ору? Правице су за живе, а мртви — покој имали! Ако ко устане да нам поткида и бужи границу, да господару рати, да нам притиска шуме и пашњаке, неће нико мртве покликнути, већ нас живе; па кад пуца сто пушака, деведесет је нашијех. Сад кукајте што

дим — „огњиште, кућа, дом". *људскота* — образованост, углађеност. *стожер* — имање. *кога није, да хљеба не иједе* — кога већ нема, о његову се делу (о њему) не треба бринути. *почем* — какогод, случајно. *баштина* — земља, имање. *правице* — „преимућства, повластице". *поткидати и бужити* — поткраћивати (крњити) и сужавати. *рати господару* — ратује с господаром.

[1] Досељени Арбанас вели да су и Срби досељеници, као год и они; да то докаже, он се позива на остатке старине из доба пре српскога досељења, а поименце на дукљанске развалине. Љ. тумачи: „Дукља подно Куча *(на стецишту Мораче и Зете)*, био је земаном стари град. Бискуп Змајевић *(стари приморски летописац)* пише да се у Дукљи (Диоклеи) родио цар римски Диоклецијан (Дукљан), а у привилеђу паштровском *(књизи о повластицама паштровским)* стоји да је Дукљу (Диоклеу) врх Бара оградио Дукљан цар римски г. 300. Коме вјеровати?" Данас се зна да је Дукља био град старог илирскога племена Доклеата, још пре него су Римљани освојили оне крајеве, па су га ти нови освајачи после само поправљали и ширили.

сте се протањили и на малом броју остали; невоља ви је, кад вам нема ко те старинске правице бранити. Нô, знате ли која је? — зажите и уврите у виши поток, да вас суха земља не попије прије увора![1]«

А ја њему: »Чуј ти, пријатељу! Мотрио сам у морској пучини гдје оботница испуха пјешчину на бјелавини, и начини себи дворе, да се шири, леже и у мутнијим временима главу заклони. Дође морски јеж пак је помоли да га пусти код себе у кутњи кут, док устраје зло вријеме. Оботница, гозбена а мека срца, прими пријатеља на конак. Јеж неће да мирује, него шеврда и копоре по кући, док својом остром драчом избоде оботницу и кот јој. Кад се оботница поче жалити на злобу и нехарност, јеж јој рече: »Кому је уско нек' испада и сели!« — Овако се догодило Кучима: припитомили змију у њедрима! Ако је зла срећа прориједелa Србе у вашему селу, није, богу хвала, у Зети ни у осталоме свијету. Нô подмирујте дуг што

зажите (зажети) — зажмурите. *оботница* („Боље: *ободница*“) — ахтапод (octapus vulgaris Lam. — Љ. тумачи: „нека риба *(није риба него мекушац)* на трапкове *(са многим трацима)* што опријене *(која се залепи пипцима што су јој на трацима)*“). *бјелавина* — у мору мало плитко место где се море бели од песка. *помолити* — замолити. *кутњи кут* — крајичак у кући. *гозбена* — дочекљива. *копорати* — мрдати, мицати се. *драча* — бодља. *кот* — пород у животиња. *нехарност* — незахвалност.

[1] Арбанас саветује Србе у свом селу да се помешају с арбанаском већином, како не би, нејаки, пропали, као што слаби поточић, ако се не удружи с другим, нестане поступно пре ушћа, јер га суха (жедна) земља упије.

су стари усјекли, за којега сте знали прије нег' сте се ту станили, јали ћете од куд сте дошли. *Ако је трава покошена, остало је коријење!*"

Суд потврди да плате добродољани хиљаду цркви а хиљаду селу, по старомe обичају, као под корaћем.

за којега сте знали — за који... *добродољани* — „добродошљаци", досељеници. *као под корaћем* — силом, „под силом, као кам што се ломи под ударом корaћа" (*кораћ* (грч.) — (тур.) чекић).

XII.

Ко се виси он се низи, а ко̄ се низи он се виси.

Био у једном селу у Зети чоек гласовит по стасу и јунаштву, ког су људи бројили одвојена колико је Превале. Делија међу првијема, шежањ висок, у плећима широк, прав као јела, дуга врата и перчина, плавијех коса и очију, од непунијех тридесет година могаше савити брке за уха. А кад би се одио доламом и токама, објесио цевердан о раме, припасао мач, а мало оружје затакао за па̂с, кад иде, хћаше рећи да му не тичу поплати тле, а сав му живот трептијаше од зора као жик у вијенцу. Мало је што радио, но̂ живио у добру чоеству, а пуцало му срце за господством. Није бивало у Зети збора ни кметства гдје не би он дје-

---

бројити — сматрати. *одвојен* — одличан. *колико је Превале* — у целој Превали (*Превала* — „зетска бановина, Prevalis“, тим се именом звало у римско време јадранско Поморје између Далмације и Епира, а столица му је била у Скадру). *шежањ* — сежањ, мера за дужину мало већа од хвата. *поплат* — (тур.) табан. *тле* — земља. *зор* (тур.) — сила, снага. *жик* — варак, шик, „жути мједени лист [*трак или конац*] који сја и трепти и којега (*који*) жене плету у вијенац међу цвијеће, [тал.] oro canterino, [нем.] Rauschgold“. *живио у добру чоеству* — живео судећи као *добар човек* (један међу *добрим људима*, који суде). *кметство* — „суд добрих људи“.

верисао и настојао да дружину надмудри збором и свјетом; а пео се да плови врх свију кâ уље врх воде. Звали га надимком Бајо, али бог зна у које су га име крстили. Заран се ожени невјестом разроком и неродушом, за којом га је била мати вјерила јошт у утроби[1], пак пете године прекиде с њом пâс, пошто јој подмири трострукy постојбину.

У једном сусједном селу живио неки тежак на малу имућу, који се мучио дању и ноћу да прехрани себе и напредак. Имао ови сиромах лијепу и присталу жену, која је могла родити јунака. У свој Зети набрајали је по струку и диботи најпрвом, као зорњачу међу звијезде.

Пôдавно је Бају сврсло око на ту женску главу, и радио да је одвоји од мужа и дјеце, како би је к себи прибавио и пуштеницу узео. Гдје би је год саму обрео — било на пазару, било на води или код стоке, — на зарок би јој мужа мразио, а пред њом се кочио и банио као паун прам пауници.

дјеверисао — поступао „као дјевер уз невјесту, пословао као најстарији“. *неродуша* — нероткиња, штиркиња. *прекинути пâс* — развести се. *постојбина* — „накнада [жени] за оно вријеме што је с мужем живјела или *постојала*“. *напредак* — „пород“. *зорњача* — „даница“. *сврсло око* — запело око. *на зарок* — силно, веома (Љ. добро тумачи: „*као на зарок* — као да је урочено“, али погрешно доводи „зарок“ од „зао рок“, јер је реч постала од основе глагола *зарећи се*). *кочити се* — држати се укрућено и достојанствено.

[1] „Много пута двије жене пријатељице, кад затруде, вјере пород у утроби, пак ако роде једна мушко а друга женско, та вјера траје док дјеца узрасту и вјенчају се“. Види таки догађај испричан у X причању (с. 65 ове књиге).

Дошла једном Смиљка (овако је зовијаху) у покајнице на ујнин укоп, у истому селу гдје Бајо стануједе. Кад народ посиједа, да попије ракију, примакне се Бајо к Смиљки и почне је дражити као што бјаше навикао: „Да сам с тобом, откопао бих очин гроб, пак бих му кости тукао, рашта те даде оному хорјату: затворио вилу у тавницу. Кад дигне да носи сноп, сноп видиш а њега не; кад чиња да оре, а ноге му утону у бразду, рек' би да је дијете пушки недорасло. Тушица и шака јада! изрод, да му друга нема колико Зета паше! лак под капом! у људй га није, него риља земљу од зрака до мрака као свињче! оружјем се не поноси као остали Срб, а и не ваља му зрна боба! А ти ето: млада и зелена, рек' би да нијеси ниједно дијете родила, нô би ти чоек по лицу писао као по слонову зубу. Одвој се; остави му дјецу, — нек' су му. А хајде за мном, да живиш у мом двору као баница жена, гдје ће те момице дворити и гдје ћеш дријети свилу и сукно; а он ти неће никад купити пртена руба, но заживати и гристи ручком

хорјат — неотесан човек (псовка), Љ. тумачи нетачно: „похлепан на туђем". *чињати* — почињати. *тушица* — незпатан и мален човек, иначе значи: „вуна овчја трећега шишања". *колико Зета паше* — на простору „колико ријека Зета окружава". *лак под капом* — „немудар", онај који нема много памети. *у људй* — међу људима. *риљати* — рити (орати и копати). *од зрака* — од зоре. *не ваља зрна боба* — ништа не вреди. *слонов зуб* — слонова кост, (тур.) филдиш, [тал.] „avorio". *момица* — „цура или *мома* што двори госпође". *дријети* — дерати, цепати. *ртен* — ланен или конопљан или памучан. *руб* — рубље (?). *заживати* — заједати, чангризати (?).

и вечером, да му мање потрошиш. Код мене би цвјетала, а код њега вехнеш!«

А Смиљка њему: »Прођи се, Бајо, шале и задјевице, часнога ти крста! *Није злато све што сја, нити спила све што зја.* Грехота је раздвајати што је бог здружио и суђено било. Мени је он[1] добар и миран, као игдје жени муж. Ако и није делија, а 'но је стечен и љубазан мимо Зећанина. Имам с њим, док усхоће бог, два дјетићка као два зрна бисера: прије бих своје очи жигом избила, пак слијепа просила од вратâ до вратâ, него их одвојила од свог срца и његе. Да ми је свако зло — што није, ни дао бог, — кад око мене обиграју, све ми је испуњено и весело. Да си ти, Бајо, имао онаква два тића соколића, не хћаше се с другом одвајати, пак и да је ћора, а не само врља. Припитоми је опет, мој Бајо, да те бог обрадује од срца породом; *рâни тићи полетићи.* А у туђу се невјесту не уздај: *туђа жена — туђа вечера;* пуштеница је огањ живи изван свога дома, с њом би заградио кућу трњем и јасењем«.

спила — пећина. *стечен* (стечан?) — који добро тече. *жиг* — метална справа или оруђе којим се, кад се усија, удара знак или изврти по чврстим предметима. *обиграју* — обигравају. *врљ* — разрок. *рани тићи полетићи* — који се тићи рано излегу брзо почну летети (деца која се роде младом родитељу брзо дорасту), »први тићи брзо из гнијезда излете«. *кућа заграђена трњем и јасењем* — »кућа у развалинама и дивљом травом окућена, пустош«.

[1] »У Црној гори и Приморју жена не помиње ни мужа зове по имену«.

Заова је видјела гдје јој се невјеста разговара с Бајом, а и прескочке неке ријечи чула. Не би јој драго, препане се роду, и каже брату што је чула и не чула.

Јошо припита жену при ручку што је с Бајом шапћела.

„Ја нијесам — одговори она — дјевојка нô кад драго матора, пак ми није зазорно с чоеком говорити гдје свијет гледа. Не бој се, неће ти с мене укорбе доћи под ове године и памет; ја умијем уљести и ижљести!“

„Нô ти је рекао да сам тушица и да ми је брешка опутом везана“.

„Нијесам ја *те* ријечи чула, нити је Бајо сплака ни блека, нô прибрани Зећанин који уз људе пристаје и свуд добру мећe. То ти је неко главу напунио, да нам житак мути, смутила му се крсна свијећа!“

Наком осам дана, једно јутро на саму задушну недјељу, дочуо Јошо да ће Бајо та дан некуд на кумство. Устане пред зору и зовне жену да иду по мливо. Наредн Јошо

прескочке неке речи — неке речи преко реда. *што је чула и не чула* — и оно што је доиста чула и оно што је сама додала. *шапћела* — шапутала. *матора* — „жена што већ не рађа“. *ја умијем уљести и ижљести* — умем и почети и свршити. *брешка* — „пушка брешанка, као топ лумбарда, јер су их тамо у Италији слијевали *(брешка из града Бреше а лумбарда из земље Ломбардије)*“. *опута* — танка кожна врвца. *сплака* — човек који испира *(плаче)* уста оговарајући другога (?). *блека* — лудак (али би могло значити и: човек који говори, *блеји*, којешта), *добру [реч] мећати* — „мирити добрим ријечима“. *житак* — „живљење“. *смутила му се крсна свијећа* — смутило му се крсно име или „крсница“ (на тој „свечаности ужегу свијећу, кад се пије у славу божју, пак на трпези гори, док догори“). *задушна недјеља* — „недјеља пред покладе месне“. *ићи по мливо* — ићи по „брашно у млину“.

оружје и крене са женом на пут. Био један стрмени брежуљак, гдје ће Бајо проћи. Кад дође Јошо наврх тога̂ бријега, више најгорње оку̊ке, пане за кам — а жена му чучне за њим, — наклони шарајлију у процијеп камена, и потаји се. Бјаше пут веома стрм, да би се ловта низ ону врлет котурала до подно бријега, а усак, да се двоје чељади не могу суминути, што се једно неће уклонити.

У тому ето ти Баја одјевена и оружана као младожење. Виси му џевердан о рамену, звокоће ћорда о бедру, а сја сребрно оружје у пасу. Пење се уз бријег лагано, као за крстима, да му под грлом не забахти. Дошав на горњу окуку, баш гдје је Јошо запао, овај скочи на кам с пушком у раме, а с прстом за клинац, пак викне путнику: „Баци оружје, јал' ћеш погинути на ови час!“ — Није било куд камо, јер је грлић Јошове брешке био цико до Бајовијех прсију, а није било маха, да би могао Бајо скинути с рамена и пружити џевердара. Препаде се, зло му јутро: баци оружје на гомилу, пак врх њега ћесе и свилај. Јошо настави: „А сад

окука — „завој“ (на који је изведен неки пут). *наклонити* — спустити. *шарајлија* — „дуга пушка, шарка“. *ловта* — лопта. *котурати се* — котрљати се. *усак* — узак. *суминути се* — проћи (једно поред другога). *бедра* — стегно, бутина. *као за крстима* — као кад се носе крста на заветинама. *забахти* — залупа. *клинац* — обарача (на пушци). *цико* — тик (?). *ћесе* (тур.) — прапојаснице, ћесе за фишеке. *свилај* (арап.) — пашњача, (арап.) силај, „*тапелук* [тур.] од коже у пасу, гдје се оружје затиче“.

скини капу и распаши се, да упамтиш кад си задио туђу домаћицу!« Видје Бајо да је Јошо наумио да га до краја осрамоти, пак стаде да бјежи незрелице низ брдо. Нô кад Јошо викну да ће га убити, поврати се натраг, баци јошт капу и пас на ону хрпу оружја, пак стане да трчи у беспуће, а Јошовица покупи плијен и понесе га за мужем дома.

Сутрадан дође Бајо да се суди, преображен и покуњен. Пошто редом исприча што му се десило, суд се с њим изруга и рече: „Што си тражио то си и нашао“. А ја додадох: *Ко се ви̑си он се ни̑зи, а ко се ни̑зи он се ви̑си.*

незрелице — „без обзира“. *беспуће* — „гдје нема пута“.

XIII.

Бог се брине сиротама.

У Горњој Зети догодило се иза мојијех дана једно чудо! У једноме селу близу Ђакова живјела цура сирота од оца, која, пошто јој се мајка некуд подалеко удаде, остане од непунијех дванаест година без никога и на ничему. Неко се из села такне душе и узме то сироче, да му за храну и обућу чува и пасе чопор свиња. Несретња цура вршила је тешки измет као да јој је било двадесет година, чувајућ' по вас бијели дан крмке од лупежа, од звјерета и од пустопашице. Свако вече кад дождене свиње кући, господар би једну и по једну пребројио, па кад их на броју нађе, пусти цуру да опочине и једе, а зими да се и огрије. Свако јутро прије свијета, стали би вепрови по буништу шеврдати и разлијегати да се на пашу пуште. Цура би се на ту побуку пренула, обула и

Горња Зета — планински део Зете који се пружа од реке Зете на исток. *Ђаково* — Ђаковица, варош у Метохији (у Старој Србији). *чопор* (тур.) — „стадо, крдо". *измет* (тур.) — служба. *чувати од пустопашице* — чувати „да не пасу гдје саме хоћу *(хоће)*". *дождене* — дожене, догна, дотера. *прије свијета* — пре светлости, пре сванућа. *шеврдати и разлијегати* — немирно се кретати и глас дизати.

умила, напунила тикву воде, бацила четвртину ржанога хљеба у торбу, дохватила прут од црна трна обасута бодљивијем чворима, изагнала вепрове из буништа и погнала их до ливаде на пашу. Ту је шибаше љетно сунце и зимњи ћић.

Тако немило прођу Јелки седам пунијех година, а кад настави осму, нешто јој се господару ражали, тер је велике недјеље призове и рече: „Јелко, наручио сам ти у вароши цијелу промјену; подрани у недјељу на освић Ускрса, кад се звона дријеше; одједни ново рухо и пођи у цркву, да се причестиш; молио сам сусједу Анку да те испрати и допрати“. Ово је било првом што се Јелкино срце обрадовало. На тешком труду и на лошој храни, цура се развијала и рашчинила као да је пливала у богаство. Вас божји дан није о другому мислила већ о цркви, о причешћу и о новој одори; а уочи Ускрса није ни ока затворила, од страха да не преспи и у пожуди да прије сване. Тек се поче прозирати, скочи с ложника, очешља се, умије, нареси новом промјеном, пак, удружив се са сусједом Анком, приспију у цркву у прве.

Свијем путом учила је Анка Јелку како да се прекршћује и богу моли, јер сирота

ћић — иње, „слеђена магла“. *промјена* — потпуно одело, кат хаљина. *освић* — освит, освитак. *дријешити се* (о звонима) — звона престану звонити (*вежу се*) на велику среду па почну опет (*одреше се*) на летурђији на велику суботу. *рашчинити се* (о чељадету) — раскрупњати се, разрасти се. *одора* — одећа. *ложник* — место на ком неко спава. *у прве* — међу прве.

Јелка није од тога знала никад ништа. Тако исто и у цркви, колико је трајала дуга јутрња, Анка је приучивала цуру, онолико колико је могла и сама знала, о вјери и о закону. Кад приступе да по исповијести прилике целивају, упита Јелка Анку: која је оно светица што држи мушко чедо у наручје?

„Оно је — одговори Анка — света Госпођа, што је родила сина по богу, и коју су Чивути обесинили. Он је пролио своју крв за нас, да свијет од гријеха откупи, па ко се њему моли а матери му препоручи, да је у који му драго гријех угазио или у какву му драго невољу упао, она за њ моли сина да га очисти и од зла избави!“

„А што је оно тер јој на прсима сја?“ упита забуњена Јелка.

„Оно су — одговори Анка — бурме, прстени, бисер и драго камење. Оно су, моја кћерце, завјети онијех што су притекли подње крило, или задужбине мртвијех или прилози живијех, јер је она многе сузе отрла, многа невољника усрећила, топца спасила, боника изцијелила, изгубљеника пропутила, а роба ослободила! Ко се њој намијени и обрече, дочека добро на овоме свијету и покој на другоме!“

Кад дође вријеме причешћу, Јелка приступи к олтару скрушено и богобојазно, да

обесинити кога — узети коме сина, убити коме сина.
топац — утопљеник. *спасила* (спасити) — спасла (спасти).
пропутити — упутити, извести на добар пут.

су јој се кољена колебала а руке дрктале, и чисто би у несвјестицу пала, да је није Анка у дубак држала и својим ријечима соколила.

Пошто се среде и пољубе прилике, изађу пред цркву, гдје посиједају на пољану, да изједу по једно шарено и благословљено јаје.

Један Арнаут — црн као Арап, сух као пањ, густијех бркова, стравична ока и погледа, закучаста носа, косијерева облика, набио на главу црвени фес омотан бијелијем саруком, објесио дугу пушку о раме, задио нож бјелокорац и двије арбанашке кубуре у пас, — сједне на траву поред оне двије женске главе, подвије ноге у пријекрст, припали дуги чибук, а димове му пребаца преко раменâ из пунијех устију, пак стаде да мотри оне двије жене с главе до пете. Препану се, јаднице, од онога грубога облика, и присједне им од страха залогај у грлу, тер брже боље устану на ноге, пољубе вратнице црквене и управе пут куће. Вријеме бјаше красно, ведро прољетно јутро, кад се сунце с југа повраћа, да смлачи слеђену земљу и угрије промрзле усјеве.

По обједу пође Јелка да одмијени чобана код свињâ. Невјешт чобан пропустио свиње до близу шуме, и већ су неке биле унишле у густо грмење по желуд. Таман кад

у дубак — усправо. *средити се* — причестити се. *стравичан* — страшан. *косијерева облика* — у лицу „обал као косијер“ (облик — [тал.] „proffilo“). *сарук* (тур.) — (тур.) чалма, повез око главе у турака. *кубура* (тур.) — (тур.) кубурлија, врста мале пушке. *вратница* — крило од врата. *желуд* — „жир“ храстов и церов.

је сунце тонуло а ноћ простирала своје тмасто платно, Јелка, дркћући као прут, уљегне у шуму да врне застрањене вепрове. Није се била у гору спуштила ни пȏ пушкомета, кад све од једном скоче иза плотине два оружана хајдука, кȃ два бијесна риса. Дохвате сироту и вежу јој гвозденијем синџиром руке наопако. Јелка у први трен упознаде једнога од њих, онога од којега се исто јутро пред црквом препала. Стаде да се залуду опире и отимље онијем стржевијем мишицама, нȏ у том рвању изнемогне, обумре, и спопане је мртвачки зној. Онако укорaћену обухвате је хајдуци, један сприједа а други озада, пак је пренесу, више мртву нȏ живу, два сата пута у једну јелову дубраву, и ту је простру као кладу на зелену траву.

У тому се цура расвијести и завика: „Гдје сам ја, кукавица без никога? Који сте ви што сте ме тужну заробили? Чему сте то зло дјело урадили? Што сам ја сирота кому скривила, да ме грабите и мучите? Шта сумајете од мене несретње чинити? Гдје ме водите? Пустите ме, за милога бога, да бијeдна идем код свиња, да се на мене господар не наљути и хљеб не изгубим. Данас је Ускрс, кад се свака хришћанска душа весели, немојте да ја сама плачем и да моје

тмаст — таман. *врнути* — вратити. *гора* — шума. *плотина* — честа. *синџир* (арап.) — вериге, (мађ.) ланац. *стржев* — јак као да је од стржи (*стрж* — „срце од храстова дуба"). *укоракити се* — укочити се. *сумавати* — мислити, намеравати.

сузе до бога дођу! Јесте ли ви крштени? Јесте ли се кад причешћивали? Знате ли ви што је бог и душа? Јесте ли кад чули ријеч: *Бог се брине сиротама!?* Ја сам јутрос примила страх божји у своје прси, пак је вама троструки гријех да ме невољницу мучите под причешће! Одријешите ми пута, јер су ми гвожђа отежала и руке стегла!«

Нô које би ријечи омечиле она звјерска срца?! Старији хајдук рече јој: »Мучи, цркла! нас смо двојица дошли ћак из Једрене, да те ропства избавимо, да већ не сиротујеш уз буниште, нô да живиш као баница жена у пространијем дворима и да шеташ у свиленијем хаљинама по гиздаву перивоју«.

»Нећу ја — викне Јелка, — ни бог судио, тамо гдје ме ви водите; нијесам ја никла ни обикла дворима и перивојима, нô колибама и ливадама. Ја сам безбратица и изгубљеница, нијесам имала под небом ништа до овога голога живота, а данас ни њега! Обрадујте ме, тако вас бог обеселио у што вам је најдраже; пустите ме злосретњицу да идем код свиња, да их раскрхане окупим, пак ћу се богу молити, док сам жива, да од вас уклони сваку жалост и напаст. Ако ли ме пустити нећете, а ви ме убијте на овом истом мјесту, и закопајте у овој пустињи, да ми се гроба не зна; моја

страх божји — причешће. *пута* — узе, окови. *безбратица* — безбратница, женско чељаде које брата нема. *изгубљеница* — женско чељаде изгубљено (пропало). *у што вам је најдраже* — у оном што вам је најдраже. *раскрхан* — разбијен, растурен.

ви крв по сто пута проста! Моја ви сјен неће снове разбијати!«

Старији хајдук ухвати Јелку лијевом руком за мишицу, а десном тргне нож и махне као да ће је посјећи. Јелка заже очима, пане на траву, скучи се и уложи главу међу кољена. Тако скупљена и савита кâ у клупку, опет заврe и обумре. Арнаут јој веже узицом ногу при својој, да не би почем омакла, пак њих оба хајдука заспу и и почну хркати.

Кад било пред освић, цура се прене из тешког мртвила као помамњена. Мислила тужна да јој се призирало оно што је синоћ претрпјела. Нô кад видје да је везана међу двома разбојницима, поче опет лелекати и призивати мртва оца и далеку мајку, док јој све од једном пану на ум Анкине ријечи: „Мати божја избави муке и невоље ко срдачно притече под ње покров!« Обустави се на те ријечи, удари умом по памети, пак поче да мисли како би се најбоље помолила и завјетовала. Мало је могла од Анке научити, али јој је ухвање било превелико: „О премилостива мајко богородице, ти која си претрпјела толико жалости и отрла толике сузе, отри и ове моје, избави ме од овијех људи, царице неба и земље! Поврати ме сироту господару, да га вјерно дворим, да о

моја ви сјен неће снове разбијати — нећу вам се ја (моја сенка) јављати у сну. *скучити се* — згрчити се. *уложити* — ставити (међу што, у што). *завријети* — укочити се. *као помамњена* — усплахирена. *ухвање* — нада (у бога).

мени не посумњи; елај, мати божја, за славу твога сина и мога бога: не пусти ме јадну и уцвијељену да погинем баш данас кад сам првом чула за твоје свето име и богато милосрђе, данас кад сам се првом причестила тијелом и крвљу твога и божјег сина! Немам што да ти јадница приложим ни у завјет обећам, осим овог мученог тијела: прими га и брани, не пусти да га цкврне погане руке, оно ће теби самој послужити, док се с душом раздвоји! Ја сам забуњена, неука и изгубљена, не могу се ни прекрстити ни руке на прсима свити, да ти се достојно помолим, јер сам биједна гвожђем окована, нô се ухвам да ћеш ме ти одријешити и примити у кћер, а пропутити ме да завјет испуним. Ти си уток слабој женској страни, приклони ухо и око на ову жалосницу што ти је под крило прибјегла, да се ода зла спаси!«

Била би се јошт молила, нег' се у то пробуди млађи хајдук који, бајећи и растежући се јошт сањив, рече јој: »Који су ти јади? што си се помамила тер не спаваш? Запала ти сјекира у мед, а ти не хоћеш да је облизнеш! Тако ћеш погрубјети, пак неће нико за те ни паре дати!«

А цури дошло ново срце, појуначи се и рече му: »Ви мене нећете ни смијете продати, него ће ви прије очи испасти, пак

елај — дела! *цкврнити* — скврнити, скрнавити. *ухвати се* — надати се. *примити у кћер* — примити као кћер. *запала ти сјекира у мед* — нашла те »срећа«. *погрубјети* — поружнети.

вас ја водити слијепе за узицу, да се с вама свијет уклиња! Ја сам се предала и намијенила мајци божијој, која ме примила у своју кћер, пак ћете се вас два с њом око мене гонати. Мука ли је, мој чоече, с небом ратовати!«

А хајдук њој: »А која је то јуначица јача од нашег оружја? Нема силе на свијету која би те могла искупсти из нашијех ноката: на муке би био султан и његове спахије, камо ли та мртва жена што си је ти покликнула!«

А Јелка: »Ко се њој срчано завјетује и вјерно притече под ње покров, да је свако зло урадио на овоме свијету, цркве ваљао а манастире жегȏ, она за њ моли сина да га на покајање прими. Сва су оружја и силе ништаве прам тој царици неба и земље!«

А хајдук: »А моја душо! да је истина то што се теби иза сна трабуни и што су ти попови у главу утјерали, ја бих волији него ли ти, јер сам ја био, клао, дȑо, грабио, палио, давио, тровао и хришћанскијем робљем допуњао турске хареме. Опоменем се по једном на годину да сам крштен, па кад ме почне душа бољети а свијест корити, спуштим се у нова злочинства и пакости,

---

уклињати се неким — узимати кога *за уклин*, клети се говорећи: »тако ми се не догодило као томе и томе!« или: »тако се коме догодило као томе и томе!« (Љ. тумачи погрешно: »дивити се од чуда«). *гонати се* — гонити се, прегонити се, препирати се. *искупсти* — ишчупати. *покликнути* — позвати у помоћ. *покров* — заштита, заклон. *ваљати* — обарати, рушити. *трабунити* — трабуњати, бунцати, тлапити.

еда у крви заборавим своја опачила и да се гризе отресем. Јуче ме гријех понесе пред цркву, таман да крочим на црквени праг, заврти ми се свијест, ноге клону а по животу похмили као мравињак, у мало не превалих, да се она свјетина са мном руга; тер ја полу мртав прибјегни у једну крчму, и ту се ракијом опиј, да ми тобож пиво поврати обумрло срце!«

А цура као по анђелу: »Све што више несретњи чоек залȃ почини, све ће га прије богородица примити под ње крило, кад јој притече цијелијем ухваљем и чистијем кајањем, јер је њој драже да се таква злица претвори него ли ја и моја друга, што не чинимо никоме ни зла ни добра. Ако је мајка божија примила мој завјет, као што се надам да је, она ће умолити сина да ти гријехе опрости, кад би ти избавио ову робињицу што си јој заплијенио. Могло би бити лако и то: да си ти мајци божјој мио, да те жалила застрањена, и у траг ти ходила данас на њезино највише весеље, на ускрс свога сина, пак изабрала мене, изгубљену и презрену, да те изведем на прави пут, да будеш опет хришћанин и да са мном опереш кало душе и тијела. Ја сам може бит' за твој спас за-

---

опачило — опако дело, злочин. *гриза* — грижа, „савјесна мука“. *по животу похмили као мравињак* — по телу као да поче ићи (*хмилети*, милети) мноштво мрава, ухвати језа. *превалити* — преврнути се, пасти. *пиво* — пиће. *као по анђелу* — као по анђелову упутству, као да је анђео научио. *злица* — зликовац. *претворити се* — обратити се, постати други. *застранити* — не ићи правим путем, залутати. *кало* — као, блато.

робљена и спутана; дријешећ' мени тијело, дријешиш себи душу, јер смо нас двоје робови, ја твојâ а ти ђавољи!«

Хајдук се дубоко замисли, пак послије дужег мучања рече: „Ја немам што да приложим икони богородичиној вâко бих ово оружје што је опојено људском крвљу!«

„То је доста! — додаде Јелка — Куд бољега дара од таквога? Приложити светој Госпођи оно оружје што је до данас бивало страшило путнику и слабу, а које ће по данас бивати примјер и биљег кајања, бити ће, вјеруј ми, њезиној светој прилици најсјајнији урес, јер ће је свијет више славити и к њој узданије притијецати, кад угледа да је ухваље у њу обезоружало и јагњетом претворило таквог вука«.

„А послије што да радим? — рече очајано хајдук. — Како да преживим свој вијек? Изложићу се срџби и освети онијех којима сам зло урадио, свако ће ме попљувати и од мене главу окренути! Од рода немам никога; изгубио пријатеље и знанце; гдје омркнем не осванем; не зна ми се ни трпезе ни постеље; у рату с богом и с људима; докле ми име допире дотле сам помржен и проклет! За мене већ није до пакла ништа! Него знаш што ћемо? Ја ћу те пустити да бјежиш, а овоме псу што спава рећ' ћу да си омакла кад смо нас двојица сан утврдили!«

спутати — везати путима. *вако* — већ ако, „вадако«.
узданије — с већим поуздањем. *помржен* — омрзнут.

„Нећу ја, ни дао бог — викне Јелка, — да ти с мене од друга погинеш: него ћемо по данас обоје божји или вражји, пак ти мој живот џаба! Ја те искрено примам за богобрата, а ти мене узми срчано за богосестру, обрецимо да се нећемо раздвајати, док своје завјете не испунимо, пак пођимо у далек свијет, један амо други тамо, гдје нас нико не познава. Она што се потежила за наше душе бринуће се, вјеруј ми, и за наша тијела. *У бога су пуне руке!*“

Хајдук скочи на ноге и, пошто одријеши богосестру, ухвати с њом вјеру и рече јој: „Бјеж'мо, док се ови скот не пробуди и нас не закоље. Нô прије нег' се од њега пса раставим, који ме је навео на ови беззакони хљеб, хоћу га убити, на славу божју и да срце насладим!“

А Јелка дохватив га за руку викне: „Шта говориш, Лимо, зла ти срећа, *кâ ти јест*! Сад ће се пода нама земља просјести, да обоје прождере! Убити чоека на славу божју! црна ти памет, ти се нећеш никад претворити, колико ли ни море ослачати! Да га почем уби, хћаше о свој гркљан објесити његове гријехе пак своје бреме утростручити. Пусти га на миру, нека га бог суди јал' помилује! Кад га он трпи, трпимо

с мене — због мене. *џаба* (тур.) — „на дар“, просто, бесплатно. *срчано* — од срца, с правом вољом. *потежити се* — потрудити се, побринути се. *у бога су пуне руке* — велика је моћ и милост божја. *кâ ти јест* (зла срећа) — као што ти и јест. *ослачати* (о морској води) — постати слатка, тј. изгубити сô.

га и ми; може и њему спасов дан освanути, може се и он покајати и помилован бити!«

А Лимо: „А 'но ћу му дајбуди однијети ону сребрну леденицу иза паса, да је приложим светој Госпоћи при кајању!«

„А чија је она?«

„Ваистину његова!«

„Ах крвниче крвави — викне цура, — што си рекао?! Гдје лупештину приложити богородици? Какве си ти вјере и свијести! Ти се нећеш никад претворити, колико ли ни вук, кад су га водили под молитву, да се тобож оваца проће, па кад били пред црком, викне вуче: „Брже том молитвом, јер мину стадо пољем“. Опет ме вежи, мој ти живот на част: гони, море, стари занат, да видиш како ћеш обршити!«

А Лимо устрављен: „Дакле да му све оставим што смо заједно текли?«

„Све! — рече Јелка, — јошт да се за њ богу молиш јутром и вечером, еда га приведе кајању, као што је тебе!«

„А хоћеш ли му и ти опростити што те заробио и хтио с тобом пазарити?«

„Хоћу и јесам, тако била помилована и умрла у наручје богородичино бога зовући!«

„Дакле бјеж'мо, прије нег' се ова аждаја пробуди и нас покоље! Не знаш ти какво је то звијере!«

спасов дан — дан спасења. *леденица* — мала пушка окована сребром. *лупештина* — украдена ствар. *обршити* — рђаво свршити, наопако проћи напослетку. *пазарити* — трговати, продавати.

„Неће се он разбудити — **вјера ти** је тврда: **мо̑ж'** га у живац **ножем** боцкати, — док год **нас двоје главе** сахранимо!“

„Ко ти је то рекао?“

„Вјера у бога и ухвање у матер божију!“ — Тако се њих обоје украду хајдуку, и оставе га прострта на трави ка̑ мрцину. Лимо који се још није био утврдио у Јелкиној вјери, обађе оружје је ли му наредно, пак се свијем путом обзирао и трагове мео, да га друг не стигне.

Наком дванаест сатих хода по ломина и плотина, дођу на једну воду. Над извором разгранала два јаблана, на којима лишће покренуто вечерњијем вихором суштијаше и своје сребрно пако откријеваше. Ту сједну, да опочину. Лимо слими с рамена торбу, положи је на тле међу скуте, пак из ње извади неначету шеничну покваасницу и черек печена овна; разреди по трави јело и почне залагати, нудећи Јелку да и она заложи.

„А гдје ти је крст? Брзо ли га заборави! А памтиш ли што смо се путом договарали?“ викне Јелка на хајдука, а овај се постидје, скочи на ноге, баци капу на тле, окрене се к истоку, прекрсти у три

сахранити — склонити. *обађе* (обаћи) — огледа, прегледа. *наредан* — који је у реду, готов, спреман. *ломина* — драча (трње) и коров. *суштати* — шуштати. *пако* (у лишћа) — доња страна, наличје (?). *откријевати* — откривати. *слимити* — снимити, скинути. *поквасница* — „хљеб у квасцу“. *черек* (тур.) — четврт.

пут, пак дубоко уздахне. А Јелка њему: „Је ли ово хљеба крадено?“

„Не ваистину — одговори Лимо скрушено — нô купљено сухом паром велике суботе у вароши“.

Тад се Јелка умије, прекрсти руке и погледа врх себе на небо: „О пресвета мајко богородице, која си прва и старија од сваке божје сатвари, тер си ме за своју вишу славу ослободила од поганијех рука, и навела да овога изгубљеника изведем на прави пут, опрости ми грешној и слабој што ћу заложити комад хљеба, јер се бојим да с глади не смалаксам прије нег' испуним свој завјет!“ Покле се прекрсти, сједе да једе покваснице, али се меса не дотаче.

„Чему не смочи меса?“ упита је Лимо.

А она: „Нећу већ, док сам жива, мрсити, нô кад би ме владика одријешио при смртну часу, тер би ми се у мрсу лијека нашло“.

К вечеру се небо од свукуд затушти, удари тутњава и зуја, а сумрачица притисне поље. Путници придају ногама, да потраже сухоте у обližњим становима. У неко доба чују гдје некуд звоно слави, а плаха вјетрушина нагони му звук, час би рекао да је близу а час предалеко. Неки чобан, што хиташе к селу, каза им да оно звони у ма-

изгубљеник — човек изгубљен. *покле* — пошто. *смочити* — јести уз главну храну по мало од какога смока, нпр. сира уз хлеб. *зуја* — зујање (ветра), хујање, хук. *сумрачица* — сумрачак. *придати ногама* — убрзати, похитати. *славити* (о звону) — звонити.

настиру Дечањима, који обстоји јошт пô сата пута. Похитају и приспију код манастира таман кад ударе да прокапају ријетке али обилате капље дажда.

„Ко сте вас двоје?“ упита их нетомилијем гласом манастирски момак што бјаше дошао да затвори врата на обору.

„Путници, рече Лимо, траже сухоте, да преноће у манастиру“.

„А што ти је та женска глава?“ припита зломисôно момак.

„Богосестра!“ одврати Лимо.

Момак се натегом и подругљиво насмије, пак уведе обоје под тријем у нешто клијети, тер их затвори, да ноће.

Кад било у првим кокотима — киша пљуштила колико је бог дао, — зазвони звонце, да буди братство на полуноћницу. Дође момак и отвори клијет, пак рече гостима да се спремају на пут, еда пред зору бљесне. Јелка га упита може ли уљести у цркву, да се богу помоли и свете прилике цели. Момак истрешти на њу очи кâ звијерац. Цура се на њега и не озирне, нô скочи као дивокоза, уљегне у цркву, пане под при-

---

Дечањи — Дечани, познати српски манастир, задужбина краља Стевана Дечанскога, у Метохији, на дечанској Бистрици, дан хода од Призрена. *нетомио* — немио, немилостан (?). *обор* — двориште. *зломисоно* — на зло или о злу мислећи. *клијет* — соба. *у првим кокотима* — у време првих петлова. *пљуштила* — пљуштала. *полуноћница* — ноћна црквена служба. *бљеснути* (о времену) — „проведрити“, проведрити се, разведрити се. *целити* — целивати. *истрештити* (очи) — избуљити, разрогачити. *звијерац* — вук. *озирнути се* — обзирнути се, обазрети се.

ликом свете Госпође, и почне уздисати и плакати, да би убољело крвника камо ли калуђере.

У томе манастирски момак (проклета душа, бог му судио!) искуша Лима ко је и од куд. А кад чу да је био хајдук, пак да се покајао, душе сјетио и наумио при цркви живјети, рече му: „А црна ти кућа за довијека, што се пушта за женском памећу! Празно ти мајци, што си сумао? Да *ти* стечеш душу, коју си сто пута утопио у најдубљу пучину! Да *ти*, горско звијере, иза твоје јако доба, панеш на калуђерски хљеб! Боље да ти турци главу посјеку, пак је на колац набију! Ево зле три године да ме несрећа своја овдје уковала и да ми калуђерски хљеб кроз ноздра скаче, пак бих давно хајдук био, да сам имао чим оружје набавити. Нô кад те наша срећа донијела, знаш ли што ћемо? Кад си ето оружан и зоран момак, хајде, прије нег' даница помоли, да опљачкамо игумнову ћелију, гдје је сахрањено благо светога Саве и цара Душана, прилози Немањића и сабља Марка Краљевића, адиђари и ризнице од Јасофије, а новца небројена без есапа. Нећемо већ жељети

убољети — заболети. *крвник* — крвни непријатељ. *пуштати се* — поћи (као несвесно и мимо вољу). *сумати* — намислити. *иза твоје јако доба* — у доба твоје снаге, док си у снази. *зоран* — силан. *адиђар* (тур.) — драгоценост. *ризница* — место или спрема где се чува благо (новац, драгоцености, оружје, сасуди, одело). *Јасофија* (Аја Софија, Агија Софија, грчки) — цариградска црква Света Софија (од 1453 год. џамија). *есап* (арап.) — рачун, број.

хљеба, да живимо колико Матузалем, пак ћемо тијем благом и душу откупљивати! А та твоја богосестра нека се свети уз калуђере; доћ' ће вријеме да своје очи вади!“

Слакоми се несретњи Лимо, ухвати с момком вјеру, а ови му подметне љестве, тер се попне оружан, и кроз неки прозорац униђе предвојестручен у игумнову ћелију. Пошто је ужем спустио низ прозор два сандука пуна ка̂ око, уљегне кроз ону у другу ћелију, да и њу опљачка. Висило у тој соби о зиду, таман според врата̂, велико огледало од биљура с позлаћеним околишем, на кому је мјесечни осијев цкилио кроз једну процијеп и ћелију обасјао. Тек Лимо крочи у собу, види прам себи чоека оружана гдје држи руку на јатаган. Препане се, као ко се прије није у зрцалу огледивао, тргне махом кубуру иза паса, и испали је на своју сјен. Иза пушке једанак пукне цакло прст дебело, и разбије се у стотину крпатака и тиринтика, а одломци му остркну по ћелији и звокотну о под, као да си с прозора просуо на калдрму торбу златнијех рушпа. Похита Лимо на љестве, но̂ на његов зли пут стигне га божја и вјероломна: не

Матузалем — Метусалем, старозаветни патријарах који се спомиње по̀ необично дугом веку. *предвојестручен* — као у двоје превијен. *според врата* — према вратима. *биљур* (тур.) — најглађе и најчистије стакло, кристал („[тал.] cristallo“). *околиш* — оквир, оплата. *осијев* — одсев, одсјај. *цкиљети* — слабо се светлити. *махом* — одмах. *крпатак* — комад од чега (као крпа). *тиринтика* — ствар или комад *истиринтан* (исцепан, изломљен, искидан, истрошен). *остркнути* — одскочити, одлетети, растркати се. *рушпа* — „дукат“.

погоди ногом у стубу, нô стрмоглави низдô, и пане на плоче колико је дуг и широк. Навине десну ногу и разбије главу под слијепо око, а удари му кужањ крви грлом и носом.

Колико се то десило, Јелка је причала игумну што јој се догодило, како се завјетом искупила и обратила хајдука на прави пут; нô кад пушка пуче, а звокотнуше крпатци огледала, игуман прекиде исповијест, пребаци петрахиљ преко лијевог рамена, и тркне у обор, да види што би. Момак омакнуо без трага, а Лимо лежи крвав и полумртав под стубама међу покраденијем сандуцима. Ко не би промислио да је договор? Стаде Јелка да плаче и да се замиче: „Ах Лимо, уклетво братска, чему ископа себе и мене, а баци под ноге вјеру и завјет!" — Нô колико га је клела и псовала, опет је забоље срце кад га видје у својој крви огрезла (болећа женска нарав одоље и овога пута), дохвати убрус и имбрик воде, да му ране испере. Кад се Лимо расвијести и каза како га је момак манастирски пресловио и преластио да превјери богу и богородици, поче и он да плаче и да се каје. Игуман,

вјероломна (казна) — казна што је веру погазио. *стуба* — пречага на лествицама. *навинути* — угануги. *кужањ* — кључ. *колико се то десило* — док се то дешавало. *уклетва братска* — онај кога ће браћа (људи) клети. *имбрик* (ибрик, арап.) — суд металан за воду, вино итд. *пресловити* — наговорити, преломити. *преластити* — преварити (*преласт*, а по рускословенском „*прелест*" — превара), за ову и за реч „пресловити" вели тачно Љ. да су то „старе ријечи што се јошт помичу у нашим крајевима".

добри старац, који знадијаше ћуд момкову, повјерује им и пусти Јелку да Лима лијечи у подруму, док изболи и преболи. Срећом њиховом момак очисти ногу од манастира, и тако прими на свој хрбат сву кривицу. Да не, путници, оковани, пали би под суд. При растанку рече им игуман: „Дјецо моја, да се свети Стефан Дечански пуштавао плијенити, давно би овдје црна кукавица завијала!“[1]

Пошто Лимо оздрави, — исповједи се, причести и оружје приложи икони богородичиној, Јелка помоли оца игумна да је напути како би у калуђерице уљегља и свој завјет испунила. „Каква калуђерица и лакардије! — викне Лимо као стари хајдук. — Ми смо се двоје зарекли да ћемо друговати за довијека, дијелити добру и злу срећу, извести по гријеху пород као остали свијет; него помолимо оца игумна да нас вјенча по закону и упушти нешто црковине и живога, како ћемо наполицом и работом вијек проживјети у миру и божју страху!“

Не дава Јелка Лиму ни да сврши: „Нећу ја свој завјет погазити ни богородицом ратовати; она ме избавила и примила у кћер.

очистити ногу — побећи. *на свој хрбат* — на своја леђа, на себе. *да не* — да не би тога (да не побеже момак). *давно би овдје црна кукавица завијала* — „давна би (*манастир*) био у развалинам и пустоши“. *упуштити* — уступити, дати. *црковина* — црквена земља. *живо* — стока, „животина“. *наполица* — кад радник узме да ради земљу на пола, тј. господару даје половину рода а половину себи. *работа* — рад.

[1] У Дечанима су моћи Стевана Дечанскога, па игуман вели да он чува сам себе (управо своју задужбину).

Нијесам ја преводична као ти! Тражи жену по свијету, пак ћеш је лако наћи, ако будеш с ње: ја ћу ти у самоћи бога молити да ти подари срећу и напредак, опрости старе гријехе, а од новијех избави. Него ме немој нагонити да превјерим; ја сам женска глава: *дугокоса — краткоума*«.

Игуман их обоје опреми к патријару пецкоме, да он развиди спор а разријеши чвор!

Ја се намјерио у манастиру, и пошто чух размирицу рекох им: »Прођите се тога пута: што рече игуман то ће и патријара; то ли не уче једне књиге?!«

Обоје оставе на игумна и на мене да прекинемо размирицу. Поче игуман из далека да прича што је рекао свети Петар и свети Павȏ. Нȏ ја, који сам вјештији нашој чељади, прекинем му и уложим да говорим: »Да нијеси, Јелко, била у страси и муци, не би ти никад на ум дошло да се калуђериш, нȏ би вребала кога ћеш прије домамити да те узме. Богородица не тражи мита ни ропства на откуп, него вјере и молитве из чисте и слободне воље. Ко остави круну и благо, дични род и обилати дом, а пође да се жив закопа у манастиру, тај се може надати добре души. А ко на свијету нема ништа до троме нарави и гола живота, пак пође у манастир да га по-

преводичан — поводљив, преводљив. *будеш с ње* — будеш за њу. *пецки* — пећски. *страха* (страва) — велики страх. *надати се добре* — надати се добру.

стригну, ту да се жири и шири на стечену, мислећи да ће му душа полетјети на небо као зрно из пушке, вјеруј ми да се вара у есапу! А ти, кад си се ето сама похвалила да те Богородица изабрала да избавиш Лима хајдучине, како би га сад, омражена и презрена, запуштила у пријеварном свијету, без мила и драга, лишена свјета и разбирача, а себе затворила иза своје младо доба у манастиру, изложила обоје новијем напастима и беспослици?! Прођи се, моја, тога навјета, кад ти је бог дао да си се к небу примакла. Треба Лиму још пратиоца (да опет не пане низа студе), док се припитоми, заборави на стари занат, а обљуби вјеру и добра дјела. На то је тебе бог позвао а не у думне«.

Колико сам говорио, Лимо је главом махао и очима преврћао, као да ми захваљује и потврђује моје ријечи; пак помукло говораше Јелки: »Чуј; слушај; пани им под ноге; љуби скуте и руке; јер оба говоре из Јеванђеља!«

Јелка се збиља скамени и снеби од страха и зазора. Игуман јој баци преко главе петрахиљ и очита молитву: да је дријеша и прашта сваке везе и завјета што је

жирити се — добро се хранити, добром се храном гојити. *свјет* — савет. *разбирач* — човек или чељаде које разбира (теши, саветује у неприлици). *навјет* (застарала реч) — »искушење, [тал.] tentazione, [нем.] Versuchung«. *думна* — »калуђерица« (обично о католичким калуђерицама, а што овде Дојчевић тако каже, можда показује његово неодобравање Јелкине намере). *помукло* — као полугласно, шапатом (?).

при муци и страси обећала, пак их осми дан вјенча, а упушти им кућу и наполице земљу, млин и стоку, да се својом муком хране. На то весеље дође господар Јелкин као кум, а мати јој и Анка као званице.

Ја сам наком дванаест година у њих ноћио и уз ватру чуо из њиховијех устију опет ови догађај. Бјаше им бог дао од срца порода, два синчића и једну кћерцу — дјеца ћеперна и здрава, као рани тићи! — и кућу пуну сваког божијег дара, а највише слоге, љубави и страха божјега. *Бог се брине сиротама!*

ћеперан — живахан, окретан, кочоперан.

XIV.

Некому тону плута, а некому плутају олова.

Просуло се једне године по Млецима злочинство и разбојништво, да је поштену чоеку живјети омрзло, слушајућ' свако јутро на уранку што се догађа међу онијем људством, залуду углађенијем. Не пролазаже ноћи што ко кога не убије, не отрује или у кући не сажеже; а кад никога туђа, а 'но своје родитеље, жену, дјецу, или сама себе. Не смијаше по улица ходити без оружја у потаји, ни јести, ни пити већ у вјерна пријатеља, ни поћ' лећи што нећеш преобисти дом, да се није ко ма под постељом скрио. А пошто зађе сунце, да те каква потреба нажене да град облазиш, ево за тобом чета ухода, да те пазе од злијех људи и надварају гдје ћеш и што ћеш.

Суд се забрине и изађе из чисте памети мислећи како би нереду доскочио и зло истријебио из престолнице, јер *риба с главе смрди!* Вијећала господа дању и ноћу

плуто — плута. *плутати* — пливати поврх воде, „[тал.] galleggiare, [нем.] schwimmen". *пролазаше* — пролажаше. *преобисти* — прегледати, претражити. *надварати* — надгледати.

како да уклону голему заразу: утростручe јавне и тајне страже, обреку мито ко насочи разбојнике, савјеснике, рукодршце што злицама давају утока или их таје; подијеле гладницима хљеба а занатлијама отворе радње; нареде поповима да пуку проповиједају божје слово, е да би се разабрао и у прву свијест дошао.

„Виш? — рече ми једно јутро Иванбег, кад чу да је неки, тамо он, скот подметнуо отров богатој баби саможивици, која га је за своје зло посинила (умори је, тек да прије оперуша дебелу кокош![1]) — Кад ко у нас убије чоека, од невоље, врх себе, у крађи или завади — или што га је појахâ јал' обезобразио, — или кад ко с проклете братске укорбе освети оца ил' стрица ил' рођака: пукну на нас латини ружећи и грдећи да смо крвопије, људождери и дивљаци; а ево ти што се јутрос од њих ради; забавили се о своме чуду, пак сад почели да нас хвале: да смо гозбени, вјерни и искрени мимо људих. Пакости какве се данас у Млецима догађу, не могу нашему народу ни у

уклону — уклоне. *насочити* — проказати. *савјесник* — сукривац. *рукодржац* — (тур.) јатак. *уток* — уточиште. *виш* — „видиш". *саможивица* — жена која живи сама и без послуге. *убити врх себе* — убити у „нужној обрани ([тал.] necessaria difesa, [нем.] Nothwehr)". *појахати кога* — вршити насиље над ким. *обезобразити* — узети коме образ, тешко увредити. *с проклете братске укорбе* — да га не би браћа, по проклетом обичају, прекорила (што се не свети). *латини* — Љ., због неких обзира, тумачи „Млечићи", али у ствари мисли и на остале људе латинске културе. *пакост* — опачина, зло дело. *догађу* — догађају.

[1] Да што пре добије „богато нашљедство".

сан доби! Огубала торина! не може болештину истријебити ништа до огња!“

А ја њему: „Залуду, господару, отварају цркве и нагоне свештенике да коре пук, кад су господа посадила у граду расадник зла! И наш је народ жље богомољан, али је барем богобојазан, а дома нема гдје да прими зли занат: да једно друго дави, гули и вара“.

А бан мени: „А гдје си гледао та угасни расадник?“

А ја баш овако: „То ли и ми два не идемо сваку божју вечер да се у њем тобож забављамо, и да уберемо по стручицу коприве, бадеља, злоњесине и шмрљике; пак се теби по срећи задријема, тер ти се не дотужи, а ја окренем главу, да ми срце не пукне с бола и туге! Није вечери гдје не прикажују пуку како је ко кога смакао, издао, обручио ил' облагао; није вечери гдје се не трзају мачеви и ножеви на господара, брата, сина, жену, на доброчинца, соихљебника, кума и побратима; гдје не падају телесине под ударцем; гдје се кому зла не обије на великој божјој правди; а око три хиљаде дихања гледе покољ, вјероломство, прељубу и пријевару, па ко се нађе мекушасте нарави — уздише и плаче, ко ли срца каме-

---

торина — „тор, [тал.] ovile, [нем.] Schäferei“. *жље* (зло) — мало, слабо. *угасан* — који упропашћава (*гаси*). *стручица* — стручак. *коприва, бадељ, злоњесина и шмрљика* — „дивље траве што пале, боду, трују и смрде“. *дотужити се* — јако се досадити или додијати. *господар* — владалац. *зла се коме обије* — зло кога задеси. *дихање* — душа, „чељаде“.

нита — руга и смије. А кад које од оно преобучењака изигра љепше несретњу игру, старо и младо запљацка рукама, и стане их вика да хоће силимице да играчи понове страшило, како ће га боље у глави притврдити. Све што се у свијету најкрућега догађало од постања до јутрос, све је накићено и пребачено, да ти се свака длака накостречи, жиле протрну а крв промути, пак ти се иза игре не мили вечерати, нô сву ноћ снијеваш оне наказе и аждаје, тер ти се у сну призиру грубље и стравичније него ли на јавље. Сто сам се пута иза сна пренуо као махнит, пак се прекрсти, да ми бог просвијетли памет, да не полудим! Ту су неку вече прикаживали како је брат брата убио, да му дио понесе. Прексиноћ: како су им дједови сјекирали дужда на кутњем прагу гдје свак гледа, јер је хтио на његов зли пут да стијесни власт господштини а своју прошири, како ће га више глава бољети. Синоћ: како је неки краљ убио сина својом руком, кад га нађе гдје се маћухом шаљука. Данас ће: како је неки витез домамио и памет попио једној госпођици, одвојио јединицу од родитељâ, који су је љубили као очну зеницу, пак ју треће године распарао ножићем у

преобучењак — глумац. *запљацкати* — запљескати. *најкрући* — најокрутнији, најбездушнији. *пребацити* — увећати, претерати (у приказивању). *јавље* — јава. *понесе* (понијети) — однесе, узме. *сјекирати* — „убити сјекиром за врат“. *како ће га више глава бољети* — да себи умножи главобоље (бриге), само да му буде теже владати. *шаљукати се* — „шалити се“. *памет попити* — занети.

постељи, праву као анђела небескога! Навијестише да ће сутра прикаживати како су у Крфу неки лукави људи ковали мједене дукате с образом светога Марка, пак их растуривали у свијет у име златнијех; од зле зоре распродала се у дворани сва сјела, јер била навалица купацâ за онакве три куће. Слушао сам да је ту скоро неки латински поп, добра и поштена душа, научио играче да прикажују једну свету причу: како се нека застрањена жена по божјој милости обратила на прави пут .и била помилована. Што ћеш да видиш? Те вечери два дијела куће празна, а оно што је преко воље дошло да гледа, стане вика, бука и звизга, да неће ни по што да се игра сврши; а старца попа, кад се дома враћао иза игре, подлимљен и утуљен, пратио смет мућавијем јаима и гњилијем воћем до стана му; у мало да није остао испод ногâ! А ти се, бане, чудиш с чега су се Млеци истровали! И чуј ме лијепо, а био здраво: ако се ови зли примјер не укине, изјести ће једно друго као риба рибу. Него знаш ли која је? Бјежимо из овога пакла, док смо јошт живи, пак нек' нас називају простацима и дивљацима; на част им њихова људскота и угла-

---

навијестити — објавити, огласити. *сјело* — седиште. *била навалица купаца за онакве три куће* — „колико је дошло слушаоца *(слушалаца)*, не би стали у онаква три казалишта *(позоришта*, [тал.] teatro)". *звизга* — звиждање. *подлимљен* (поднимљен) *и утуљен* — „главом подвитом и мучке". *смет* (друштвени) — „свјетина, [нем.] Pöbel, [тал.] popolaccio". *остати испод нога* — бити ногама изгажен. *био здраво* — „живи, да дочекаш видјети".

ђеност којима људе боље варукају. Свијет је морска пучина гдје њекому тону плута а њекому плутају олова«.

А бан: »Дакле ти би, Вуче, позатварао овакве забаве, у којим народ проведа дуге зимње вечери?«

»Не ни дао бог! — повpнем ја. — Не би' их позатварао, нô бих чинио да се играчи бољијем баве, да пуку прикажују славна дјела његовијех преткова. Али немају што? Да се прођу Грка̂, Римљана̂, западње пљеве, туђе дике и страна обичаја; хотио бих да се изнесу на видјело дивни огледи нашијех јунака, мудараца, књижевника, женскијех глава, што су служили части и имену срцем, памећу, поуком, а прегорели отаџбини живот, имуће, пород и мир. Хтио бих да се, поред тију врлина, гдјегдје ошибну пороци нашега пука, највише освета, сутука, прерасуда, клетва и кунидба, како би се огледао у првијем а помрзио на потоње. И то све да се исприча просто, наравно, у народној одјећи, без натеге и грубоће, гдјегдје људском шалом, а вазда, да ти се мили

пучина гдје њекому тону плута а њекому плутају олова — Љ. тумачи: »Мрежа *прострица* или *попуњица* има сврха *(на горњој страни)* комаде плута нанизане уз сву дужину *(свом дужином)* а тако исто подну *(на доњој страни)* зрна од олова. Тако се мрежа растре у мору и стоји у дубак: плута плове, а олова тону. Овдје каже фигурално да некому у свијету пролази добро за зло, а некому зло за добро«. *проведати* — проводити. *повpнути* — вратити, одговорити. *али немају?* — или немају? *ошибнути* — ошинути. *сутука* — веровање да штогод доноси несрећу. *прерасуда* — предрасуда. *клетва* — заклињање. *кунидба* — проклињање. *наравно* природно. *људском шалом* — с уљудном шалом.

чути; јер људи нијесу ни анђели ни ђаволи него људи, пригнути час добру, час злу, како их нагони ћуд, невоља, пригода и рђава дружба. Тако би се здружила недружина: корист и забава, поука и шала; а намирила вечерња дангуба обилатом жњетвом дивнијех примјера". —

А мени бан у раздвоју: „Куд си, Вуче, заорао? Срећа твоја е те не чуше Млечићи, јер би те горе даровали него ли онога попа с јаима!"

А ја опет: „Чуј: *Некому тону плута, а некому плутају олова!*" — и на тој прекидосмо.

пригнут — слон, наклоњен. *пригода* — прилика. *намирити* — накнадити. *жњетва* — жетва. *у раздвоју* — на растанку.

XV.

Нити се у добру узнеси, ни у злу понизи.

Један Приморац наше руке, чоек виђен и охол — не знам право казати да ли с јунаштва и чоества, или што се знао боље него ли други клањати и удварати млетачкој господи, или што га није никад нико видио да се прекршћује су три прста, или, што 'но је ријеч, нашла слијепа кокош зрнце бисера — допре јошт за своје младо доба до војводства на дуждевој мрнарици[1]. Није био ожењен, нити је имао браће ни сестара, ни мила ни драга, нити га је за ким срце потезало, нô се бринуо само за своје здравље, како ће љепше живјети и благо грнути, да

наше руке — православне „вјере" (кад је у Приморју реч о католичкој или православној вери, једној напрема другој, ретко се каже „вера", него: „рука"). *виђен* — „угледан". *мрнарица* — поморска војска. *потезати* — вући.

[1] Љ. вели да је ово био „Никола Бубић (1402—1483), старином Махина", па додаје: „Овдје ми падоше на ум неки стихови Ариостови, које сам за своје младо доба посрбио:

Самар, седло, узда и окови
Не пристоје свакому једнако;
Некому су лаки као перце,
А некога утру и удаве".

му се више нађе кад му дође сјекира за врат. Тај се чоек родио у кошуљици, а виле дошле му матери на бабине и донијеле у повојници једна срећу, друга здравље, а трећа била празнорука, јер је у хитњи заборавила дома свој дар, напредак.

Излетио војвода млад из свога гнијезда а улетио у туђе јато, промијенио перје и ћуд, а заборавио на подој и одгој, узнио се у добру, а поносио од своје браће; пак, да му не би Млечићи замјерили, јаче је стезао наше нô њихове мрнаре, а они га залуду држали за капом као перјаницу![1]

Кад једном дође у походе Иванбегу у Млецима, пита ме ко сам; па кад му се казах који сам, поче да се руга мојијем братством, које није било никуд задње од његова, а за то најљепше људи знаду! Мени не би длака на језику, но му рекох обло и

сјекира за врат — „смрт". *кошуљица* — водењак, крвава кошуљица (Љ. тумачи: „тљеница *(опна)* што у јају дијели бијелац од коре, [тал.] corio, [нем.] Eihaut". Које се дете у кошуљици роди, за оно се мисли да је срећно. „Ову исту прерасуду имају Енглези"). *бабине* — весеље о порођају, „кад жене дођу родиљи *(породиљи)*" у походе („на бабине"). *повојница* — част и детету дар што се шаље или донесе породиљи после порођаја (Љ. тумачи сувише узано повојницу као дар „чим се дијете повије"). *напредак* — противноназатку, „[тал.] prosperità, [нем.] Wohlfahrt". *заборавити подој и одгој* — заборавити којим је млеком задојен и како је одгојен (однегован, подигнут). *бити задњи од његова* — бити (заостајати) иза његова. *мени не би длака на језику* — „није ми ништа сметало да не говорим слободно". *обло* — просто и без увијања.

[1] Љ. додаје опет из Ариоста:
„Тако хвали кога кудит' треба
Слијепац тужни без очнога вида,
Ком је сунце своје луче скрило,
Да не лучи врана од лабуда".

бистро: „Није право, ако си и војвода, при меду прст окинути![1] Кад ти је дао бог да ти види торбица што се није надала главица, немој гристи сису која те дојила, ни газити дједовско гробље, нити се браћом ругати, јер *ко себи нос реже у уста му крв точи!*"

„А што ћу им ја! — викне војвода напорито. — Ако им је невоља, нек' плачу и нека се туже дужду, сиромашкој мајци, јер *кад дијете не плаче, мати му сисе не дава!*"

А ја њему: „Они залуду плачу и туже од Косова, и у сузама се већ распадоше; пак ти ја тобож препоручивах да их ти утјешиш, кад им је срећа дала да си се тако близу к дужду примакао!"

А војвода: „Ви сте, Вуче, дивљи и глупи, пак чим да се пред људскијем свијетом похвалим, кад бих казао да сам ваше горе лист? Разминули смо се; *ако смо и браћа, нијесмо дружина!*"

А ја: „Да смо као жаба губавица, твоји смо! А што велиш да смо дивљи и глупи, тому се није чудити, кад је нам бог жље осудио да прсима обустављамо а телесима оплотимо поточину која је с истока набрекнула да запад потопи[2]. Но свакако да није

да ти види торбица што се није надала главица — да стечеш колико памећу ниси заслужио. *напорито* — набусито. *разминути се* — разићи се. *оплотити* — „омеђашити *(као плотом)* обале потоку, [тал.] arginare" (насипи поред обалâ — „[нем.] Uferböschungen").

[1] Љ. вели да војвода „при господству и плати није смио заборавити на порекло". Али мислим да она Дојчевићева пословица значи да не ваља бити халапљив па се не задовољити добивеним „медом" него „одгризати" и од најрођенијега.

[2] „Турци".

било ове дивљачи, не би данас чепало латинске стопе грчке земље, нô бисте се збили у ову кошару[1] као риба у врши, да вам се за име не зна! Да је бог дао мира и поуке, какви смо залуду од наравске, многи би прије тебе на ту столицу сјели!«

А војводи не дâ бијес мировати, нô опет задијева: „А збиља: како тамо у вас подижу мушку дјецу?«

„Ваистину лијепо! — поврнем ја. — Тек момчић дохвати шесту годину, дамо му да чува вртла од летуштега; дванаесте — затакне мало оружје, чува јагњад, јарад и шиљеж; осамнаесте — почне да носи велико оружје, чува крдо и лежи на тору; двадесте — прихвати рало, и вјеримо га, пак, ако је чоек за чоество, ожени се, и може сјести селу кнезом. Ако ли није вриједан ни чувању, ни орању, нити је с жене ни с кнештва, а ми га туримо у Приморје, дужду у мрнаре!«

Видјех лијепо да сам збором премашио, јер војводи удариште пламови уз образе, кâ да сам њему приговорио, пак стадох да од-

не би чепало латинске стопе грчке земље — не би се никаква католичка владавина простирала над земљама православних хришћана. *кошара* — „кош, тор". *врша* — вршка, кош од прућа којим се риба хвата. *какви смо од наравске* — каквим нас је природа дала. *чува вртла* — чува врт. *летуште* — птица. *мало оружје* — две мале пушке и нож. *шиљеж* — јагњад од године дана. *велико оружје* — дуга пушка и мач. *тор* — место ограђено лесама где се овце чувају ноћу, стан, бачија. *бити с жене или с кнештва* — бити за жену или за кнештво (у селу). *одмицати* — одмицати се, одступати, повлачити се.

[1] „Млетке".

мичем и блажим: „Нô да прекинемо шалу и да се мушки поразговоримо! Кад се десило да доспијеш до те висине, удоми једно сироче што те по мајци својака, да те с ње стркотина не задједне; јер је младо срце као пупак ружице: тек разцвјета, пушти мирис првоме вјетарцу који га облезне. Ако цура пође за чесовом рђом и чађом, и до тебе ће се срамота догонити; а кад је даш за чоеком, барем ће ти, док си жив животом[1], бога за здравље молити, а кад преминеш, бацати по стручицу босиока на гроб и жећи свијећу пред душом; нек' се зна да си се рађао, банио и мро. *Тешко самцу и на ваганцу!*"

Дадне се војвода у мисли, пак ме припита: гдје та сирота живи, како је зову и је ли колика? А ја му кажи село гдје Манде сиротује и чобани, а за доба не знадијах му повиједати ништа, јер јој кумовао нијесам, а од ока не умијах погодити, јер Манде бјаше у невољи закећала[19].

У тому дође Иванбег, тер прекинемо разговор, а ја изађох.

мушки — „озбиљно". *својакати* — својатати, „звати својим". *стркотина* — „љуцка *(љуска)* што под мањ *(исиод секире)* остркне, [тал.] scheggia, [нем.] Splitter". *облезне* — обиђе (својим дахом). *рђа и чађа* — укор чељадету. *догонити се* — допирати. *банити* (бановати) — бити као бан (велики господин). *самац* — „самохран, што једе сам". *ваганац* — мали ваган („*ваган* — здјела"). *чобанити* — бити чобанин или чобаница. *закећати* — закржљати („да већ не расте"; кећаво дете — слабуњаво, болешљиво дете).

[1] „Ово *(„животом")* није плеоназам, јер душа живи и послије смрти".

[19] „Пазити је у овој реченици на разлику међу глаголима *знати* и *умјети*".

Имадијаше војвода уза себе једно момче, зовијаху га Богданом, да га живљега и љепшега не требоваше у свој мрнарици. Не надаше се ступити у службу, јер не бјаше изучио латинске школе, а немаше ко би за њ ријечи̑ потрошио; а данас *ко нема нука нема ни звука!* Примакнем му се ја и научим га да се осватн војводом, и да му оно сироче узме у жену.

И момак и господар једва дочекали! Војвода пошаље Богдана са мном дома цури на угледе, да је вјери и свадбу углави.

Кад дошли дома, смили се момку цура, тер је осми дан заручи. А кад било да свадбу урочи, поче Богдан да се нијецка и огурује: док стече бољи хљеб, док једно другому обикне и привикне... *Чекај, магарче, док ти трава никне!* Побојим се ја да, пошто Богдан добије војводин дар, не заборави на Манду у велику свијету, гдје је дјевојака̑ као малога боба! А осим тога бјах чуо гдје прича један мрнар Лошињанин: како је неки редовник при оброку простирао ст̑о мрежом прострицом, да се тобож изједначи светом Петру рибару, који је на мрежи ијо; па кад га завладичили, пође да објeдује, а кад ви-

---

ко нема нука нема ни звука — „ко нема браниоца и покровитеља тај нема ни гласовитости“ („*нуко* — кум крштени, овдје стоји мјесто: браниоца и покровитеља; *звук* — гласовитост, [тал.] fama, [нем.] Ruhm“). *осватити се* — „освојтити се“, ородити се. *углавити* — уговорити („урочити“). *урочити* — одредити чему рок. *огурује* (одгурује) — одбија, одмиче. *као малога боба* — много. *мрежа прострица* — о тој мрежи види у напомени на стр. 121 ове књиге. *Лошињанин* — човек с кварнерског острва Лошиња.

дје преко трпезе мрежу, викне на слугу: „Али си полудио? Не знаш ли болан да мреже не треба, пошто се риба улови!«[1] Напани ја Богдана и реци му: „*Што има бити јесенас нека буде вечерас*, јер ако ти отегнеш свадбом, војвода ће даром, пак ако хтје несрећа да које од вас троје отегне (јер се није нико с богом погодио колико ће живјети!), пропала би свадба, својта и прћија. *Ко одгађе не погађе!*«

Склоним Богдана на моју, тер пођи у попа, да главимо вјенчање. Злом срећом не бјаше Манде напунила ни дванаесту годину! Извуче поп из њешто пањеге једну књижурину од бремена; не би је чоек, који иоље запиње, за годину прочитао камо ли утуио што пише. Каза поп из књиге: да их не смије вјенчати, док цура не доврши петнаесто љето, што му се неће брада обријати. Мигам му ја залуду оком да преврне лист, а он се не чини вјешт, нô једну тер једну: да их неће ни по који начин вјенчати, док дјевојка не дође у доба. Слали га низ море да учи књигу, пак по злој срећи преучио и донио дома врећу закучицâ. Боже те уклони од презнатна попа! Кад видјех да лијепе

отегнеш свадбом — будеш одуговлачио свадбу. *отегнути* (непрелазно) — умрети. *пањега* — „спрема у зиду, [тал.] armadio nel muro, [нем.] Schrank in der Mauer«. *књижурина од бремена* — књига велика колико бреме. *запињати* (у читању) — застајати на тешкоћама. *утуити* — запамтити. *браду обријати* (попу) — распопити. *закучица* — зачкољица. *презнатан* — преучен, који сувише много зна.

[1] Ово се приповеда о папи Сиксту V (то спомиње и Доситије у својим „Баснама«, види 22 књигу С. књ. задруге, с. 11—12).

не помажу, рекох му: „Чуј, попе: ја сам слушао гдје свештеници причају из књиге, ништа мање од те твоје, да која душа дјевојци нарок изгуби и срећу затвори, не може видјети божјега лица, да дâ на откупе вас свијет, да је ње. До три године, бог сам зна што ће од ово двоје чељади бити: живјет' ли, љубит' ли се, како ли? Нô их немој раздвајати ни о врат узимати, да не затвориш души рај; него их благослови и стави им вијенце у миће, пак муж нека води жену, кад му настане. Зажи оком, а скочи скоком![1]"

Кад видјесмо да нам збор не помаже, и да се поп држи књиге као пјан плота, напишемо лист војводи у Млетке. А он, силан и обијесан, обезуми и отпише зету црнијем по бијеломе (зло му јутро, као му је и дошло!): да тражи попа самоука из горње земље (гдје нема оноликијех књига!), нека он вјенча младенце. А ономе свештенику што се држао прописа црковнога учини војвода преко пријатељâ да му пукне зли час: да му дигну летурђију. Злосретњи поп заборавио да *гдје језде велики коњи, малијема трбуси пуцају!*

Не би ми ништа мила ова војводина игра, једно с тога што не може бити с благословом кад се чоек опире црковнијема законима,

---

нарок — срећа. *да је ње* — да је њен. *ставити у миће* — ставити узајамно (једном и другом, као у прекрст). *настати* — дорасти, развити се. *горња земља* — даљи крајеви црногорски (обично по Приморју место: Црна гора). *дићи летурђију* (свештенику) — одузети право служења у цркви.

[1] Љ. тумачи: „Да затвори очи а прескочи прописе".

а друго јер се бојах да то војвода не плати рогато, јер се не може опростити ономе што закон ва̑ља кад је на власти, као просту чоеку, а, сувише, војвода имаше злотвора̑ и завидљиваца̑, који му у стопе ста̑ху, да га прије изврну. Но̑ Богдану зинуло срце да прије крочи на господство, замлијечи и вјенча се криомице, пошто потпише тврђу да неће жену дома повести док му у године не дође. Оставе тврђу у мене на похрани, јер им бјах држао при вјенчању свијеће на раменима.

Иза тога пође Богдан у Млетке и понесе тасту вјенчану свједоџбу. Добије мач и плату као да бјаше изучио све латинске школе; а мени главаџији и куму ни купице ракије, да грло сквасим, но̑ ми јошт слали ујчеве дарове, кад мало, кад мало, да их преручујем невјести, откле докле! као магаре, кад га гладна натоваре да носи коњу зоб.

Наком двије године доведе служба Богдана дома. Нађе жену гдје се рашчинила као була турска. Хоће богме да је води са собом у Млетке; но̑ не бјеше јошт приспио рок што тврђа гласи. Не дам ја никад жив да се писмо ломи, да запачам душу и по-

рогато — „срамотно“. *закон ва̑љати* — газити закон. *стати у стопе* — пратити шта ко ради. *замлијечити* — „заслијепити у пожуди“. *тврђа* — „писмо, [тал.] documento“. *на похрани* — на чување. *држати при вјенчању свијеће на раменима* — бити „кум вјенчани“. *мач и плата* — „официрство“. *главаџија* — човек који глави или уговара неки посао. *купица* — чашица. *рашчинити се* — раскрупњати се. *ујчев* — ујаков (*ујац* — ујак). *одкле докле* — на далеко *запачати* — заложити.

штење за туђе лакрдије. А Манди заиграли живци да прије к ујаку пође, пак викне Богдану: „Ако што друго не пријечи да ме дома водиш осим тога листа, дохвати га ти за један крај, а ја ћу за други, пак бијеса разбуцајмо! Ми градили, ми ваљали, а мени срећом не пише на челу колико ми је година!“

„Погодила ваистину!“ рече Богдан; тер њих двоје раздеру писмо у ситно, а комаде изгоре на ватри.

Пошто Богдан дође са женом у Млетке, приспије за њим крвава жалба од онога распопа: како се криомице вјенчао по напутку војводину, погазио закон црковни, тек да добије господство, Манде мужа, а војвода зета. У ојађелој жалби обложио поп шакопис војводин, што га је некуд ђаволом његовим обрео. Скоче од свукуд да штекћу на војводу, као пси на покренута зеца, стари му непријатељи и завидљивци; изнаходе му давне и скоре грехове и како је приписао на свом штиту неко словце, тек да се попне на височије, као да му је било мало господства!

Исти дан кад му стиже од дужда писмо да је збачен с власти и достојанства, лупежи му разбију кућу и однесу све до

лакрдија (тур.) — лакоумност, „[тал.] leggerezza, [нем.] Leichtsinn“. *разбуцати* — поцепати. *ми градили, ми ваљали* — сами смо уговорили, па сами и порецимо. *ојађели* — жалостан, несрећан. *обложити* — приложити. *шакопис* — писмо које се својом руком напише, „[грч.] olografos“. *обрести* — наћи. *штектати* — кевтати, лајати (о псу кад тера лов). *приписао на штиту неко словце* — дометнуо (самовласно) на грбу *(штиту)* некакв знак већега племства *(словце)*.

коштуље, а Манде умре на пријечац. *Колико је узбрдица толико је низбрдица!*

Војвода, невјешт јаду и једу, као коме је вазда вјетар у крму пухао[1], мјесто да се у муци појуначи и злу отима, стаде да се увија и мољака, тужи и плаче, док га злотвори изажедену и заточе на угасни дом. *Ако се не обрани, врагу се не умоли!*

Кад се једном сретосмо, приступи да се целивамо, као да бјасмо јели из једне здјеле, пак ми рече: „Не учини добра, да те јади не нађу!“ А ја њему: „Не тако, не; нô овако: *Нити се у добру узнеси, ни у злу понизи!*“

колико је узбрдица толико је низбрдица — „колико чоек усходи *(пење се)* на више, толико опет снисходи на ниже“. *вјетар у крму* — повољан ветар. *пухати* — дувати. *изжедену* — изагнају, отерају. *угасан* — пуст, злосрећан (као у клетви).

[1] Љ. тумачи да је војводу „срећа гонила наприје *(напред)* као брода *(брод, лађу)* вјетром у крми“.

XVI.

Имаемо те, не знаемо те; изгубиемо те, познаемо те!

Лијепа ли је била зетска бановина прије нег' ју Турци и Млечићи распараше! У пријекрст с Јавор-планине до сињега мора, а с хрцеговачког Огоношта до Арбаније, како ва̑ља ријека Дрин[1]. Ја сам је сву пусту но-

---

распарати — поцепати. *Јавор-планина* — Јавор на садашњој граници Краљевине и Старе Србије. *Оногошт* — „сад Никшић", град у садашњој Црној гори. *како ваља ријека Дрин* — како тече река Дрим, до реке Дрима.

[1] Љ. казује ове податке о тој земљи:

„Почетком XV стољећа зетска бановина имала је простора 315 њемачкијех миља. Пружала се с југа од увора ријеке *Дрин* све обалом морском до *Роса̑* у залијеву которскоме, пак отоле на запад преко воде на *Морињ* у затону рисанскому, пак косом планина преко *Убала̑*, *Цуца̑* и *Грахова* до *Никшића*, а отоле пут сјевера преко *Дробњака* на *Пријепоље*, пак дугом камивалом *(дугим камивалом, водомеђом) Јавор-планине* до брда *Рашке* на граници Старо-Србије пут истока, пак ријеком *Ибар* низдо̑ до *Дукађина* арбанашкога гдје извире *Дрин*, пак уза њ *(поред њега)* док у море увре".

У тим границама ређа Љ. ово:

„А) Планине највисочије: *Дормитор (Дурмитор)* 8000 стопа, *Ком* 7600, *Црна планина* 7500, *Ловћен* 3100.

„Б) Ријеке: *Зета, Морача, Рибница, Цијевна, Тара, Лим, Бистрица, Црнојевића [ријека], Бојана, Дрин* и *Ибар*.

„В) Језера: *Скадарско* и *Плава*.

„Г) Градови: *Скадар, Спуж, Обод, Бесац, Жабљак, Леш, Колашин, Бар* и *Улцињ*. Градови *Котор* и *Будва*, опћине *перашка* и *паштровска* уживали су самоуправу.

„Д) Вароши: *Подгорица, Гусињ, Ђаково* и *Пећ*".

У овим појединостима има и омашака, као и непотпуности; али је целина у главном тачна, осем што је зетску границу писац пружио сувише далеко на исток — до Јавора и до Рашке.

гама преобашао, данас мало сутра мало, и, колико сам свијета видио, ништа ми се није од ње љепше учинило. У њезином малом простору збила се гола брда и неприступне хриди, обујене горе и густе дубраве, равна поља и зелене ливаде, високе планине и ниски брежуљци, пак бистротечне ријеке, рибљива језера, дубока блата, бродљиви залијеви, затони и луке, а уздуж њих градови, вароши, села и куће самице.

Наредио господар да три друга походимо државину земљу, како би порезе лакше скупили; мрзни посао, да те од њега бог уклони! Да смо пошли да раздијелимо по народу брод дуката, били би на муке, и свак би се јадио да га је допао крив дио, камо ли неће, кад пођосмо да узимамо силом на срамоту. Свако хоће да ти се потужи како је отегоћен според сусједа, пак му је жалије што му се сусјед смије него ли што он плаче. *Туђа коза пуна лоја!*

Пошто смо побрали порезе по Доњој Зети, окрене нас тројица ка Климентима, гдје је био данак заостао три године. Кад чули Клименти да ћемо у њих по порез, уреку скупштину: ко пушку носи да је сутрадан

преобашао је — прешао обилазећи је. *хрид* — велики и голи камен живац, голе камените стене. *обујен* — бујан. *дубрава* — шума, забран. *мрзан* — мрзак, непријатан. *јадити се* — јадати се, тужити се. *силом на срамоту* — силом и против воље. *според сусједа* — према суседу. *туђа коза пуна лоја* — „чини се дебље и боље туђе поред влаштог (свога) добра“. *Доња Зета* — земља „с десне обале [реке Зете] до мора“. *Клименти* — „данас села у турској Арбанији“, знатно арбанаско племе, Подгорици на исток.

без дивнога чуда на пољани. Имали Клименти паметна и освијесна главара, који их је мудро управљао и ваљано код старије власти бранио. Главар није рад био тому скупу, нô му не мога бити да не повољи нахији, пак и он дође на скупштину, да је нагледа и руководи; јер су говорили стари људи: ка̓д не можеш коло раврћи, а ти му буди коловођа, да га водиш гдје сам хоћеш! Ево их збиља сутра на пољани, сви оружани с главе до̀ пете, кâ да ће на војску.

Уложи да збори један старац руњатијех прсију, састављенијех обрва, а у ушима бус длака. Јесте ли чули, зло вас смело! да ће сутра арачлије осванути у селу, да поберу данке и порезе од три године, а од нас виши дио нема ручка ни вечере од свога жита! Док се душе такну и нам помоћи донесу, да се на овој злој години прехранимо, ево их, бога ми, да нас туре у зле до краја! Него зна̓те ли што ћемо? Зарецимо се јуначки и закунимо врх оружја да им дати нећемо до камења ништа. Боље и боље забијмо у спиле и пећине, јер ће нам смаћи вериге с огња и обоце са женинијех ушију! Ко би од нас превјерио и платио, било па-

без дивнга чуда — без великога зла (зло ће снаћи онога ко не послуша. *пољана* — отворено место где се људи скупљају ради пословања или трговине или збора. *освијестан* — разуман, који се лако не занесе. *повољити* — учинити по вољи. *нахија* (арап.) — народ, људи. *нагледати* (надгледати) — пазити. *руњат* — рутав. *бус* — као кита. *од свога жита* — од жита „што му се родило на својим земљама“. *док се душе такну* — место да се... *боље и боље* — одабранију имовину. *обоци* — (перс.) минђуше. *превјерити* — изневерити.

ром било залогом, да му кућу исти час раскопамо као братскому издајнику, а нека му село попије све његово сухо и сирово! Је ли још ко чуо да се данак плаћа туђом паром, млетачком јал' турском? Нека Иванбег kује и просипа свој новац, пак ћемо му њим данак плаћати, а не да се ломимо три дана хода по туђијех пазара, да живо продавамо пасје цијене, тек да скупимо крваво давање. Под Балшићима текла је зетска пара, крстом насред ње а на околишу баново име, пак у нероднијем годинама нијесу узимали кметићима и половницима ни трећине ни царине, камо ли пуку данке и порезе; а у роднијема давали смо им што смо сами хтјели, само толико да се зна да смо њихови људи и поданици. Без мора и без поља, уточени у овој литици кâ јазавци у рупи, да бранимо дању и ноћу државину границу, не можемо ни живјети ни умријети што се нама давати неће као просјацима, да презимимо, то ли да арач давамо, пак и то не по могућству, нô од ока и како се господаревијема људима свиђа да је ко живљи и иматњији. *Није се баба малу дијелу срдила нô*

живо — стока. *пасје цијене* — на пасју цену, по ништавну цену. *зетска пара* итд. — Зета је под Баошићима доиста имала свој новац, на њему је с лица обично био шлем из кога се диже вучја глава, а под шлемом мали штит и на њему опет вучја глава (а понекад место ње и *крст). кметић* — сељак који седи на туђој (властелиновој) земљи, (тур.) чипчија. *половник* — наполичар, „који ради око земаља за половину рода". *царина* — некакво плаћање господару на имање. *уточени у овој литици* — настањени у овом ода свуд зaграђеном камену. *што се нама давати неће* — ако се не даје нама. *иматњији* — имућнији.

криву! Под баном Стјепаном долазили су исто тако да нас русваре и гуле, пак их наши оци и дједови справише без ручка и подвита репа. Свако рече: изгореће нас; нô се бану ражали чујућ' нашу невољу, пак није никога ни драча огребла. Сад ево их опет, да кушају јесмо ли омечили и изродили се. Справимо их као оне првашње, пак пукло гдје пукло! Пријете чоеку сто смртију, а једна га прођ' не може!«

Начне главар да се залуду опире развратноме зборцији: »*Мирно јагње двије мајке посе, а плахо неће ни једне. Која се рука не да сјећи треба је љубити!* Немојте људи странпутицом, да до краја не погинемо и себи очи не избодемо! Ми смо порез вазда плаћали од кад смо се у зао час населили на овој непитомој стијени. Господара и суда не може да буде мукте; а ко је виши, више му се и хоће! Без давања и плате не може се ни божји гроб целивати ни чувати! Кад притужи мука, глад, болијест, рат, викнете: »Хајдемо у господара, да нам поможе!« А како ће, кад му од никуд не припада? Ако бан нема свога новца, пак баш зато требује да му га ми даднемо; а Балшићи, кад су имали крстатијех дуката, могли су лакше

бан Стјепан — Стеван Црнојевић, војвода зетски, отац Иванбегов (владао је у Зети под млетачким старешинством 1455 до 1465). *русварити* — »гулити«. *справити* — отправити, отпремити. *драча* — трн. *омечити* — омекшати. *развратан* — који развраћа, који на зло наводи. *зборција* — говорник на збору. *посати* — сисати. *мукте* (перс.) — бесплатно. *божји гроб* — Христов гроб који се у цркви намести на велики петак. *припадати* — придолазити, пристизати.

опрашћати данке и царине, него ли Црнојевићи што их немају! Ако су рђаве године нанијеле да нам се сакупе три дуга у један, подмиримо љетошњи, а за стародужину слимимо капе и љубимо господару руку, да је нам опрости или барем смали. Ко ће главом о кам честита му зла срећа! ја му друг нијесам, нек' не вуче за собом ћори пук. *Ласно се дријети, нô је мука мријети!*«

Не хтјену Клименти ни главе обратити на главарев свјет и благе ријечи, нô скоче на њ, да га виком и буком омету, прозвавши га издајицом и продаником. Кад главар видје да су збиља окренули злијем путом и да их не може никако одвратити, рече им: „Сад вас граја и вика стоји; а сви ћете се изути прије ријеке, препанути и срамотно платити. Ја вас опет свјетујем и кумим да се покорите, да давате богу божје а господару господарево; не хтјесте ли, ја ћу с вама у јаму: не би ме од вас одлучили ни огањ ни вода! Него се све бојим и срце ми зебе да, кад дођу кола к бријегу, ви ћете се препанути, оставити ме сама, и на мене натоварити сву кривицу. *Страх образ каља!*«

А сто грла из гласа: „Нећемо, нâ ти бог и божја вјера, док једно тече!« Ту се закуну на главарев цеврдан да ће се давању опријети, ако ће до трага изгинути.

стародужина — стари дуг. *смалити* — смањити. *ћор* (тур.) — слеп. *дријети се* — дерати се, „кричати, викати, грајати“. *изути се прије ријеке* — „препанути се прије муке“. *на ти бог и божја вјера* — ево ти бог и божја вера; Љ. додаје: „Овај облик *(начин)* се и данас у народу употребљава“.

Кад чусмо нас три што се у Климентима спрема, уминемо их и дођемо у господара, да му повиједамо како су му вјерни и покорни они крајичници.

Наком мјесец данâ посласмо по главара, као неким другим послом. Мишљасмо да ће се препанут' и покорити, а он, јунак од јунака, донесе, као у врећи, ону исту ријеч коју је скупштина притврдила: да неће, тобож, никад живи подлећи данку. Затворимо га у једној клијети, лијепо при самој судници, и ту га храњасмо и измјеницом полазасмо, да му затвор не дотужи; а ја проспи у пук глас да је суд главара удавио, и да ће јошт смаћи двадесет биранијех Климената.

Препану се они људи до зла бога, пак ево их једно вече у нас. Упирили ватру насред сјенокоса, а потакли је старијем скосјем, да им се види вечерати.

Кад сутра изађу пред господара, стрављени и понижени, упита их бан: јесу ли се збиља завјерили да му већ неће данка предавати док једно тече? А они старац, који је највише на скупштини пук пожижâ, одговори: „Јесмо, господару, није фајда крити у кучине. Покојни главар Мрдун, што си га залуду љубио као сина и што је највише дуговао (земља му кости избацила!), нагна нахију да ти се омрази и одметне; а ми,

уминути кога — проћи мимо кога, обићи око кога. *крајичник* — крајишник, граничар. *клијет* — соба. *полазасмо* — полажасмо, похађасмо. *потаћи* (ватру) — подстаћи. *скосје* — „трава окошена што се по ливади суши". *пожижати* — подживати, потпаљивати, подстицати.

кратке памети, шупље главе а празна тобоца, послушасмо га и обручисмо се мимо људи. Нô кад је он (пас, као жив!) кожом платио што је варâ тебе и нас, ево ми Клименти божји и твоји, љубимо ти скуте и руке, а питамо проштење сјетно, као обезглављена стока. Смилуј се и опрости што смо се повукли за туђом памећу, и узми овој сиротињи годину данка у готовини, а оне двије првашње даруј јој, да те благосиваља, даруј или слими, нека ти дадне ко што може. Ако смо опаки и тврдоглави, опет смо твоја дјеца; ти умијеш покарати и помиловати; у тебе су пуне руке и благо срце!«

А у тому се растворе врата на ону клијет гдје је главар чамао, који, чувши оне ријечи, не мога срцу одољети, нô тури ногом вратницу и униђе у судницу као махнит, вичући братственицима: „А што лажете (тамо они!), ништа људи! Не рекох ли ви ја да ћете се изути прије ријеке и срамотно платити оно што сте могли подмирити мирно и складно. Кад вас ја учах: „Дајте богу божје а господару господарево!« називасте ме издајицом и продаником; а сад, кад мишљасте да сам погинуо и да се је братска кривда о мени обила, бацисте под ноге вјеру и клетву. Жив живу не дâ лагати; а ко вјеру

питати проштење — тражити (молити) опроштај. *слимити* (снимити) — скинути, спустити, смањити. *вратница* — крило од врата. *братственици* — људи из једног истог братства. *ништа људи* — никакви људи, нељуди. *складно* — пристојно. *да се је братска кривда о мени обила* — да сам ја сâм платио братску (заједничку) кривицу.

ломи, она ће њега, кад год буде! — Пак се окрене к господару и рекне му: — Да ти је проста моја смрт! Ја сам био баш прегнуо, од њихова чуда, да ти се одметнем: сијеци и вјешај. Само те молим: узми мени и овијема никоговићима сва три данка, а два опрости клименачкој сиротињи, која за наше ништачоество није више крива него што је жива!«

А ми судници из гласа: »Покој имао ко те родио, јуначе и јуначки сине!«

Господар потврди главара у господству, узме Климентима годину данка а оној чети[1] три.

Нô главару омрзну родбина, не хтјене већ међу Климентима да живи, нô диже имућем и чељадима у дуждеву земљу, да једе хљеба без ђавола. Клименти изаберу новога главара, који са Станишом оде у турке, и продаде Бајазиту домовину. Наком двадесет година једна баба из Климената нађе Мрдуна у Приморју, приступи к њему, да му руку пољуби, пак гдје пук слуша викне: *Имасмо те не знасмо те, изгубисмо те познасмо те!*

прегнути — одлучити се, склонити се. *од њихова чуда* — због њихова безумнога понашања, под утицајем њихова беса. *ништачоество* — особина оних који нису људи. *без ђавола* — мирно. *Станиша* — по народном предању најмлађи син Ивана Црнојевића, који се завади с братом Ђурђем и с још неким Зећанима пребегне султану Бајазиту II и потурчи се.

[1] Изасланицима.

XVII.

С туђа коња насред поља.

Бјаше комска црква даровала Светој Госпођи на Цетиње једно пољице од ље трпста рала земље, којега с тога и зову Комскијем пољем. Оно лежи с ону страну Бјелошâ; уточено као наћви међу тврђом камења и халугом букава; нити шта друго рађе осим сијена и зановети; али му је паша мимо паше, и за чоека сточника вриједи града. Да му је још гдје извора од Сокола бјелошкога до Три студенца, не би га бољега било за животину под капом небеском. Катуњанима далеко и заклонито, па га запуштили пустопашици, а Приморцима на паруку, да га уживају мукте кâ очевину, а цркви власници ни оке тамијана да ју окаде.

Комска црква — црква на острвцу Кому у скадарском језеру. *Света Госпођа* — манастир свете богородице. *којега* — које. *Бјелоши* — село цетињскога племена, између цетињскога поља и Приморја. *тврђа* — веома камените место. *халуга* — густа шума (у дубодолини или одсоју). *зановет* — врста шибља коју стока брсти, cytisus. *сточник* — човек „што има стоку, марву, благо". *Соко* и *Три студенца* — „два извора живе воде". *Катуњани* — људи и племена „катунске нахије у Црној гори". *пустопашица* — слободна паша. *Приморац* — у једном делу катунске нахије сужава се смисао ове речи те значи колико и *Грбљанин* (човек из Грбља, велике општине између Котора и Будве) па је тако, мислим, употребљена у овом причању. а можда и још у некима. *на паруку* — „при руци, на руци, близу".

Слазио ја тројичиске недјеље у Приморје, да погодим нешто руја и броћа, што сам куповао на размијерке, пак да се дома прије повратим, ударио пријечцима, гдје нема пута ни постопице, но̑ скачи с камена на кам као дивокоза. Да ме по несрећи издаде око ил' опанак, хћах који дан припитати звјерад и тице[1].

Кад до̑х гладан и жедан на комско почивало, али су ти Приморци попели торове и пасу црковне ливаде као пустошину. Не хтјену ме млијеком напојити, него ми пруже пућерицу кисјелине на злој цијени, као да бјасмо у Котору а не на планини. Питам зларад чобане: чији је они пашњак? — А они мени: „Божји!“ — А ја припитам: „А колико давате с њега богу?“ —. А они опет као с руге: „Николико, јер бог нема субаше да побира травнину!“ — „Еда га нађе!“ придам ја при поласку.

Тежа ми бјаше руга него ли штета! Тер ти ја онако разјарен у суд, и кажи суду све потанко што ми се догодило, а нажени

тројичиска недјеља — тројичка недеља. *погодити* — уговорити продају (или куповину). *руј* — врста шибља, rhus cotynus Linn. (употребљава се за машћење, бојење). *броћ* — rubia tinctorum Linn. (корен се броћев употребљава за машћење, бојење). *на размијерке* — мало по мало, на ситно, *пријечац* — „краћи пут (постопица)“. *постопица* — стаза. *припитати* — прихранити. *почивало* — место где обично путници почивају (одмарају се). *пустошина* — имање које нема господара. *пућерица* — мали дрвен суд, каблић. *кисјелина* — киселина, кисело млеко. *на злој цијени* — по неправедну (скупу) цену. *зларад* — зларадице, са злом намером. *с руге* — ругајући се. *субаша* (тур.) — пољак. *травнина* и *траварина* — што се плаћа за пашу на чијој земљи.

[1] „Хћаше се сломити, пак му месо изјести тице и звјерад“.

га да пошље своје људе да преброје крда, како ћемо о Митрову днр̂ву побирати цркви траварину с Комскога.

Наком те бројачине ево ти чоек у мене, један дан пред саму ноћ; носи ми у дар токе у чистом сребру, а обећава крштено кумство и по четири двисца годином у пешкеш; а то да узмем у мито, ако му се подухватим да ћу ослободити Приморје од траварине. А ја њему баш овако: „Не могу ја пљувати пак лизати. Ви сте сами томе криви, кад глабљете путника да вам плати сухом паром пућерицу млијека, што вам добре ради запита да у оној пустињи уста скваси. Него знаш што ти се могу заређи у име тога мита? — да већ нећу прословити за ту даћу ни зле ни добре, прије ми се језик замозуљио!“ — Он се тијем задовољи, те ти ја узми токе, прихвати златнога светога Јована, а за двишчад остависмо у причек док ствар обрши.

Оно ти не прође много времена, кад ево ти једно јутро да̑' двадесет Примораца гдје иду у суд, да се жале на нови намет.

Један од њих осијецаше језиком као мачем: „Ми смо се Приморци — рече он —

крдо — „стадо“. *бројачина* — пребрајање. *двизац* — „брав (*ован или јарац*) од двије године“. *пешкеш* (тур.) — дар. *глабљати* — глобљавати, узимати глобу. *добре ради* — од добре воље, добровољно, бесплатно. *запитати* — заискати. *даћа* — „давање“, плаћање. *замозуљити се* — добити мозуље (жуљеве). *златни свети Јован* — „кумство“. *обршити.* — свршити се. *да̑'* (дај) — најмање, дајбуди (Љ. тумачи: „можда“, али то није тачно). *осијецати језиком као мачем* — „говорити отресно, сјећи језиком“.

станили на овој земљи ка́д и ви загорци, сви дошли с једне матице; помијешани су нам језик, вјера, обичај и крв, што се не дијеле; и привикли овој гори и води, да се животином хранимо, а граница да је нам заједно, како би је боље бранили од Турака и Млечићâ, да не потпанемо туђици под данак[1]. А кад вам нестаде земље, тер почесте дијелити шуме и муше, ту старинску заједницу, пак ни то по пушака, ни по крдова, него по јачици — *силом свјати боже,* — побојите се да силицније бог не накаже, кад им сиротиња не може ништа, пак одвојисте по нешто метега црквама, а име му предједосте, како ће се заједница збркати. Овако се догодило Комскијем пољем! Оно се није од прије никад звало Комско нô Коњско, јер су по њему пландовали коњи владике превлачкога. А кад нас прорједи катана[2],

туђица — туђин. *муша* — утрина, испуст. *заједница* — заједничко имање. *силом свјати боже* — „у црковноме пјевању у грчком језику стоји на *Трисвјатое* пети пут ријеч *δυναμισ*, што значи: да се јаче пјева; у славенскоме неко превео ту ријеч као *силен,* пак су неки стари попови навикли уз *Свјати боже* пети пут додати ријеч *силен*, мјести да подигну у појању боље глас; пук ту ријеч окренуо на своју руку, па кад му ко силимице штогод намеће, а он рече: *дакле силом свјати боже*". *силицније* — насилници. *наказати* — казнити. *метег* (грч.) — метех, крај, „простор, међаш темељ, [нем.] Grundkärper[?]". *име предјести* — променити име, дати друго име. *превлачки владика* — српски православни владика који је од времена светога Саве имао столицу у манастиру на Превлаци близу Котора. *катана* — „коњаник (маџарски)".

[1] Грбаљ је у време Црнојевића био заједно с осталом Зетом.

[2] Љ. подсећа на догађај кад је, по народном предању, „Лујо, краљ унгарски, посјекао четрнаест стотина Паштровића за Голијем врхом, средином XIV столећа", и кад су тако страдали и други Приморци.

а приморје остаде на нејачи, многи што по срећи омакну палошу и предигну гдјегдје, присвоје силом раздијељену и опустошену заједницу, а побију по њој гране као по новој стечевини. Нô кад народ објача, а свако грло хоће да једе, побаца међаше и мргине, а стока удари у напредак, да исхрани мучени пук. Ево сто година да ми Приморци љетујемо по Коњској равни, да зовку косимо а овце ширимо као на својему, нити је до данас устао ко оружје паше, да нам у очи рекне: „Мичите се отоле, то ваше није!“ Да је почем та камена њива каква задужбина, не би је ми потомили, да трујемо црковнијем своју муку, нô би власницу обилато признавали. Али данас, наком два пâса људи, јер једно чобанче није надојило чабром варевине лакому кујљу Вука Дојче, паде му на ум да нас подарачи истражујући старе неразлоге, као збиља да смо ми удомазећени моровласи, а не залуду Срби старосједиоци

палош — „мач“. *предићи* — преселити се. *гране* — у Црној је гори и Приморју обичај да се побијањем одсечених грана обележавају привремено границе. *међаш* и *мргин* — „граница, раздио, [тал.] meta, [нем.] Ziel“, гранична белега. *ударити у напредак* — почети напредовати и множити се. *мучени* — који се мучи (радом), „[тал.] laborioso, [нем.] mühsam“. *зовка* — „дивља трава“. *ко оружје паше* — човек. *потомити* — прикрити (или притиснути?). *да трујемо црковнијем своју муку* — да присвојено туђе, црквено, имање мешамо са својом праведном зарадом и тако ову трујемо (*мука* — „труд, радња“, зарада). *пâс људи* — „покољење, [тал.] generazione“. *кујља* — трбушина. *Дојча* — „с руге (*ругајући се*) мјесто Дојчевић“. *удомазећен* — који је као домазет (уљез) ушао у женину кућу, имање и братство. *моровласи* — тако сад („morlacchi“) зову приморски Талијанци, а по њима и Немци, сељаке српске, особито оне мало даље од самога мора, па као да и пи-

од злога Косова! Нећемо богме никад живи под порезом, нô ћете га, ако бог да, дизати с нас мртвијех![1] Препанемо ли се, а ми ћемо стоку на пазар, а Комско населити чакалом и медједом, пак ћемо се с љуте пизме и продавати латинима у робље, с чобана на мрнара, с рала на весло; пак нек нас Млечићи самаре, да им је просто. *Пизма баби душу губи!* Ходио путом Циганин ћор, па га неко мимогред упитао ко му извади око, а он одговори: *брат!* а путник: *зато је тако дубоко!*« —

Кад се даве изговоре и уклоне, судници стану да им дио држе: ко, тобож, да збиља не пођу под Млетке, ко да не убију побираче, а ко да су препукли сиромаси. Ја стиснуо зубе кâ клијештима, да ми не утече која ријеч.

У то ће ти бан истрештених очију на мене погледати и рећи ми: »А ти, Вуче, који си ову пјесмицу зачео, што не гудиш, нô си занијемио, а надговорио би седам галија?«

А ја њему: »Господару, моја је да мучим!«

А он: »Није болан! А рашта?«

»Јест, бога ми! Продао сам збор Приморцима«.

сац употребљава реч у том смислу, а некад је она значила: Црни Власи, којих је било по унутрашњости српских земаља. *чакал* — чагаљ, шакал, »дивљи пас«. *с чобана на мрнара* итд. — од пастира спустити се у мрнаре, а с рала (орања) спасти на весло (веслање на галијама). *дава* — »тужилац«, парничар, парнична страна. *дио држати* — држати страну, бранити. *побирач* (данка) — скупљач. *препукли сиромаси* — препуки сиромаси, убита сиротиња. *гудјети* — »као гудалом уз гусле, мјести *зборити*«. *седам галија* — »војска од седам бродова«.

[1] Ми ћемо, бранећи се од неправеднога намета, изгинути, па га онда можете покупити.

„Ти?“

„Е баш ја влашти! Подмитише ме, душа им проклета, да мучим; и узех у мито: токе сребрне, златнога светога Јована и годином по четири двисца у ријеч. Сад суди, господару, ти: кад мене Приморци овако обечише, тек да мучим, колико су дали овој господи, тек да им буду прице. Нô чујте ме добро, ако и немате кога: ако не хтјесте да побирамо црковину с Комскога, дизаћу о свом трошку катрамунаћ у светога Шпиридона у Крфу, да се трачите до девете капље крви, што обаталисте црковину. Ако су мутна и крвава времена учинила да је запуштимо пустопашици, није се просјела ни излињала, нô ето је на сриједи каква је била од постања свијета. Црковно не гине ни стара; нô нека нам Приморци јошт захвале што смо им вересијали сто љета. Не хтјену ли потпасти ујмовини, а они нека дижу с црковнога, пак нека пођу да љубе

у ријеч — на реч (обећање). *обечити* — „звао се *беч* један ситни новац ([нем.] Pfennig),ваљда из италијанског bezzi, пак из тога народ начинио ријеч *обечити*, као обогатити“. *прица* — „одвјетник, бранилац, који се пријечи *(пре)* у суду“. *катрамунаћ* — „клетвене молитве“, клетвена бденија (седам свештеника обуку одежде извраћене и узму у руке по свећу окренуту наопако, па проклињу онога који је што учинио, а не зна се ко је). *свети Шпиридон у Крфу* — у Крфу се чува тело светога Спиридона па „до ту скоро био је обичај слати у Крф новца, да попови куну лупеже непознате“. *трачити се* — изумирати, истребљивати се. *до девете капље крви* — „до најдаље својте“. *обаталити* — запустити. *просјести се* — провалити се, пропасти. *излињати* — мало по мало нестати, понестати. *старати* (о црквеној имовини) — застарати, пропасти услед застарелости. *вересијати кому* — чекати чију вересију (дуг). *потпасти ујмовини* — пасти под плаћање закупа *(ујма)*.

дужду папучу; за друго, душе ми, и нијесу; *ако су брзи волови, земља је дијељена!* Тако Марко и Станиша с пизме пôше у Турке, нô се Српство не ископа. Неће ови изроди брата за брата, већ туђина за господина!«

Кад чу Иванбег што ја рекох, скочи као вук, узе сребрне токе, пак их даде цркви, а потпише траварину и рече: „*С туђа коња насред поља!*« пак се овако и дан данашњи говори ономе који се по туђу добру шири.

Марко и Станиша — „Марко Краљевић и Станиша Црнојевић, син Иванбегов“, али је погрешка што овде Дојчевић спомиње и Станишино издајство за живота Иванбегова, кад се оно десило тек доцније. *пôше* — пођоше, одоше.

XVIII.

Сједи криво, ал' суди право.

Дошли једном да се суде у буљанскога кнеза[1] властелин Приморац и сељанин с Браићâ, која су двојица ортачила неколике године у кравама, па, кад хтјела разортачити, посвадила се око диобе. Хтјела се рука божја, док их је кнез пуштио преда се; а напала их трпија, док их је чуо и разумио: омрзне чојку своја мука и давање, кад му нема ко око њих судити брзо и право!

Кад спорницима дође ред да се суде, зачне збор властелин: „Купих једне године краву с Чева, бијесну музовницу, која ми данимице даваше по пô виједра млијека, свако јој виме као мијсх од шиљежеве коже. Поженем је дома и даднем своме кметићу

буљански кнез — управник и (уједно) „судија млетачки“ у Будви. *Браићи* — о Браићима види у напомени на 3 и 4 страни ове књиге. *ортачити* — ортаковати, бивати ортаком. *разортачити* — престати ортаковати, прекинути ортаковање. *хтјела се рука божја* — много је муке стало. *трпија* — врста болести, дуга болест од које је човек и поред многог једења опет мршав (Љ. тумачи: »као нека болијест, [тал.] noja, [нем.] Langweile«, али то као да неће бити тачно). *спорник* — парничар. *Чево* — крај и племе у катунској нахији у Црној гори. *музовница* — музара. *виме* (у стоке) — „сиса“. *мијех од шиљежеве коже* — мешина од коже једногодишњег јагњета (Љ. тумачи: »Кад одеру јагње од године на мијех, да у њем циједе масло или скоруп«). *поженем* — погнам, потерам.

да ју чува: почне да јој танча млијеко, лињај данас, лињај сутра, док јој се груди пресуше, а стеона ни перо. Поручи ја Чевљанину да ми поврати паре а прими краву назад. „Чеса?“ одговори он: „Ако сам ти продао краву, нијесам чевску Ластву. *Каква паша, таква каша!*[1]“ Ухвати ме чоек разлогом, тер ја, зли и гори, тек да ми крава дома не скојише, предам је овоме Браићу: да је нам по пола гној, млијеко и напредак, а он да је чува и на пашу води као своју. Наком године отели крава јуницу на Браићима. А кад ова напуни годиште, матер јој опекне црнокруг у ноздрама. Отекне као бачва; залуду је трли и кадили травом од змије и зрном дафиновијем, — исте ноћи отегне папке. Половник донесе ми кожу, да ме увјери како је крава липсала, пошто је гуја ујела на злу мјесту. Кравичица што иза ње остаде жива одводи се и отели јуницом, а земаном ова другом, друга трећом, а трећа

лињати — нестајати мало по мало. *пресушити се* — пресушити. *стеона* — Љ. тумачи: „Жена је *дјетина, брећа, трудна*; крава — *стеона*; кобила — *суждријебна*; кучка и мачка — *скотне*. Жена *рађа;* крава се *тели;* овца *млади*; кобила *ждријеби;* мачка *мачи*; чора *(крмача) коти;* кучка *штени*. Крава се *води;* кобила *паше;* кучка *тјера*; мачка *мрка;* чора *праси*“. *ни перо* — „нимало“, никако. *чевска ластва* — „пашњак *(суват)* у Чеву“. *каша* — „пура, [тал.] polenta“ (у горњој Херцеговини разликују *кашу* од *пуре*; каша је жиђа, а пура је исто што и качамак, дакле много гушће од каше). *скојисати* — „цркнути, липсати“. *гној* — (тур.) ђубре. *напредак* (кравин) — што се прида (отели). *опећи* — ујести. *црнокруг* — врста отровне змије. „[тал.] vipera“, pelias berus. *зрно дафиновово* — орашчић, „орах мирисни, nux moscata“. *отегнути папке* — „цркнути“.

[1] Што је боља паша, све је више у стоке млека, а тим је каша маснија.

четвртом, па, како се која раздвој, по некоме удесу запри[1], и неће да се води. То се Браићу учини као неки коб — како збиља и јест, — пак ево га једно вече у мене, и рече ми: „У овијема кравама нема напретка. У толико годинâ три се, од њих четири, по једном отеле, и то не јунцем нô јуницом. Оваква удеса (на здравље нама и нашему миломе!) није бивало у овој земљи од кад људи памте. Ово је зли биљег што нас опомиње заран да разортачимо, док нам назадак не удари у што драже; о кравама се зло обило! Ево жива четири брава, а петог отровала неспоменица; давао сам ти поштено дио од млијека и гноја, хајде да подијелимо ово живо, док имамо што дијелити, да га не преотме коб. *Бољи и зли колач, него ли празна торба!*" Кад били на диоби, не хтјене Браић како је право, нô како је њему драго. Крава што је цркла од ње нема ћара; а од оне четири што још земљу тлаче — двије су моје а двије његове; то је права наполица, — то би дијете расудило! Ако ли и нијесу све четири једнаке, колико ли ни прсти у руци, а ми ћемо ставити упоредо најстарију и најмлађу с једне стране, а с друге оне двије осредње, па кому које коцка донесе. Буде ли кому од нас криво, бог му

коб — судбина „[тал.] fato". *о кравама се зло обило* — нека „зло *(које прати нашу ортачину)* пане на краве", нека се сврши штета на кравама. *неспоменица* — змија. *ћар* (арап.) — „корист". *тлачити* — газити. *коцка* — „ждријебље, [тал.] sorte, [нем.] Loos".

[1] Љ. додаје: „да се не одваће (води)".

намирио! Оваква се мјера не дâ бити ни карати!«

Кнез, властелин млетачки, није цијенио да Браић смије говорити против властелинове бесједе; нô је сједио на стоцу бедром десне ноге, а лијеву пребацио преко ње, како ће властелину прса а нама плећа окренути; пак потврди властелинову осуду.

Довео Браић мене као вјештака и прицу. »Смијем ли зборити?« питам ја.

А кнез ме погледа преко рамена, као да сам му оца убио, пак рече: »Тако је право: свакому од њих двојице по двије краве«.

А ја њему: »А кад је тако право, честити кнеже, кажи како би криво било! Ови се Браић мучио девет година око те трговине, па која би душа јутрос потегла да остане на двије краве од четири? Ваша боља и старија, него ми се чини да сте се у хитњи помели; али свакако: *са зла есапа на добар!* Да није прву краву изјела змија и да није, тамо она, цркла — све зло с њом! — нас два не би се јутрос око ње прегонила, него би цијела пошла властелину, чија је и била А од оне јунице што је иза ње остала половина је властелинова а половина Браићева; ово је чисто! А од оне друге, коју је отелила она што им је у заједници, иде властелина четвртина а Браића три ди-

---

бити — »побијати«. *са зла есапа на добар* — тако се рече кад се у рачуну погреши па поправи. *изјести* — ујести. *прегонити се* — терати се, препирати се, парничити се.

јела, ако је бога жива; јер му властелин није могао дати у наполицу од матере јој до оне његове половине, кад је она друга половина већ Бранћева и била. Тако од оне треће не може властелина више допасти од осмога дијела, јер је наполица бивала у четвртини матере јој; а од оне четврте шеснаести дио, јер је наполица бивала у осмини матере јој. Сад кад окупиш на једно све те одломке, припада властелину једна, а Бранћу три краве, ако се вјерује бог; већ ако сте ударили у шалу, што ваше није! Ни властелин не тражи више до половине од онога што је заједници дао, а кнез му дава два дијела. *Сједи криво, ал' суди право!*"

Застиде се и кнез и властелин, узму орлова пера, пак мрчи тамо, мрчи амо, док измрче највишу руковет хартије, — никад доћи на есап!

Мени додијале њихове муке и главобоља, тер реци: „Уцијените, господо, пазарском цијеном те несретње музовнице у сто и двадесет и осам перпера, пак дâте од њих тридесет и двије властелину, или једну краву од среће, а половнику оставите деведесет и шест, или ви три краве".

Властелин дође у свијест, узе краву и рече: „*Од зла дужника и козу без млијека!*"

јер је наполица бивала у четвртини... у осмини — јер је на наполицу дана (само) четвртина... осмина. *што ваше није* — што није ваш обичај. *дате* — дајте. *од среће* — по срећи, коцком. *или ви* — или вам, или.

Док ми Браић плати збор и дангубу, окрене ми плећа и рече: „Да ја нијесам имао разлога, жље би ми твоја мудрост помогла!“

А ја њему: „*Што сам тражио, то сам и нашао!*“

док ми Браић... — место да ми Браић...

XIX.

Нити га добру стеци, ни злу остави.

Имах једнога брата пусторука и просипача, да га разметнијега и раскошнијега не бијаше колико кваси сиње море!

Пошто је изиграо и попио очинство и материнство, паде на мене, да га ја храним. Ја се просипах, а њему ни овиħах.

Новом годином прекини му давање, једно зато да се биħем не изједначимо[1], а друго јер се уздах да ħе га невоља натјерати да пријуби какав занат, и да једном почне теħи ручак својим мозуљима.

Стадоше знанци и пријатељи да ме коре: чему бацих брата у просјаке. Ја им се залуду куни и правдај: да сам му оставио вас темељ, стоку и покуħство, пак да је све то за годину једнијем грлом прогутао. Ја се стисках и штедијах, тек да је њему више,

пусторук — који је празних шака, који ништа не зараħује. *просипач* — расипач, распикуħа. *разметан* — који размеħе, који разбацује. *колико кваси сиње море* — у целом приморју. *ја се просипах* итд. — своје сам имање упропашħавао а њему ништа нисам помагао (*овиħах* — „оно што с лопате полети, кад се жито вјеје, [тал.] molecola“, плева [?]). *биħе* — стање. *пријубити* — заволети. *мозуљ* — жуљ. *темељ* — непокретно имање. *једнијем грлом прогутати* — сам самцит појести.

[1] Љ. тумачи: „да оба не осиромаше“.

а он сипаше моју муку немилице, кâ да бјаше крадена. „Пак нека — рекох им — што је уклетва и изрод: нô је злосрећко мимо друга: да се дохвати зелене гране, и она би му у рукам усахла“.

Они се људи почну са мном брукати и реку: „Нема на свијету коба ни удеса, нô што посијеш то ћеш и пожњети“.

„А ви, кад не вјерујете да је до судишта — реци им ја, — да сте сутра зором на каменоме мосту, гдје ми брат рани сваки дан крчми. Ставићу насред моста тобочић су петнаест цекина; а ми се забијмо у ону плотину при самоме мосту, да пазимо хоће ли их наћи; ако их збиља нађе, да су му прости, нек' их прогута: *гдје пошла сјекира, нек' иде и држало!*“

Сутрадан тако и учинимо. Не прође николико, ал' ето ми безбрата гдје је подранио на ракију. Кад доприје к мосту, обустави се, погледа га с краја на крај, пак рече сам собом: — „Хаалах! идем обисти бих ли могао пријећи ово мостине жмурке!“ — Збиља га и пријеђе зажетијех очију, а тобочић умине, пак стане да се грохотом смије, како јуначки пријеђе мост невидјелицом.

По за њ приступи к мосту цура сирота с бременом дрвâ на глави, а под бременом

уклетва — човек „на ког је пало проклетство“, погрда човеку. *судиште* — судбина. *безбрат* — човек који је имао брата па га нема (брат се разбратио с њим). *обисти* — огледати, окушати. *жмурке* — са „затвореним очима“.

сколила омотани поглавач, да ју не утиру чокури цјепаника̂. Поглавач се спријед размотао, пак му пали крајн цури низ образе и покрили јој очи као копреном. Кад цура дође насред моста, нагази на тобочић, баци бреме с главе, да прије види на чем је чепнула. Кад угледа тобочић, дохвати га шаком, пак се зачуди жуту новцу.

У тому изађи ми на мост и упитај цуру: што је нашла и куда ће с благом. А она сирота забуњена: „Ово сте ми ви навлаш подметнули, да са мном набијете бруку. Нијесам ја, јадница, сретња да нађем благо, нô бих га изгубила и да га нађем, што га не бих уложила у једно магаре, да ме трудну одмијени. Ево пет година, да све једнако носим данимице по бреме дрва̂, да се прехраним поштено, петком и свецем, љети и зими, жаропеком и даждем, пак ми је већ дотужило до зла бога“.

А један од нас у шали: „Ти си ето доста прикладна, пак узми мужа — узела те узма! — тад ти магарца не треба куповати“.

А цура њему озбиљно: „По̏части ти женске главе што јошт тако нигдје нико. Нô голу кост не хоће ни пас; а туђом се

сколити — начинити као коло или колач. *поглавач* — „спара“, котуљач, као гужва од увијене крпе што се меће на главу кад се што носи на глави. *утирати* — убијати, жуљити. *чокур* — „чвор“ на дрвету. *цјепаник* — цепаница, „расцијепљено дрво“. *на чем је чепнула* — на шта је ногом стала. *што га не бих уложила* — ако га не бих..., осим ако бих га..., већ да га уложим. *трудан* — уморан. *жаропек* — велика припека сунчана. *узма* — узетост (*узети се* — „саврijети се или згрчити“). *женске главе* — женску главу, женску.

муком нећу одјѐсти, ако ћу их[1] сиједе плести. Нô ево вам новац, ако је збиља[2] ваш«.

Мени омиље цурина отресност, пак је на ономе истоме мјесту прстеновах, а осми се дан вјенчасмо.

Кад дошле званице на честито, кажујем ја како се намјерно ожених, иречем им:

— *Нити га добру стеци, ни злу остави*[10].

на честито — на честитање. *намјерно* — »случајно«.

[1] Косе, косу.

[2] Девојка је помислила и рекла да су јој они подметли новац, али не зна и не тврди поуздано.

[10] Љ. додаје: »Добру нашљеднику не треба тећи и оставити, — он ће сам радити и тећи; а зао ће оставштину разметнути«.

ИЗДАЊА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

I коло (1892)

1. Живот и прикљученија Димитрија Обрадовића, свеска I, са сликом пишчевом, за штампу приредио и предговор написао Ж. Поповић. Цена 1·40 дин.

2. С мора и са сува, црте др. Милана Јовановића. (На силу хаџија. Голуб на стреји. Силна реч. Cherchez la femme. Покрштеница. Крвава работа. Маћеха). Цена 1·40 дин.

3. Даворје J. С. Поповића, са сликом пишчевом, за штампу приредио и речник и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 2 дин.

4. Бакоња Фра-Брне, написао Симо Матавуљ; с речником и предговором Љуб. Јовановића. Цена 2 дин.

5. Драматски списи Косте Трифковића, свеска I (Француско-пруски рат. Честитам. Школски надзорник. Избирачица.), са сликом пишчевом, за штампу приредио и предговор написао Данило А. Живаљевић. Цена 1·40 дин.

6. Истинска служба, написао И. Н. Потапенко, превео с рускога М. Ђ. Милићевић. Цена 2 дин.

7. Историја српскога народа, с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љуб. Ковачевић и Љуб. Јовановић, свеска I (од најстаријих времена до краја VIII века). Цена 1·40 дин.

II коло (1893)

8. Живот и прикљученија Димитрија Обрадовића, свеска II, за штампу приредио и поговор и речник написао Ж. Поповић. Цена 1·40 дин.

9. Мемоари проте Матеје Ненадовића, са сликом пишчевом, за штампу приредио и предговор, регистре и речник написао Љубомир Ковачевић. Цена 2·80 дин.

10. Два идола, роман, написао Богобој Атанацковић, са сликом пишчевом, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

11. Камено доба, написао Јован Жујовић, са 73 слике у тексту. Цена 2 дин.

12. Прве жртве, приповетка из српске прошлости, написао Андра Гавриловић. Цена 1·40 дин.

13. Из природе, мањи списи др. Јосифа Панчића (Злато. Копаоник и његово подгорје. Нешто о нашим шумама. Јестаственица у основној школи. Човек у предисториско доба. О пореклу жита), са сликом пишчевом, за штампу приредио и предговор написао Ж. Живановић. Цена 2 дин.

14. С француског Парнаса, преводи Владимира М. Јовановића, одабране песме од Беранжеа, Ламартина, В. Ига, Де Мисеа, Сили Придома, Франсоа Копеа итд. Цена 2 дин.

III коло (1894)

15. Антологија дубровачке лирике, одабране песме од: Гундулића, Д. Рањине, Менчетића, Држића, Бунића, Ђорђића, Ветранића, Наљешковића итд., за штампу приредио и предговор и речник написао Милан Решетар. Цена 1 дин.

16. Тамо амо по Истоку, црте др. Милана Јовановића, свеска I (Александрија. Суецки канал. Дуж Црвенога мора. Аден. На океану. Бомбаји. Цејлон), с речником и с картом Индискога океана и околних земаља. Цена 1·40 дин.

17. Песме Јована Илића, за штампу приредио Љуб. Стојановић. Цена 1 дин.

18. Драматски списи Косте Трифковића, свеска II (Љубавно писмо. Младост Доситија Обрадовића. На Бадњи-дан), за штампу приредио и предговор написао Дан. А. Живаљевић. Цена 1 дин.

19. Воденица на Флоси, написао Џорџ Елиот, превео с енглескога и предговор написао Андра Николић, свеска I. Цена 1·40 дин.

20. Воденица на Флоси, написао Џорџ Елиот, превео с енглеског Андра Николић, свеска II. Цена 1·40 дин.

21. Историја српскога народа, с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, свеска II (од почетка IX до почетка XI века). Цена 1 динар.

IV коло (1895)

22. Басне Доситеја Обрадовића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Андра Николић. Цена 1·40 дин.

23. Друга леванија Змаја Ј. Јовановића, свеска I (лирске, хумористичне и сатиричне песме), за штампу приредио и предговор написао Милутин К. Драгутиновић. Цена 2 дин.

24. Низ старијих приповедака (Четири каранфила, од Павла Поповића. Јелка, од Дамјана Павловића. Карловачки ђак, од Косте Руварца. Грех, од Мила. Наша сестра Милка и На Бадњи дан, од Ђорђа Звекића), за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

25. Тамо амо по Истоку, црте др. Милана Јовановића, свеска II (Калкута. Бенгал. Малајско море. Сингапур. Хинеско море. Хонконг), с речником. Цена 2 дин.

26. Бијесни Роландо, спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска I, с предговором, напоменама и речником. Цена 2 дин.

27. Тартиф и Тврдица, комедије од Молијера, превели с француског Јован Ђорђевић и др. Владан Ђорђевић, за штампу приредио и предговор написао Јован Ђаја. Цена 1·40 дин.

28. Из науке о светлости, написао Ђорђе М. Станојевић, с предговором и 158 слика. Цена 2 дин.

V коло (1896)

29. Басне Доситеја Обрадовића, свеска II, за штампу приредио и поговор написао Андра Николић. Цена 2 дин.

30. Друга певанија Змаја Ј. Јовановића, свеска II (Песме патриотске. Пробе пера. Стрижице. Епиграми. Епитафи), за штампу приредио Милутин К. Драгутиновић. Цена 3 дин.

31. Слике из сеоскога живота, написао Јанко М. Веселиновић, свеска I (На прелу. Момче. Девојче. Мали Стојан, Сеја. Самртна чаша. Браћа. Град. Свирач). Цена 2 дин.

32. Тодор од Сталаћа, трагедија у пет чинова, написао Милош Цветић. Цена 2 дин.

33. Бијесни Роландо, спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска II, с напоменама и речником. Цена 3 дин.

34. Деваjтис, роман од Марије Рођевичевне, превео с пољскога Никола Манојловић — Рајко. Цена 3 дин.

35. Књига о здрављу, српско издање приредио др. Милан Јовановић — Батут, са 53 слике у тексту и 2 засебне таблице у боји. Цена 3 дин.

VI коло (1897)

36. Житије Герасима Зелића архимандрита, свеска I, за штампу приредио Пера П. Ђорђевић. Цена 2 дин.

37. Босанчице, кратке приче из Сарајева (Са невјере. Златка. Враг ђевојка. Ценабет. Чудо. Правда у Босни. Први и пошљедњи пут. Кавгаџија. Да заборави. Шенула), испричао Мита Живковић. Цена 2 дин.

38. Горски цар, роман, написао Светолик П. Ранковић. Цена 3 дин.

39. Бијесни Роландо, спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска III, с напоменама и речником. Цена 3 дин.

40. Бијесни Роландо, спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска IV, с напоменама, речником и поговором. Цена 3 дин.

41. Историја Карла XII од Волтера, превео с француског Стојан Новаковић. Цена 3 дин.

42. Подземне воде, издани, извори, бунари, терме и минералне воде, написао др. Светолик Радовановић, са 40 слика. Цена 2 дин.

43. Завјет, драма у 4 чина, написао Симо Матавуљ. Цена 2 дин.

VII коло (1898)

44. Житије Герасима Зелића архимандрита, свеска II, за штампу приредио Пера П. Ђорђевић. Цена 3 дин.

45. Епске песме Јована Суботића, свеска I (Сабљамомче Цвет-девојче. Врдничка Кула. Дабрац. Ивањска ноћ. Манастирлија. Губикапа Марко. Јуришић Никола. Акмечетска звезда. Циганка), са сликом пишчевом, за штампу приредио и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 2 дин.

46. Приповетке Лазе К. Лазаревића, свеска I (Швабица. Први пут с оцем на јутрење. Школска икона. У добри час хајдуци. На бунару), са сликом пишчевом, за штампу приредио и предговор написао Љубомир Јовановић. Цена 2 дин.

47 Горе доле по Напуљу, путничке цртице др. Милана Јовановића (Посвета Љубомиру П. Ненадовићу. Једна ноћ. Напуљ негда и сад. Први корак. Амфитеатар. Напуљско тројство. Помпеја. Још једно гробље. Шетња назад двадесет векова. Међу споменицима. На Везуву. Офелија), са сликом пишчевом, за штампу приредио др. Никола Вулић, предговор написао А. Гавриловић. Цена 2·50 дин.

48. Уједињење Немачке, написао др. Драгољуб М. Павловић. Цена 3 дин.

49. Векфилдски свештеник, написао Оливер Голдсмит, превео с енглескога и предговор написао др. Љубомир Недић. Цена 2 динара.

50. Искрице Николе Томазеа, за штампу приредио и предговор написао Данило Петрановић. Цена 1 дин.

VIII коло (1899)

51. Домаћа писма Доситија Обрадовића, за штампу приредио Милутин К. Драгутиновић. Цена 2 дин.

52. Лирске песме Симе Милутиновића Сарајлије, с предговором Андре Гавриловића. Цена 2 дин.

53. Приповетке Лазе К. Лазаревића, свеска II (Вертер. Све ће то народ позлатити. Ветар. Он зна све. На село. Тешан. Секција. Вучко. Баба Вујка. Стојан и Илинка. Побратими), за штампу приредио Љубомир Јовановић. Цена 3 дин.

54. Слике из сеоскога живота, написао Јанко М. Веселиновић, свеска II. (Кумова клетва. Чича-Пера. Чича-Тома. Мали певач. Луда Велинка. Добричине. Заклетва. Адамско колено. Душмани). Цена 2 дин.

55. Ивкова слава, приповетка Стевана Сремца. Цена 2 динара.

56. Исландски рибар, роман Пјера Лотија, с француског превела Тилија Довијанићева, предговор написао С. Матавуљ. Цена 2 дин.

57. Воћке и воће, написао Благоје Тодоровић, са 263 слике у тексту. Цена 4 динара.

IX коло (1900)

58. Житије Герасима Зелића архимандрита, свеска III, са сликом Зелићевом, с картом његових путева и с картом његова завичаја, са штампу приредио и предговор написао Пера П. Ђорђевић. Цена 3 дин.

59. Песме Ђуре Јакшића, књига I (лирске песме), са студијом Светислава Вуловића о животу и раду песникову. Цена 2 дин.

60 и 61. Милан Наранџић, роман Јакова Игњатовића, књига I и II, за штампу приредио и предговор о животу и раду пишчеву написао Момчило Иванић. Цена 4 дин.

62. Порушени идеали, роман Светолика Ранковића. Цена 3 дин.

63. Ајванхо, роман, написао Валтер Скот, с енглескога превео и предговор написао Чед. А. Петровић. Цена 4 дин.

64. Шта прича планина, написао Е. Рекли, превео пок. Ђура Милијашевић, с 35 слика у тексту и с предговором А. Станојевића, професора. Цена 2 дин.

Сва досадашња кола књига могу се добити преко повереника или непосредно од управе Српске Књижевне Задруге, и то: II и IV по цену од 7, III по цену од 6, I, V, VI, VII, VIII и IX по цену од 10, а сва кола заједно по цену од 6 динара од кола.

ЗАБАВНИК

СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

1. Обломов, роман у четири дела, написао И. А. Гончаров, превео с рускога Милован Ђ. Глишић. 4·— дин.

2. Богородичина црква, роман у три дела, написао В. Иго, превео с францускога Душан Л. Ђокић, у лепим корицама. 4·— дин.

3. Приповетке I, у збирци су ови преводи: Оргуљаш из Поникла, написао Хенрих Сенкјевић; Свеци ратују, написао Ђовани Верга; Јолантини сватови, написао Херман Судерман; Прва велика прашка трговина пауцима, написао Ладислав Строупежницки; Жан Гурдон, написао Емил Зола; Давид

Свен, написао Н. Хоторн; Гушчар, написао Херман Судерман; Преврана пшеница, написао Н. С. Љесков, и Три девојчице, написао Пол Бурже. 4·— дин.

4. Давид Коперфилд, роман, написао Ч. Дикенс, књига I, превео с енглескога Драгомир М. Јанковић. 3·— дин.

5. Рат и мир, роман, написао Л. Н. Толсти, књига I, превели с рускога Олица Глушчевић и Милован Ђ. Глишић. 3·— дин.

6. Приповетке II, у збирци су ови преводи: Анта, написао Болеслав Прус; Јунак нашега доба, написао Доменико Ровета; Стратоника, написао Јулије Зејер; Широка плећа, написао Фридрих Шпилхаген; На прелому, написала О. Н. Чјумина; Виљем Вилсон, написао Едгар Елен По; и Сиромах доктор, написао Лујици Капуана. 2·— дин.

7. Рат и мир, роман, написао Л. Н. Толсти, књига II, превео с рускога Милован Ђ. Глишић. 3·— дин.

8. Рат и мир, роман, написао Л. Н. Толсти књига III, превео с рускога Милован Ђ. Глишић. 3·— дин.

9. (св. 16.) Рат и Мир, роман, написао Л. Н. Толсти, књига IV, превео с рускога Милован Ђ. Глишић, у обичном повезу 3 дин., у лепим корицама 3·50 дин.

Као нова књига „Забавника“ штампа се и моћи ће се добити:

10. (св. 17.) Давид Коперфилд, роман, написао Ч. Дикенс, књига II, превео с енглескога Драгомир М. Јанковић, у обичном повезу 3 дин., у лепим корицама 3·50 дин.

Добротвори, оснивачи и повереници управини добивају ову књигу у лепим корицама.

Свих првих девет књига „Забавника“ могу се добити за 20 динара. Добротвори и оснивачи добивају уза сваку књигу по лепе корице.

ЗАСЕБНА ИЗДАЊА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

1. Српска књига, од Стојана Новаковића. 1·50 дин.

2. Чика Јова српској деци, одабране дечје песме З. Ј. Јовановића, са 112 слика, у обичним корицама 1·20 дин., у златним корицама 2 дин.

3. Чика Јова српској омладини, песме Јована Јовановића Змаја, са 26 слика и 1 музикалијом, у обичним корицама 1·80, у златним корицама 2·50 дин.

4. Састав и живот човечјег тела, превео с немачкога Д-р М. Јовановић-Батут, са 12 слика у тексту и једном бојадисаном таблицом. 0·20 дин.

Све се ове књиге могу добити непосредно од Задруге или преко њених повереника.

КОД СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

и њених повереника може се добити:

Србија у сликама, од Ђ. М. Станојевића, професора В. Школе. Обично издање стаје 3 динара, елегантно 6, а луксусно 12 динара.

Чланови Задругини добивају обично издање за 2 дин.